

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK ULUSLU
ŞİRKETLER ve ULUS DEVLETİN EGEMENLİK
GÜCÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Hatice GÜNEŞ**

**Danışman
Doç. Dr. Cüneyt DUMRUL**

**Ekim 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Hatice Güneş

İmza:



TEZ İNTİHAL TESLİM FORMU



T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Tez Başlığı: Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler ve Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin, 06/11/2019 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % 14 dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim./...../.....

Adı Soyadı :
Öğrenci No :
Anabilim Dalı :
Bilim Dalı :
Program Adı :

Danışman: Adı/İmza

Öğrenci Adı/İmza

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler ve Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Hatice Güneş

İmza

Danışman

Cüneyt Dumrul

İmza

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Başkanı

KABUL ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Cüneyt DUMRUL danışmanlığında **Hatice GÜNEŞ** tarafından hazırlanan “**Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler ve Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü **Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

07.10.2019

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Cüneyt DUMRUL

Üye : Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Zerrin KILIÇARSLAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 04.11.2019 tarih ve 45 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ
 Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Bilimsel tez yazabilmek adına tez çalışmamın,

Planlamasında ve oluşumunda daima yanımda olan Sn Hocam Doç. Dr. Cüneyt Dumrul'a, engin bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyen ve teze yön veren Sn Hocam Doç. Dr. Ömer Kurtbağ'a, güleryüzü ile motive eden, daima bana kapısı açık olan, daha önce benzer konuda tez yazdığı için deneyimlerini benimle paylaşan Sn Hocam Dr. Öğretim Üyesi Zerrin Kılıçarslan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu zorlu süreçte, zaman zaman kendilerini ihmal ettiğim, nedensiz yere beni mutlu edebilen ve ne zaman bir şeylerden vazgeçmek istesem hep aklıma gelen ve yanımda olan minik yavrularım Afra Asya ve Süleyman Saltuk Güneş'e sonsuz sevgilerimle.

Çekirdek ailemizin temeli, sevgili babamız, sabırlı ve şefkatli eşim Bekir Güneş'e teşekkürlerimle...

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER ve ULUS DEVLETİN EGEMENLİK GÜCÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ

Hatice GÜNEŞ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2019

Danışman: Doç. Dr. Cüneyt DUMRUL

KISA ÖZET

Küreselleşme olgusu son yılların en popüler tartışma konularından biri olmuştur. Gerek politik gerekse akademik çevrelerce üzerinde tartışılmaktadır. Fakat küreselleşme çok boyutlu bir süreç olduğundan dolayı, bu konuda genel geçer tek bir doğru bulunmamaktadır. Kısaca küreselleşme zamanın ölümü ve mesafenin kısılmasını ifade eden süreci kavramsallaştıran kelimedir.

Küreselleşme süreci hem çok uluslu şirketler hem de 1980 sonrası neoliberal politikalarla hız kazanmıştır. Sürecin kurumsal kimliği IMF, DTÖ, OECD vb. örgütlerle tesis edilmiştir. Bu çalışmada küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketler ve ulus devlet etkileşimi ele alınmaktadır. Özellikle çok uluslu şirketlerin sahip oldukları güç sayesinde, temel aktör haline gelmesi incelenmekte, karşısında güçlü çok uluslu şirketleri bulan ulus devletlerin dönüşümü anlatılmaktadır.

Son yıllarda küreselleşme kavramı da kendi içinde sorgulanır olmuştur. Özellikle küreselleşmenin geri döndürülebilir olup olmadığı tartışılmaktadır. Küreselleşme sürecinin temel taşıyıcıları Çok Uluslu Şirketlerdir. Bu şirketler güçlendikçe, Ulus devlet kavramında değişiklikler meydana gelmiştir. Muhakkak ki Ulus devlet güç aşınmasına maruz kalmıştır. Fakat sanılanın aksine; Ulus Devlet varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmiştir. Hatta günümüz küreselleşmesinin yarattığı ekonomik krizlere tepki olarak, Ulusçuluk ve Ulus Devlet popüler olmuştur. Üstelik Ulus Devlete alternatif olarak ortaya çıkan yapılanmalarında görevini tam olarak yerine getiremediği gözlenmiştir. Yapılan tüm araştırmalar ortaya koymuştur ki, Ulus Devlete alternatif bir yapılanma söz konusu olmadığından ve kapitalist düzenin kendini gerçekleştirmek için Ulus Devlete ihtiyacı olduğundan dolayı, Ulus Devlet uzun yıllar varlığını devam ettirecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Çok Uluslu Şirketler, Egemenlik, Ulus Devlet.

**MULTINATIONAL COMPANIES IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION
and TRANSFORMATION OF THE SOVEREIGN POWER OF THE NATION
STATES**

Hatice GÜNEŞ

**Erciyes University, Social Sciences Institute
Master Thesis, September 2019
Advisor: Doç. Dr. Cüneyt DUMRUL**

ABSTRACT

The phenomenon of globalization has been one of the most popular discussion topics in recent years. It is discussed by both political and academic circles. But because of globalization is a multidimensional process, there is no single truth in this regard. In short, globalization is the word that conceptualizes the process of death of time and shortening of distance.

The process of globalization has accelerated with both multinational companies and post-1980 neoliberal policies. The institutional identity of the process is IMF, WTO, OECD etc. organizations. In this study, the interaction of multinational corporations and nation state in the process of globalization is discussed. Especially, the power of multinational companies to become the main actor is examined and the transformation of the nation-states facing powerful multinational companies is explained.

In recent years the concept of globalization has also been questioned in itself. Especially, it is discussed whether globalization is reversible. The main drivers of the globalization process are multinational companies. As these companies became stronger, changes in the concept of nation state occurred. Certainly, the nation state has been exposed to power erosion. But contrary to popular belief; Nation State has continued and continued to exist. In fact, in response to the economic crises of today's globalization, Nationalism and the Nation State have become popular. Moreover, it has been observed that it has not been able to fully fulfill its duties in the structures that emerged as an alternative to the Nation State. All the researches have shown that since there is no alternative structure to the Nation State and the capitalist order needs the Nation State to realize itself, the Nation State will survive for many years.

Keywords: Globalization, Multinational Corporations, Sovereignty, Nation-state.

İÇİNDEKİLER

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER ve ULUS DEVLETİN EGEMENLİK GÜCÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ İNTİHAL TESLİM FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	iii
KABUL ONAY SAYFASI.....	iv
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	v
KISA ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME: TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Küreselleşme Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi.....	3
1.1.1 Küreselleşme Kavramı.....	3
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi.....	5
1.1.3. Küreselleşme Yazınındaki Kutuplaşma.....	9
1.1.3.1. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar.....	10

1.1.3.2. Küreselleşme Karşıtlarının Bakış Açıları (Sceptic).....	11
1.1.3.3. Küreselleşme Taraftarlarının Bakış Açıları (Hyperglobalist).....	14
1.1.3.4. Küreselleşmeye Mesafeli Yaklaşımların Bakış Açıları (Transformationalist).....	15
1.2. Küreselleşmenin Farklı Boyutları.....	17
1.2.1. Ekonomik Bir Olgu Olarak Küreselleşme.....	17
1.2.2. Sosyo- Kültürel Açından Küreselleşme.....	20
1.2.3. Siyasi Açından Küreselleşme.....	23
1.2.4. Teknolojik Açından Küreselleşme.....	24
1.2.5. Coğrafi ve Ekolojik Küreselleşme.....	25
1.3. Küreselleşmenin Sonuçları.....	26
1.3.1. Birey Kavramındaki Değişiklik.....	27
1.3.2. Endüstri Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş.....	27
1.3.3. Rekabetin Önem Kazanması ve Boyut Değiştirilmesi.....	28
1.3.4. Hizmet Sektörünün Önem Kazanması.....	31
1.3.5. Küresel Kültürün Meydana Gelmesi.....	31
1.3.6. Küresel Kriz Kavramının Oluşumu.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER (ÇUŞ): KÜRESELLEŞME SÜRECİNDEKİ ROLLERİ VE TEMEL YAKLAŞIMLARI

2.1. Uluslararası Ticaret: Genel Bakış.....	34
2.1.1. Uluslararası Ticaretin Geçmişi.....	34
2.1.2. Ticari Dönem (1500-1850).....	35
2.1.3. Araştırmacı Dönem (1850-1914).....	35

2.1.4. Ayrıcalıklı Dönem (1914-1945)	36
2.1.5. Uluslararası Dönem (1945-Günümüz).....	36
2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve ÇUŞ’ların Gelişimi	38
2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	39
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi (1923-1949)	41
2.2.3. 1950-1955 Dönemi	44
2.2.4. 1955-1979 Dönemi	44
2.2.5. 1980-1995 Dönemi	44
2.2.6. 1995'den Sonrası Dönemi	45
2.3. Yabancı Sermaye Yatırımının Bir Ülkeye Gelmesini Etkileyen Faktörler	45
2.3.1. Ekonomik Faktörler	46
2.3.2. Siyasi Faktörler	47
2.3.3. Psikolojik Faktörler	48
2.3.4. Moral Değerler.....	48
2.4. Çok Uluslu Şirketler	49
2.4.1. Çok Uluslu Şirketler Kavramı	50
2.4.2. Çok Uluslu Şirketlerin Özellikleri	55
2.4.3. Çok Uluslu Şirketler ve Dünya Ekonomisindeki Rollerini	56
2.4.4. Çok Uluslu Şirketlerin Küreselleşme Sürecindeki Rollerini	59
2.4.5. Çok Uluslu Şirketlerin Dışa Açılma Stratejileri	59
2.5. Ülkelerin Çok Uluslu Şirketleri Çeken Özellikleri	62
2.5.1. Himayecilik Önlemleri	62
2.5.2. Pazar Faktörü	62
2.5.3. Ucuz İşgücü	62
2.5.4. Ucuz Hammadde	62
2.5.5. Kamu Otoritelerince Sağlanan Kolaylıklar	62

2.6. Çok Uluslu Şirketlerin Ülke Dışına Çıkma Nedenleri	63
2.6.1. İç Piyasa Koşullarının Yetersizliği	63
2.6.2. Mevcut Pazarları Koruma Kaygısı	64
2.6.3. Köken Ülkede Ücretlerin Yüksek, Diğer Sosyal Hakların Gelişmiş Olması	64
2.6.4. Ülkelerin Vergi Mevzuatı	64
2.6.5. Köken Ülkede Üretimin Daha Rasyonel İşletmecilik Uygulamasına İmkân Vermemesi	64
2.7. Çok Uluslu Şirketlerin Yarattığı Problemler	65
2.7.1. Üçüncü Dünya Sorunu	65
2.7.2. Çevre Sorunları	66
2.7.3. Geleneksel İş Alanlarının Yok Oluşu	68
2.7.4. Uluslararası Göçler	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE ULUSAL POLİTİKAYA ETKİLERİ

3.1. Ulus Devlet Ve Küreselleşme Kavramı	71
3.1.1. Ulus Devlet ve Egemenlik Kavramı	71
3.1.2. Ulus Devletin Evrilmesi	73
3.1.3. Küreselleşme Sürecinde Yeni Yönetim Anlayışı	74
3.1.4. Yeni Dünya Düzeni ve Amaçları	76
3.2. Küreselleşmenin Ulusal Yapılar Üzerindeki Etkileri	77
3.2.1. Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Ekonomik Etkisi	77
3.2.2. Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Siyasal Etkisi	78
3.2.3. Küreselleşme Sürecinin Ulus Devlet Üzerindeki Sosyo-Kültürel Etkisi	79

3.2.4. Küreselleşmenin Evrensel Değerler Üzerine Etkisi.....	80
3.3. Ulus Devletin Dönüşüm Nedenleri	81
3.3.1. Finansal ve Endüstriyel Pazarların Küreselleşmesi	81
3.3.2. İdeolojik ve Siyasal Baskılar	82
3.3.3. Teknolojik Baskılar	82
3.3.4. Avrupalılaşıma Baskısı	82
3.4. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (Maı)	83
3.5. Küreselleşmenin Yeniçağı- Günümüz Değerlendirmesi	85
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	91
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ.....	107

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.	Küreselleşme evreleri	8
Tablo 1.2.	Küreselleşme ve Toplumsal Gerilim	13
Tablo 1.3.	Küreselleşmenin Kavramlaştırılması: Üç Eğilim	16
Tablo 1.4.	Bazı Ülkelerin Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (GCI) Sıralaması	30
Tablo 1.5.	Küreselleşmenin Dünyadaki Eşitsizlik Üzerindeki Etkisinin Özeti	33
Tablo 2.1.	Uluslararası Ticaretin Tarihsel Gelişimi	38
Tablo 2.2.	Osmanlı İmparatorluğunda Birinci Dünya Savaşı Öncesi Yabancı Sermaye Yatırımları (Bin Osmanlı Lirası Olarak)	41
Tablo 2.3.	İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımları (1946-1962)	43
Tablo 2.4.	Yabancı Sermayeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler	47
Tablo 2.5.	Küresel Rekabet Edebilirlik Alt Endeksleri (Türkiye)	48
Tablo 2.6.	Global 500 Listesindeki ilk 10 Çokuluslu Şirket ile Ülkelerin Karşılaştırılması	53
Tablo 2.7.	2016 Yılı Fortune 500 Listesi	54
Tablo 2.8.	2018 Yılı Fortune 500 Listesi	54
Tablo 2.9.	Çok Uluslu Şirketlerin Olumlu ve Olumsuz Yanları	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.	Teknoloji ve Alt Sistem İlişkisi	24
Şekil 1.2.	Stratejik Yönetimde Beş Faktör Modeli	29
Şekil 2.1.	ÇUŞ'ların Ükelere Göre Dağılımı (2016)	57



KISALTMALAR

- AB** :Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- UN** : Birleşmiş Milletler (United Nations)
- UNO** : Birleşmiş Milletler Örgütleri (United Nations Organizations)
- IMF** : Uluslararası Para Fonu (International Money Fund)
- WTO** : Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
- WHO** : Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
- OECD** : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
(Organization for Economic Cooperation and Development)
- EU** : Avrupa Birliği (European Union)
- GÜ** : Gelişmiş Ülkeler
- GOÜ** : Gelişmekte Olan Ülkeler
- ÇUŞ** : Çok Uluslu Şirketler
- GSYİH** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

GİRİŞ

Küreselleşme ve küresel aktörler geçtiğimiz yüzyılda oldukça çok duyduğumuz iki önemli anahtar kelimedir. Hemen hemen her alanda karşımıza çıkan küreselleşme, yoruma açık ve çok boyutlu bir süreçtir. Kimilerine göre sancılı, kimilerine göre kaçınılmaz olan bu süreç, 1980 sonrası neoliberal politikalarla şekillenmiş, Soğuk savaşın sona ermesiyle oluşan yeni Dünya düzenini açıklamakta kullanılmıştır.

Söz konusu çalışma üç bölümden müteşekkildir. İlk bölümünde Küreselleşme ve küreselleşme sürecinden bahsedilmektedir. İlk olarak teorik bir çerçeve oluşturulmakta ve küreselleşmenin tam olarak ne olduğuna dair tanımlamalar yapılmaktadır. Buradaki en önemli husus, bu konuda kesin ya da genel geçer bir tanımın bulunmaması bunun yerine “ideoloji”, “kaçınılmaz süreç”, “trend olgu” gibi anahtar kelimelere başvurulmasıdır. Teorik çerçeve sonrası, sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde, küreselleşmenin nedenleri araştırılmaktadır. Konjonktür gereği oluşan faktörler incelenmekte ve küreselleşmenin ilk etapta ekonomik olarak ele alındığı görülmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde, küreselleşme farklı boyutlarda vuku bulmuştur. Bu bağlamda küreselleşme bir tarafta yoksulluk olgusu, adaletsiz gelir dağılımı, istihdam problemlerini içerirken, diğer tarafta para üzerinden para kazanma, sürekli büyüme ve finansal piyasalara hâkim olmayı ifade etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde küreselleşmenin olmazsa olmazı Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) konusu analiz edilmektedir. Çok uluslu şirket nedir, ilk ne zaman ortaya çıkmıştır, çıkış sebebi nedir gibi sorulara yanıt aranmaktadır. ÇUŞ’lara yönelik bilimsel yaklaşımlar ortaya konmaktadır. Tarih boyunca ÇUŞ’ların ilerleme indeksi incelenmiş ve bulunduğu ülkede yarattığı etki hakkında olumlu ve olumsuz sonuçlara varılmıştır. Buna göre ÇUŞ’lar bir tarafta ekonomik katalizör görevi üstlenirken, diğer taraftan faaliyette bulunduğu ülkede milli politikaları etkileyebilmekte hatta yeni düzenlemeler yaptırmak konusunda baskıcı olmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise, Ulus Devlet kavramı incelenmektedir. ÇUŞ ve ulus devletin karşılıklı etkileşimi analiz edilmekte ve küreselleşmenin ulus devlete etkisi sorgulanmaktadır. Bu noktada ÇUŞ'lar gerek ekonomik gerekse politik bakımdan; Ulus devlet ile kıyaslanır olmuştur. Literatürde iki farklı görüş söz konusudur. İlk görüşe göre; Ulus devlet hala politik ve ekonomik açıdan yegâne güçtür. Zira ÇUŞ'lar egemenlik ve askeri güç gibi önemli özelliklere sahip değildir. İkinci görüşe göre ise; ÇUŞ'lar gerek ekonomik dinamikleri ve Dünya çapında yayılma eğilimleri gerekse karar alma sürecinde Ulus devleti etkiyebilmesi hatta baskı yapabilmesi açısından, Ulus devletin gücünü önemli ölçüde azaltmaktadır. Küreselleşme ile birlikte Ulus devletin evrildiğini ya da evrilmek zorunda bırakıldığı ve bunun sebeplerinin neler olduğu araştırılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, ÇUŞ'lar ile ulus devlet ilişkisini irdeleyebilmek, küreselleşme sürecinde karşılıklı etkileşimini sorgulayabilmektir. Özellikle küreselleşme sürecinin lokomotifini olan ÇUŞ'lar ile Dünya düzeninin temel aktörü olan Ulus Devletin karşılıklı güç ve otorite olgularını sorgulayabilmek ve devletlerin ÇUŞ'lar karşısında otorite kaybına uğrayıp uğramadığını tartışmaktır. Tezin genelinde tartışmalar ilk etapta geleneksel literatür üzerinde yapılacaktır. Geleneksel literatüre ek olarak, günümüz konjonktürü gereği yaşanan küresel krizler sonucunda, ulus devletin siyasal ve ekonomik güçlü etkisi üzerinden tartışmalar devam edecektir. ÇUŞ'ların ulus devleti domine ettiği ve gücünü aşındırdığı dönemin sona erdiği, küresel krizler neticesinde ÇUŞ'ların çıkmaza girdiği, devletin güçlü bir aktör olarak tekrar devreye girdiği savunulacaktır. Nihai olarak ulus devletin tekrar güçlendiği ve ÇUŞ'ları baskı altına almaya çalıştığı ve bu konuda başarılı olduğu savunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME: TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Küreselleşme Kavramı Ve Tarihsel Gelişimi

Çalışmanın ilk bölümü olan bu kısımda, küreselleşmenin genel tanımları yapılmakta ve genelden özele doğru incelemeye gidilmektedir. Çeşitli tanımlamalara ve yaklaşımlara yer verilerek, küreselleşme olgusu daha somut hale getirilmektedir. Tarihsel ve kurumsal arka plan dikkate alınarak yapılan bu tanımlamalardan hareketle, küreselleşmenin oldukça popüler fakat bir o kadar da tam olarak anlaşılamayan bir olgu olduğu görülmektedir. Özel olarak küreselleşmenin siyasal alanda ve ulus devlet ekseninde incelenmesine yoğunlaşılmıştır.

1.1.1 Küreselleşme Kavramı

Son yılların önemli anahtar kelimesi olan küreselleşme, zorlu bir süreç olup, bünyesinde ilginç ve önemli olguları barındırmaktadır. Boyutları ve etkileri gereği çok yönlülük arz eden küreselleşmeyi anlayabilmek ve anlamlandırabilmek adına farklı birkaç tanıma yer vermek önem arz etmektedir. Zira küreselleşmenin ne olduğu, olumlu ve olumsuz yanları farklı şekillerde ele alınmaktadır. Çünkü insanlar kendi inanç sistemleri ve ideolojik yaklaşımlarına göre tanımlamalar yapmaktadır. Küreselleşme olgusu yıllardır, hayatımızın bir parçası olmasına rağmen bu kavrama hala kuşku ile bakılmaktadır. Küresel diğer adıyla Global kelimesi “küre” kelimesinden türemekte ve kökeni Antik Yunana kadar dayanmaktadır. Kelime anlam olarak “dünyanın tümünü bağlayan, ilgilendiren” anlamlarına gelir. Son yıllarda sıkça karşımıza çıkan bu imgenin ilk kullanımı 1833 yılında, W. Foster tarafından gerçekleşmiştir (Karabacak, 2002, 116). Bu popüler kavram ile ilgili Anthony Gidens, küreselleşme kavramını içermeyen tüm siyasal konuşmaların eksik kalacağını savunurken, Bauman ise, küreselleşmeyi eski

ve yeni dönemin kapısını açabilecek sihirli bir imge olarak değerlendirmektedir (Bauman, 2006, 7).

Gene Giddens bu kavramla alakalı; Küreselleşmenin gelişim sürecinin sosyal gruplar ve iş çevrelerinin etkileşiminden kaynaklandığını ve bu sürecin birçok etkenin iç içe girdiği karmaşık bir yapı ihtiva ettiğini belirtmiştir. (<http://www.turkish-media.com/forum/topic/267539-nedir-bu-kuresellesme/>)

Tübitak'a göre küreselleşme ise, kültürel, ekonomik ya da siyasi kuralların dünya çapında birleşerek kendi alanlarında tek yapı oluşturmasıdır. (<http://www.tubitak.gov.tr/tbtp.html>)

Küreselleşmeyi en iyi anlatan tanımlardan biri Robin Williamsa ait olup, küreselleşmenin hayatın her alanında tesir ettiğini vurgulamaktadır. Hayatın her alanına bu kavramın tesir ettiğini şu örnekle anlatmaktadır; "Merkezi Amerika'da bulunan uluslararası bir şirketin Londra'daki bürosunda çalışan genç İngiliz, işi bitince Japon yapımı arabasına binerek evine döndü. Alman mutfak gereçleri ithal eden bir firmada çalışan eşi çok küçük İtalyan arabasıyla daha kolay ilerlediği için eve ondan önce gelmişti. Yeni Zelanda pırlolası, California havucu, Meksika balı, Fransız peyniri ve İspanyol şarabından oluşan sofrada akşam yemeklerini yedikten sonra, Fin yapımı televizyonlarında İngilizlerin Falkland Adalarını alışına dair bir program seyrettiler. Program sonrasında İngiliz olmanın mutluluğuyla sevindiler." (Williams, 2000: 117).

Küreselleşmeyi anahtar kelimeler halinde özetleyecek olursak, David Harvey, "Zaman-mekân sıkışması" kavramlarını kullanmış, Anthony Giddens ise "Dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması" terimleri ile küreselleşme kavramını kodlamıştır. Hans- Heinrich Molte, "Emperyalizmin yeni bir versiyonu" olarak bu kavramı özetlemiştir. Yakın geçmişimizde küreselleşme kavramı 1960'larda McLuhan'ın "The Global Village" adlı yapıtıyla dikkat çekmeye başlamış olup, (1963 yılında Kanadalı profesör Marshall McLuhan "Explorations in Communication" adlı eserinde ilk kez global sözcüğünü kullanmıştır) 1980'li yıllarda ise günlük hayatımızın bir parçası olmuştur.

Hakkında en çok araştırma yapılan, makale yazılan konulardan birisi de gene küreselleşmedir. Küreselleşme bir yandan sınırları ortadan kaldırmakta, erişimi kolaylaştırmakta, politik, ekonomik ve sosyal ilişkileri yaygınlaştırmakta, kültürlerin birbirlerini tanınmasına olanak sağlamakta iken, diğer yandan yerel değerleri eritmekte, tek tip giyim, tek tip kültür ve tek tip dünya yaratmaktadır. Hatta globalleşen tek tip bir insan toplumu yaratılmıştır. Görülen o ki, her şey zıddıyla kaimdir.

Küreselleşmenin çok boyutlu bir süreç olduğundan bahsetmiştik. Bu süreç özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Dünya Bankası, GATT, IMF, OECD, WTO benzeri çeşitli kurum ve örgütlerle oluşturulmuştur. Bilindiği gibi Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte, Yeni Dünya düzenine geçilmiş ve bu düzende oluşan birçok olguyu açıklamak için küreselleşme kavramına yer verilmiştir. Küreselleşme olgusu ile artık dünyanın her hangi bir yerinde cereyan eden küçük bir olay bile, yer kürenin diğer yarısını etkileyebilmektedir. Yani artık hiçbir ülke bir anlamda bağımsız değildir. Zira globalleşen dünyada ilişkiler iç içe geçmiş olup, ulusal boyut da yapılanlar dünya küresine taşınmıştır. Bu taşınma sadece ekonomik boyutta değildir. Küreselleşme denince genelde ilk akla gelen ekonomik boyut olmasına ve küreselleşmenin salt ekonomik entegrasyon olarak görülmesine rağmen, sosyal ve kültürel boyutta bir o kadar önemlidir. Küreselleşme sonucu Dünyamız “küresel köy” e dönüşmekte; yani bir nevi küçülmektedir. Fakat bu küçülme pozitif anlamdadır. Yani artık her şey erişilebilir konumdadır. Bir telefon ile dünyanın diğer ucuyla görüşebilmekte, bir tık ile diğer yarım küreden alışveriş yapılabilir. Yani zaman ve mekândan bağımsız hareket edilebilmektedir. Böylece küreselleşmenin zaman ve mekân sıkışması yarattığını, çok boyutlu bir olgu olduğu görülmektedir. Giddens (2000)’e göre, küreselleşme sadece uzaklarda başkalarını ilgilendiren bir husus değildir. Küreselleşme hemen yanı başımızda gündelik yaşamımızı standart hale getiren süreçtir. Ayrıca bu kavram bir yandan bütünler birleştirirken, bir yandan da parçalayıp bölen diyalektik bir süreçtir.

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin kökeninin ne kadar eskilere dayandığı tartışılan bir konu olup, bu konuda görüş ayrılıkları söz konusudur. Genel olarak bakacak olursak, üç farklı görüş söz konusudur. İlki globalleşmenin insanlık tarihi kadar eski olduğu ve tarihin ilk yıllarından beri var olduğudur. İkinci görüşe göre küreselleşme, kapitalizm ve modernleşme ile eşzamanlıdır. Son görüşe göre, küreselleşme son zamanların bir olgusudur.

Kazgan’a göre “küreselleşmenin tarihi çok eskilere dayanmakta olup, tarihi sürecin ilk basamağı olarak orta çağdaki coğrafi keşifler yoluyla dünyanın bilinmeyen yerlerinin öğrenilmesini işaret etmektedir. Bu sürecin ikinci ve üçüncü merhalesinin, I. ve II. Sanayi Devrimi’nden geçtiğini belirtmiştir. Kapitalin globalleşmesi manasında küreselleşme, I. Sanayi Devriminin sonucudur. Ancak 1970’li yılların ikinci yarısından

itibaren, likit fonlar sermaye piyasalarına giriş yapabilmiştir.” (Kazgan, 1997, 17). Yani küreselleşme sürecinin tarihsel başlangıcı hakkında kesin bilgi sahibi olmamız mümkün görünmemektedir. Fakat arka planı anlamlandırabilmemiz adına Dünya Bankası tarafından yapılan sınıflandırmayı örnek alabiliriz. Buna göre küreselleşmeyi dört ayrı dönemde inceleyebiliriz (Özyakışır, 2007: 8).

- İlk Küreselleşme Dönemi: 1870-1914
- Ulusçuluğa Geri Dönüş: 1914-1945
- İkinci Küreselleşme Dönemi: 1945-1980
- Yeni Küreselleşme Dönemi: 1980 ve sonrası

İlk Küreselleşme Dönemi: 1870-1914 arasında telgrafın icadı ile deniz aşırı iletişim sağlanabilmiş ve deniz ticareti artmıştır. Deniz yolu ve tren yolu sayesinde ülkeler arasında ticaret yaygınlaşmış ve böylece küreselleşmenin ilk adımları atılmıştır. Bu atılan ilk adımlar aynı zamanda kapitalist dünya düzeninin de çekirdeğini oluşturmaktadır.

Aslında küreselleşmenin tarihinin daha eskilere dayandığı iddia edilebilir. 15 yy da başlayan coğrafi keşifler ile pusula bulunmuş, yeni yerleşim alanları keşfedilmiş, dünyanın yuvarlak olduğu ispatlanmıştır. Ticari seyahatler başlamış ve günümüzde kullanılan “sömürgecilik, kambiyo, şirket” gibi birçok kavram ilk kez kullanılmaya başlamıştır. Küreselleşmenin kökeninin daha eskilere dayandıran görüşler de mevcuttur; fakat bu tarihten önce farklı kıtanın insanların birbirlerinden habersiz olduğu hesaba katılırsa bu görüşün savunulması ve açıklanması olası değildir.

Ulusçuluğa Geri Dönüş: 1914-1945 arasındaki dönem, ülkeler arasındaki ilişkilerin gerginleştiği ve ulusçuluğun vurgulandığı bir dönemdir. Bu dönemde tarihe yön veren Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı ulus devlet anlayışı etkinliğini artırmış ve toplumlar üzerinde doğrudan tesir üretmiştir. Sanayi Devrimi sonrası hammadde ve Pazar ihtiyacı yüzünden sömürgecilik doğmuştur. Birçok Avrupa ülkesi (Almanya, Fransa, İngiltere) sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır. Fransız ihtilali sonrası ise, azınlıklar kendi devletlerini kurmak isteyerek ayaklanmışlardır. Bunun en büyük nedeni ise, ihtilal sonucu oluşan ve dünyanın dört bir yanına yayılan ulusçuluk, eşitlik, adalet ve özgürlük ilkeleridir. Aynı zamanda 1929 Büyük Buhranı sonucunda küreselleşme süreci olumsuz etkilenmiştir. Ülkelerin sıkı koruma

yöntemlerine başvurmuş olmaları, küreselleşme sürecinin yavaşlamasına neden olmuştur. Bayar bu dönemi kısaca şu şekilde özetlemiştir: Küreselleşme lehine gelişen süreç, 1914'lerden 1950'lere kadar olan dönemde aleyhe dönmüştür. I. Cihan harbi ile başlayıp II. Cihan harbinin nihayete ermesi ile sona eren bu evre, küreselleşme dinamiklerinin akamete uğradığı bir evredir. Aşırı-milliyetçilik, korumacılık ve ulusların öz kaynaklarına yönelme arzuları bu dönemin belirgin toplumsal davranış türleridir (Bayar, 2010, 26).

1944 yılında imzalanan Bretton Woods anlaşması ile küresel ticaret yeniden canlanmıştır. Söz konusu anlaşma ulusal para birimlerinin Amerikan dolarına, Amerikan dolarının ise altına endekslenmesine sebep olmuştur. Daha sonra ise, IMF ve Dünya Bankası gibi küreselleşme sürecinin mihenk taşları olarak adlandırılabilir kuruluslar teşkil edilmiştir.

İkinci Küreselleşme Dönemi: 1945-1980 arasındaki dönem, Bretton Woods anlaşması ile ABD'nin önderliğinde ekonomik canlanma dönemidir. Bu dönemde birçok ülke serbest pazar ilişkilerine başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılan Marshall Yardımları ve Birleşmiş Milletlerin kurulması küreselleşme sürecine önemli bir ivme kazandırmıştır. 1989 yılında eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, iki kutuplu bloklaşma sona ermiş, bölgesel güçler ve bu güçler arasında rekabet olgusu ortaya çıkmıştır. Bu durum globalleşmeyi hızlandırmıştır. Piyasa ekonomisine olan inancın artması küreselleşme sürecine ivme kazandırmıştır. Bu kapsamda piyasa ekonomisinin olanaklarından faydalanmak için hızlı bir şekilde devletçi yaklaşımlar terk edilmeye başlanmıştır. Bu durum gelişmiş ülkeler için yeni pazarlar elde etme imkânı oluşturmaktadır (Gezgin, 2005, 9-12).

1970'li yılların başına kadar, küreselleşme adına birçok yapısal dönüşüm yaşanmıştır. Fakat 1970 yılında Bretton Woods sisteminin çökmesi ile süreç gene küreselleşme kavramının aleyhine yön değiştirmiştir. Bu dönemin en önemli etmenlerinden biri Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ve bu topluluğun kendi arasında belirli politikalar belirlemesidir. Böylece çok uluslu şirketler önem kazanmış, Avrupa ihtiyacı olan işgücünü göç vasıtasıyla tedarik etmiştir. Bu durum hem ekonomik hem de kültürel küreselleşmenin ilk örneklerindedir. Gene bu dönemde nitelikli seri üretimin ve bilimsel yönetimin temelleri atılmıştır.

Yeni Küreselleşme Dönemi: 1980’den günümüze kadar olan süreçte finansal piyasaların yapısında önemli gelişmeler yaşanmış bu sayede uluslararası ticarete olağanüstü büyüme sağlanmıştır. Küreselleşmenin büyük bir ivme kazanmasının birçok nedeni mevcuttur. 1990’ların başlarında iktidar olan liderler genelde piyasa ekonomisi yanlısı olma özellikleriyle ön plana çıkmaktaydılar. Bu dönemin liderlerinin seçilmek ve iktidarda kalma arzuları küreselleşme olgusunu destekliyordu. Birçok siyasi lider büyük ekonomik çöküntüler sonucunda iktidara gelmiş ve ekonomiyi genişleterek iktidarlarını sağlama almışlardır. Castells bu durumu açıklamak için Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Clinton’un efsane seçim kampanyasının “Mesele ekonomi, aptal!” söylemi etrafında kurgulanmasını misal vermektedir (Castells, 2005: 26). Bayar’a göre, özellikle II. Cihan Harbi sonrası dönemde bu tür felaketlerin yenilenmemesi için siyasi küreselleşme hız kazanmıştır (Bayar, 2010, 27).

Tablo 1.1. Küreselleşme Evreleri

	Birinci Küreselleşme	İkinci Küreselleşme	Üçüncü Küreselleşme
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantilizm.	Sanayileşme ve Doğurduğu gereksinimler	1) 1970’lerde Çokuluslu şirketler, 2) 1980’lerde iletişim evrimi, 3) SSCB’nin yıkılmasıyla 1990’larda Batı’nın rakibinin kalmaması.
Yöntem	Önce kâşifler, sonra askerî işgal.	Önce misyonerler, sonra kâşifler, sonra ticaret şirketleri, en sonra işgal.	Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendiliğinden etkileniyor.
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrı’nın dinini götürme.	Beyaz Adamın Yükü Uygarlaştrıcı Görev”, ırkçı teoriler.	“En yüksek uygarlık düzeyi”, “Uluslararası topluluğun iradesi”, “Piyasanın gizli eli”, “Küreselleşme herkesin ortak çıkarıdır”.
Sonuç	Sömürgecilik	Emperyalizm	“Globalleşme”

Kaynak: (Oran, 2000, 9).

Küreselleşme beraberinde bölgeselleşmeyi de getirmiştir. Devletlerarasında siyasal ve ekonomik ağlar artmıştır. Bu artışın en önemli kanıtı küresel ve bölgesel oluşumlar olup, aşağıda sıralanmıştır:

- Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
- Uluslararası Para Fonu (IMF)
- Birleşmiş Milletler (UN)
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD)
- Uluslararası Ticaret Odası (ICC)
- Dünya Ekonomik Formu (WEF)
- Kuzey Atlantik Paktı (NATO)
- Dünya Bankası (WB)

Bölgesel oluşumlar;

- Avrupa Birliği (EU)
- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)
- Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (ASEAN)
- Afrika Birliği

1.1.3. Küreselleşme Yazınındaki Kutuplaşma

Küreselleşme, her türden yeniliği vurgulamak için yoğun bir şekilde kullanılan imge olmuştur. Ekonomi, siyaset, kültür, gibi her konuda yeri olan “sihirli” bir kavrama dönüşmüştür. Burger’in deyimiyile, küreselleşme tam anlamıyla “klişe” yi ifade etmektedir (<http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>).

Bu klişe hayatımızın her alanını işgal etmiştir. Küreselleşme yazınındaki kutuplaşmanın temel nedeni, insanların olgulardan ziyade, temsil ettikleri dünya görüşüne göre ayırım yapmalarındır. Gerek ideolojik, gerek ekonomik, gerekse kültürel olarak farklı geçmişe sahip olan insanlar, doğal olarak farklı yorumlar yapmaktadırlar.

Küreselleşmeyi klasik ikileşim yönünden inceleyen görüşlere değinecek olursak; genellikle sol eğilimli yazarlar ve ülke aydınlarına göre küreselleşme bir aldatmacadır. Bu aldatmacanın temelinde uluslararası finans kuruluşlarıyla gelişmiş devletlerin güçsüz devletlerde pazar bulma arzuları yatmaktadır. Sol eğilimli yazarlar küreselleşmeyi gelişmiş ulusların hegemonik baskı kurma eğilimlerinin dışa vurumu

olarak değerlendirmektedirler. Sağ eğilimli yazarlara, gelişmiş ülkelerin bilim adamlarına, bürokratlara ve politikacılara göre ise küreselleşme, “küresel köy” düzenidir (Kutlu, 2005, 166). Bu köyde ülkeler arası toplumsal ve politik farklılıklar ortadan kalkarak teklik söz konusudur.

Küreselleşmeyi aşırı pozitif şekilde değerlendiren görüşlere göre, küreselleşme kaçınılmaz bir süreçtir ve alternatifi yoktur. Bu yüzden alternatifsizliğin baş harflerinden oluşan TINA (There is no alternative) kelimesi kullanılmıştır. Tina, küreselleşme sürecinin sembolü olup, güzel ve iyimseri çağrıştırmaktadır. Bu çağrışıma göre, küreselleşme ile dünya barışa, huzura kavuşacak, bölgeler arasındaki fark giderilecek ve gelişme önündeki tüm engel ve tehditler kaldırılacaktır (Günaydın, 2002, 12). Bazı düşünürlere göre, küreselleşme uygarlığın dönüşümüdür. Modernleşme, küreselleşme ve batılılaşma iç içe geçmiş terimler olup, uygarlığı ifade etmektedir (Toprak, 2001, 9).

1.1.3.1. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar

Küreselleşme süreci beraberinde birçok yeni tartışmayı getirmiştir. Bir tarafta küreselleşmeyi olumlu değerlendiren, bunun bir fırsat olduğunu savunan, övgülerde bulunanlar, diğer tarafta küreselleşmeyi bir tehdit olarak algılayıp, sonuna kadar eleştirenler mevcuttur. Küreselleşmeyi olumlu değerlendiren ve tehdit olarak algılayanların dışında, bir kesim de mevcuttur. Bu durumda küreselleşme konusunda, hem teorisyenler, hem de uygulamacılar arasında ortak bir anlayıştan bahsetmek olası değildir. Küreselleşmenin yaşantımızda sonuçları yaygınlaştıkça, küreselleşme karşında bir blok oluşmaktadır. Siyasal, kültürel ve ekonomik düzlemde küreselleşmenin içselleştirilmesini savunanların yanında, bu duruma şiddetli muhalefet eden bir kesim de oluşmaktadır. Çünkü küreselleşmenin faydasını görenler olduğu gibi bu süreçten zarar görenler de bulunmaktadır. (<http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>)

Bu çalışmada Held ve McGrew tarafından yapılan çalışmalar esas alınarak küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar aşağıda verilmiştir (Kürkçü, 2013, 5).

- 1- Kuşkucu Yaklaşım (Sceptic)
- 2- Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım (Hiperglobalist)
- 3-Evrimsel-Dönüşümsel Yaklaşım (Transformationalist)

1.1.3.2. Küreselleşme Karşıtlarının Bakış Açıları (Sceptic)

Küreselleşme karşıtı yaklaşımların ana merkezini ekonomik nedenler oluşturmakla beraber, kültürel etmenler de göz önüne alınmalıdır. Anti-küreselleşmeciler ya da anti-küresel hareket, küreselleşmeyi kapitalizm ile eşdeğer görmektedir. Bu görüşe göre, küreselleşme yoksul-zengin ülkeler arasındaki uçurumu daha da derinleştirecek, emperyalist ülkelerin çıkarına hizmet edecek, ABD hegemonyasını tüm dünyaya yayacaktır. Bu hareketin bir kısmına göre küreselleşme, kapitalizm ile yakından ilişkilidir. “Ekonomik Büyüme” araştırmalarının temel konusu olan küreselleşme ile yoksul ülkeler daha da yoksullaşacak; zengin ülkeler ise, gittikçe zenginleşecektir. Küreselleşme, esasında bir diaspora gibi kapitalizmin yayılmasına yardımcı olmaktadır. Küreselleşme, kapitalist modernlik ile iç içe geçmiş ve onun güzel bir maskesidir (Kaya, 2009, 7).

Küreselleşme, kapitalizmin diğer adı olup, tamamen yok etmeye odaklanmaktadır. Yok etmek, talan etmek ve hor görmek; küreselleşmenin sisteminde mevcuttur (Koç, 2003, 52-63).

Küreselleşme yeni bir olgu değildir, yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmektedir. Hirst ve Thompson (2007)’ye göre küreselleşme, uluslararası açık ekonomiyi tanımlamaktadır. Bu ekonomide sürekli büyüyen sermaye yatırımları ön plandadır. Açıkçası bu yönü ile yeni bir olgu değildir. 1860 yılından beri süregelen süreci anlatmakta kullanılmaktadır (Çelik, 2012: 60).

Bu görüşü benimseyenler küreselleşmeyi, baştan sona tartışmalı bulup, daha önceki dönemlere bir katkı sağlamadığını belirttiklerinden, Anthony Giddens tarafından “şüpheciler” olarak adlandırılmaktadırlar. Şüphecilere göre, birçok ülkenin sıkı olarak uyguladığı sınır denetimlerine karşılık, 19.yy’da insanlar uluslararası kimlik bile kullanmıyorlardı. İnsanlar eskiden daha özgürdü. Küreselleşme aslında emperyalizmin yeni biçimi, kapitalist sermayenin yeni aşamasından başka bir şey değildir. Örneğin

Boratav'a göre küreselleşme, sömürgeciliğin kendisidir. Soğuk Savaş döneminin ardından emperyalizmin yerkürede yaygınlaşmasından başka bir şey değildir.

Hirst ve Thompson (2007)'ye göre, sanıldığı gibi küreselleşme ile dünya düzeni bütünleşmemiş, sadece uluslararasılaşma ön plana çıkmıştır. “Küreselleşme sorgulanıyor” isimli çalışmalarında, küreselleşme olgusu hakkında savlarını şu şekilde belirtmişlerdir;

- Aslında uluslararası kurum sayısı oldukça azdır. Birçok kurum sanıldığı kadar aksine, ulusal temellidir.
- Günümüz uluslararası ekonomisi, 1870-1914 yılları arası dönemden daha az açıktır. Dolayısıyla uluslararası ekonomi ile tarihsel gelişim paralel ilerlemektedir.
- Sermaye hareketliliği, GOÜ'lerde istihdam ve yatırıma neden olmamaktadır.
- Ticaret ve yatırım, belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Bu bölgeler Avrupa, Japonya ve Kuzey Amerika üçgeninden oluşmaktadır (Kürkçü, 2013: 28).

Ayrıca küreselleşme sürecinde niteliksiz işgücü oldukça zarar görmektedir. Küreselleşme ile ortaya çıkan rekabet, ülkelerin nitelikli iş gücünü küçük maliyetlerle istihdam etme arzusunun tetiklemişti. Sonuçta işsizlik körüklenmekte, ücretler gerilemekte ve işgücünün işveren karşısında pazarlık gücü zayıflamaktadır.

Kısacası küreselleşme bilinen bir olgudur, yeni değildir ve aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılmıştır. Küreselleşme sayesinde dünya ekonomisinde eşitsizlikler artmış ve ekonomi eskisinden daha az bütünleşmiştir.

Aşağıdaki Tablo 1.2' ye göre; küreselleşme beraberinde çatışmayı, gerginliği ve ayrışmayı getirdiğinden, sosyal gerilimlerin artmasına neden olmuştur. Toplumsal huzur zedelenmiş, sosyal birliktelik zarar görmüştür. Muhakkak ki küreselleşmenin yararları da mevcuttur fakat genel kaniya göre bu yararlar da topluma eşit olarak dağılmamaktadır. Sadece küreselleşmenin yararlarının topluma eşit olarak dağılması ya da dağıtılmaması bile, ülke içerisindeki sosyal gerilimi arttırmaya yeterli olmaktadır.

Tablo 1.2. Küreselleşme ve Toplumsal Gerilim

Ülkeler	Küreselleşme Ülkenizdeki Sosyal Gerilimi Artırıyor mu?	Küreselleşmenin Yararları Toplumunuza Eşit Olarak Dağılıyor mu?
	“Evet, Diyenlerin Oranı”	“Hayır, Diyenlerin Oranı”
Endonezya	83,3	88,9
Filipinler	77,3	95,5
Tayland	76,9	92,3
G. Kore	63,2	78,9
Avustralya	60,0	40,0
Japonya	44,4	51,9
Tayvan	36,0	60,0
Singapur	30,8	57,7
Hong	28,6	65,0
Malezya	17,4	77,3

Kaynak: (Demirer, 1999, 225).

Küreselleşme dünya çapında düşünüldüğünde gelişmiş ülkeler lehine ve onları daha da geliştirmeye vesile olmuştur. Gelişmiş ülkelerde ise elit sınıfın menfaatleri doğrultusunda hayat bulmuştur. Bu hususları destekleyecek onlarca kanıt sayılabilir. (<http://www.cihandura.com/tr/makale/kuereselleme-karisinda-ulus-devlet>)

- Uluslararası sermaye gün geçtikçe belli merkezlerde toplanmaktadır.
- Küreselleşme sonucunda elde edilen menfaatler GÜ ve bunların içindeki elit sınıf lehine adaletsiz dağıtılmaktayken, külfeti gelişmemiş ülkeler ya da yoksul sınıflarca karşılanmaktadır.
- Çevre ülkelerinde ekonomik düzen sıkıntıya düşmüş, finansal krizler ile ülke ekonomileri büyük buhranlar yaşamıştır.
- Çevre’de gelir dağılımında adalet sağlanamamış ve bu durumdan kaynaklanan toplumsal problemler baş göstermiştir.
- Gelişmemiş ülkeler yüksek borçluluk sebebiyle büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Bu yüksek borçluluk nihai aşamada GÜ'lerin lehine işlemektedir.

- Birçok ülkenin, varlıkları çeşitli yöntemlerle elinden alınmaktadır.
- Çevre ülkelerin borç bataklıklarında olmaları ve varlıklarının elden gitmesi sebebiyle hürriyetleri tehlikeye girmektedir.

1.1.3.3. Küreselleşme Taraftarlarının Bakış Açıları (Hyperglobalist)

Aşırı küreselleşmeci ya da radikaller olarak anılan bu gruba göre, küreselleşme süreci ile birlikte ulus devlet kavramı değişime uğramıştır. Ulus devletin çağrıştırdığı, egemenlik kavramı sınırlandırılmıştır. Serbest piyasa mekanizması, kamu sektöründen daha ölçülü işlemeye başlamıştır. Çünkü aşırı küreselleşmecilere göre devletler bu süreçten güç kaybıyla çıkmıştır. Piyasa aktörleri ise otorite kazanmışlardır. Bu durum bir noktada devletlerin piyasa karşısında yenik düştüğünün resmidir. Bu görüşe göre; küreselleşme ile ulusların yerini dünya çapındaki insanlık almakta ve bu durum beraberinde dünya çapında faaliyet gösteren yeni kuruluşlar ortaya çıkarmaktadır (Giddens, 2000, 21).

Küreselleşme ile bilgi, tecrübe ve kaynak birikimi artmış ve bu unsurlar bazen serbest bazen de sınırlı bir şekilde dünyanın bir ucundan diğerine aktarılmıştır. Bu süreçte küresel bir bilinç oluşturulmuş ve toplumlar bütünleşmiştir. Küreselleşmeyi savunanlar küreselleşmenin tüm toplumun menfaatine olduğunu, toplumun hayat standartlarını yükselttiğini, teknolojik ilerleme ve bilginin daha hızlı yayıldığını, siyasi özgürlükleri ve insan haklarını küresel çapta genişlettiğini iddia etmektedirler (Bolat ve Seymen, 2005, 12).

Thomas Friedman'a göre küreselleşme beraberinde piyasaların, finans ve teknolojinin orta büyüklükteki dünyayı daha da küçülten ve herkesin dünya üzerinde her zamankinden daha hızlı ve ucuz bir şekilde ulaşmasını mümkün kılan bir uyum yaratmıştır. Aynı şekilde, Harvey'e göre, küreselleşme ile birlikte hem ulaşım hem de iletişim ağları daha etkin ve daha ucuz hale gelmiştir. Böylece dünya küçülerek yoğunlaşmış ve karşılıklı koşullanma-bağlanma artmıştır (Bolat ve Seymen, 2005, 14).

Küreselleşme piyasa ekonomisinin küresel ölçekte işlevsel olması, ulaşımın ve iletişimin gelişmesi ve kolaylaşması bakımından bir imkân patlamasıdır (Davutoğlu, 2002, 209).

1960'lardan sonra küreselleşmenin etkisinin sonucunda gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeler ile daha fazla ticari ve ekonomik ilişki kurduğu gözlemlenmiştir. Bu ilişkiler, bir yandan AGÜ'ler lehine teknoloji transferi sağlanmasına diğer yandan piyasa ekonomisine olan uyumun hızlanmasına sebep olmuştur. İletişim teknolojisinin ileri safhalara ulaşması sonucunda yapısal reformlar yapılmak zorunda kalınmıştır. İletişim teknolojisi bu yönüyle hem GÜ'lerin hem de AGÜ'lerin ekonomilerinde değişimi zorunlu kılmıştır. Küresel ekonomiye olan entegrasyon dünya topluluklarının kalkınmasına neden olmaktadır.

1.1.3.4. Küreselleşmeye Mesafeli Yaklaşımların Bakış Açıları (Transformationalist)

Küreselleşmeyi pozitif ya da negatif olarak değerlendirenlerin yanı sıra, bir de bu kavrama mesafeli yaklaşımlar söz konusudur. Bu gruba göre, küreselleşme bir değişimi ifade etmektedir. Günümüzde gerek sosyal gerekse siyasal değişimin arka planında küreselleşme yer almaktadır. Anthony Giddens da küreselleşmeye mesafeli yaklaşmaktadır. Bu gruba göre, özellikle ekonomi hızla değişmektedir. İçinde yaşadığımız dönem bir önceki 30 yıldan çok farklıdır. Artık iç işleri ile uluslararası arasında ayırım söz konusu değildir. Bu yaklaşıma göre, küreselleşme beraberinde önceki yıllardan farklı olarak ortak pazarların hayatımıza girmesine neden olmuştur. Ortak pazarların varlığı ise ekonomilerin hizmet sektörüne bağımlılığını artırmıştır.

Dönüşümcüler, küreselleşmeyi ön kabul ile olumlu ya da olumsuz değerlendirmenin hatalı sonuç vereceğini ileri sürmektedirler. Küreselleşmenin peşin kabuller yerine bütüncül olarak değerlendirilmesinin, daha doğru olacağını savunmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, küreselleşmeyi değerlendiren tüm yazarların kendi pencerelerinden bakmaları sebebiyle olumlu yanlarını görenler hep bu açıdan yorum yapmakta, olumsuz yanlarını görenler ise bir karanlık olarak nitelendirmektedirler. Yine bu görüşe göre, küreselleşmenin tüm toplumlar için gerçekleştirilebilir bir umut olması bir takım şartların bir araya gelmesi sonucunda oluşabilecek bir durumdur (Nişancı, 2003, 15).

Dönüşümcüler küreselleşmenin fırsat ve tehditlerini, olumlu ve olumsuz yanlarını birlikte incelemektedirler. Bu grup kuşkuçulardan çok, radikallere benzerlik taşımaktadırlar.

Dönüşümcüler ulus devletlerin güçlerini kısmen yitirdiği görüşünü kabul etmektedir. Dönüşümcüler küreselleşme karşıtlığı ile bilinen kuşkucularının “hiçbir şey değişmedi” tezini de kayda değer bulup kabul etmemiştir. Aşağıdaki tabloda küreselleşmeyi farklı boyutlarla değerlendiren farklı görüşlere mensup olanların yaklaşımlarına yer verilmektedir.

Tablo 1.3. Küreselleşmenin Kavramlaştırılması: Üç Eğilim (Held; McGrow; Goldblatt&Perration)

	<i>Hiper-küreselciler</i>	<i>Kuşkucular</i>	<i>Dönüşümcüler</i>
<i>Yeni olan ne?</i>	Küresel bir çağ	Ticaret blokları Geçmiş dönemlerden daha zayıf jeo-yönetişim (geogovernance)	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağlılık
Hakim özellikler	Küresel kapitalizm Küresel yönetim Küresel sivil toplum	Dünya 1890’larda olduğundan daha az karşılıklı bağlı.	Yoğun ve derin (thick) küreselleşme.
Ulusal hükümetlerin gücü	Geriliyor ve aşılıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor Yeniden yapılıyor.
Küreselleşmenin itici gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşılması	Giderek artan bir şekilde Güney’in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hakim motif	McDonalds, Madonna, vs.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun transformasyonu
Küreselleşmenin kavramlaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
Tarihsel yörünge	Küresel Uygarlık	Bölgesel bloklar Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor.

Kaynak: (<http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>)

1.2. Küreselleşmenin Farklı Boyutları

1.2.1. Ekonomik Bir Olgu Olarak Küreselleşme

Uluslararası iktisadi ilişkilerin artması küresel bütünleşmenin hiç tartışmasız en önemli çıkış noktasıdır. Küreselleşme ile birlikte ortak pazarların oluştuğu bir döneme girilmiştir. Bu dönemde sermaye ve emek küresel çapta hızlı bir geçişkenliğe kavuşmuştur. Esasında küreselleşme ile ilgili yapılan birçok değerlendirme ekonomik küreselleşmeyi konu edinmektedir (Çelik, 2012, 65).

Ülke ekonomilerinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi ile ekonomik küreselleşme sağlanmış olur. Başka bir deyişle, Aktan (1999)'a göre, ekonomik küreselleşme, mal, sermaye ve emek geçişkenliğinin artması sebebiyle ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir. Ekonomik küreselleşme sürecinde, uluslararası ticaretin artması beraberinde teknoloji transferini getirmektedir. Teknoloji transferinin denkleme girmesi ile birlikte teknolojinin küresel çapta hızlı bir şekilde kullanılmasının önü açılmaktadır.

Kısacası bu süreç, hem mal hem de sermayenin uluslararası düzeyde serbestçe hareket edebilmesi ve uluslararası piyasalarda dolaşımı engelleyen her türlü faktörün kaldırılmasıdır. Bu minvalde küreselleşme beş temel gelişme alanı ile kategorileştirilebilir: (Özyakışır, 2007:20)

- Uluslararası iktisadi gelişme,
- Ticaretteki artış,
- ÇUŞ'lar tarafından yapılan DYSY dalgalanma,
- Küresel pazarların oluşması,
- Görüş, düşünce ve teknolojinin yayılmasıdır.

Küreselleşme denince ilk ekonomik faktörler vurgulandığından, birçok yazar küreselleşmeyi ekonomik yönden ele almıştır. Küreselleşme; gelişmiş ülkelerin teknolojisi ve kültürü ile tüm dünyaya etki etmedir (Oran, 2009, 2).

Iraksama yani gelir dağılımındaki adaletsizliğin artması, küreselleşmeyi tanımlamaktadır. Bu görüşünü istatistiki verilerle açıklayan Freeman, 1980 yılında gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen GSYİH 18.088 dolarken 2000 yılında 26.201 dolara çıktığını vurgulamıştır. Gene aynı zaman diliminde dünyanın kalan bölümünde,

GSYİH'nın 1.690 dolardan 1.160 dolara düştüğüne dikkat çekilmektedir (Freeman, 2007: 65).

Aslına bakılırsa, ekonomik küreselleşmenin temeli sayılan, ekonomik faaliyetlerin uluslararası nitelik taşıması, çok eskilere dayanmaktadır. Günümüzdeki farkı ise, karşılıklı bağımlılık esasına dayanan yeni bir dünya sisteminin yaratılmasıdır. Günümüzde ÇUŞ'lar tarafından örgütlenen, bilgi ve teknoloji sayesinde ileri taşınan, görünür ve görünmez ticareti arttıran derin bir bütünleşme söz konusudur. ÇUŞ'lar aracılığıyla teknoloji gelişmiş ülkelere transfer edilmektedir. Özellikle GATT, IMF ve WTO gibi uluslararası kuruluşlar, dünya ekonomisinde liberalleşmeyi hızlandırmışlardır. Ekonomik küreselleşme üretim (ticaret) ve finansın küreselleşmesi olarak iki farklı düzlemde görülmektedir.

Üretimin globalleşmesi, ülke çapında üretim yapan işletmelerin, faaliyet alanını genişletip diğer ülkelere ve kıtalara yayılmalarını ifade etmektedir. Aslında ilk adımları 1947 yılında Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) kurulması ile atılan üretimin globalleşmesinde, amaç dış ticaretin serbestleştirilmesiydi. Fakat ITO'nun kuruluş sözleşmesi sanayileşmiş ülkelerin yasama organlarınınca uzunca bir süre tartışılmış ve sonuçta onaylanmamıştır. ITO'nun kabul edilmemesine müteakip, onun yerine geçebilecek GATT imzalanmış, 1994 yılında GATT, WTO'ya dönüşmüştür. GATT, uluslararası ticarete piyasa ekonomisinin yerleşmesini önceleyen dünya çapında bir sistemdir. GATT, sözleşmeye taraf topluluklar arasındaki ticareti, ticaret ilişkilerini düzenlemektedir. Bu süreç üye ülkelerin yasal haklarından oluşan bir bütündür.

GATT temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir (Özyakışır, 2007: 24):

- En Çok Kayrılan Ülke Kuralı
- Ulusal İşlem Kuralı
- Koruma Aracı Olarak sadece Gümrük tarifelerinin Kullanılabilmesi
- Ticaret Kısıtlamalarını Tedricen Azaltma Kuralı

Üretimin globalleşmesi aşamasında, ÇUŞ'lara büyük iş düşmektedir. Üretim yapılacak saha olarak tüm dünyayı potansiyel olarak gören ÇUŞ'lar, maliyetlerin en düşük olduğu ülkelerde faaliyet gösterme iradesi ortaya koymaktadırlar. Özellikle düşük işgücü maliyeti en önemli seçim kriteridir. Üretimin küreselleşmesi beraberinde elektronik ve taşıt üretimi alanlarında 'global fabrikaların' ortaya çıkmasına sebebiyet

vermiştir. Bu global fabrikalar nispi üstünlükleri esas alarak üretim hattının çeşitli safhalarını farklı ülkelerde üretebilme imkânına erişmiştir. Böylece, bir malın üretimi için bir ülke standartları ya da avantajlarıyla sınırlı kalmama lüksü doğmuştur. Bu süreç aynı zamanda üretim içi uzmanlaşma faktörünün de etkili bir konuma gelmesine neden olmuştur. Böylece, küresel firmaların rekabet ortamını lehlerine döndürmek için aralıksız yenilik yapmak zaruretleri doğmaktadır (<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/ekonomik-global.htm>).

Finansal faaliyetlerin globalleşmesi ise; sermayenin yüksek kazançları minimum risk ile elde etme arzusu kapsamında tüm dünyaya yayılmasıdır. Özellikle 1980 sonrası izlenen politikalar sonucu, finansal sınırlar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Sınırların kalkması sermaye hareketlerin hızlandırmış ve finansal piyasaların birbirine entegre olmasına neden olmuştur. Finansal bu gelişmenin en büyük sebebi gelişmekte olan ülkelerin sermaye çekmek adına geliştirdikleri deregülasyon politikalarıdır. Bununla birlikte esnek kur rejiminin benimsenmesi finansal piyasalar arasındaki geçişkenliği artırmıştır (DPT, 2005: 12).

Finansal küreselleşme ile sermayenin hareket kabiliyeti hızlı bir biçimde artmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan güven ortamında, büyük ölçekli sermaye akımları gerçekleşmeye başlamıştır. 1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin işlevselliğini yitirmesi, liberalizasyon hareketleri ve teknolojik gelişmeler sayesinde, uluslararası finans piyasalarının gücü artmıştır. 1980 sonları ve 1990'lı yılların başında finansal piyasalarda serbestleşme hem GÜ'lerde hem de GOÜ'lerde yürürlükte olan bir enstrüman haline gelmiştir. 1970-1980 dönemi, daha sonraları gelişimi ivme kazanacak olan globalleşme sürecinin gündeme gelmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Petrol zengini ülkelerin elinde bulunan fon fazlaları gelişmiş ülkelerin finans kuruluşları aracılığıyla kalkınmak için yabancı sermayeye ihtiyaç duyan azgelişmiş ülkelere yönlendirilmiştir (Önal, 2005, 27).

Kısaca finansal serbestleşme sürecinin dört temel başlığı şu şekildedir:

- Aşırı birikim sonucu oluşan aşırı tüketime bağlı kriz,
- Fordist üretim tarzı ve yarattığı kar sıkışması
- Küresel rekabet
- Finansal sistemin serbestleştirilmesidir.

1.2.2. Sosyo- Kültürel Açıdan Küreselleşme

Aktan (1999)'a göre, sosyo-kültürel küreselleşme, insanlığın ortak değerleri üzerinden tanımlanmıştır. İnsan hakları, kamu yararı, çevrenin korunması, demokrasi gibi tüm toplumları ilgilendiren temalarda ortak bir anlayışa ulaşılması sosyo-kültürel küreselleşmenin gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Bu ortak değerler günümüzde tüm toplumların gündemine gelmiştir. Bu kavramlar üzerine farkındalık yaratacak kampanyalar vasıtasıyla sosyo-kültürel küreselleşme hız kazanmaktadır. Günümüzde bir takım hastalıkların ya da terörizmin tüm ülkeleri tehdit ediyor olması bu ülkelerin birlikte hareket etme zorunluluklarını doğurmaktadır. Tüm insanlığı tehdit eden terörizm ve hastalıklar bu alanda küreselleşmenin hızlanmasına katkı sunmaktadırlar. (<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/ekonomik-global.htm>).

Kültürel küreselleşme sonucunda, demokrasi kültürü yaygınlık kazanmış, iletişim imkânları artmış, toplumsal bilgilenme oluşmuş, farklı kültür ve toplumların daha iyi anlaşılması sağlanmıştır, diyebiliriz.

Sosyo-kültürel küreselleşme, ekonomik küreselleşmeden sonraki en etkili küreselleşmedir. Kültür ile küreselleşme daima etkileşim içindedir. Her iki olgu da sürekli birbirinden beslenmektedir. Bu yüzden hem küreselleşme kültürü, hem de kültür küreselleşmeyi etkilemiştir. Günümüzde dünya ticareti ve kültürü doku bakımından Amerikan etkisi taşımakta, yerel-ulusal kurumlar, uluslararası kurumlar karşısında varoluş mücadelesi vermektedir.

Kültürel küreselleşme ile “tek tip”leşme meydana gelmekte, düşünce şeklinde, giyim tarzında, eğlence ve yemek kültüründe kısaca hayatın her alanında Amerikan kültürü baskın gelmektedir. Özellikle kapalı toplumlarda yaşayan gençlerin dipçik yeme korkusuna rağmen, batı tarzı müzik dinlemeleri, çeşitli şekillerde gizleyerek de olsa olsa blucin giymek istemeleri etki altına girmenin en güzel örneğidir. Yine yemek ritüelleri de Amerikan kültürünün etkisi altındadır. Bugün dünya devi olan “Coca-Cola”, “Pepsi” ve “Mc Donalds” hepsi Amerikan kültürünün ayrılmaz parçasıdır (Talas ve Kaya, 2007, 60-69).

Kültürel küreselleşme bünyesinde çatışma ve zıtlıkları da barındırmaktadır. Ortaya çıkardığı tek tip model ile kendinden başkasına yaşama hakkı tanımamakta, diğerini “ötekileştirmek” tedir. Bu bağlamda oldukça negatif anlama sahip olan kültürel

küreselleşme ayrıca toplum tarafından hoş karşılanmayan bazı alışkanlıkları da güçlendirmiştir, denilebilir. Kültürel küreselleşme mutlu ancak değişik kültürler yerine karşıtlıklar meydana getirmiş, yerel kimlikler yerine küresel kimliklerin oluşmasına sebebiyet vermiştir (Öncü ve Weyland, 2005: 7-9).

Literatürde küresel kültür olumlu yönden ziyade genel olarak olumsuz yönden değerlendirilmektedir. Bu duruma birçok örnek verilebilir. Ritzer'e göre küreselleşme "McDonaldslaşma" dır. Yani Dünyamız fast food büfe normlarının etkili olduğu bir dönemden geçmektedir. Restoranların toplumsal hayatı tesiri altına alması dört etmen ile anlatılmaya çalışılmaktadır:

- Etkinlik,
- Hesaplanabilirlik,
- Tahmin edilebilirlik,
- Kontrol edilebilirlik.

Aynı doğrultuda olumsuz bir bakış açısı da Robertson'a aittir. Dünya; gün geçtikçe ufalan ve tek dünya olarak gözlemlenen, ulusal devletlerin ise çok kültürlü bir yapıya geçtiği bir yer haline gelmektedir (Robertson, 1998: 100).

Hamburger sadece basit bir nesne değildir. Hamburger Amerika'nın merkezi şaşalı yaşamının ürünüdür. Bu sebeple merkezde olmak isteyen birçok kenar mahallelinin güç ile özdeşleştiği kültürel bir mesajı ifade etmektedir. Mc Donalds gibi, Hollywood, Coca-Cola, Rock müzik, Amerikan yaşam şeklini özetlemektedir. Amerikan kültürü dışında, merkezden çevreye etki eden farklı kültürler de vardır (Aslanoğlu, 1998, 198).

Küreselleşme beraberinde kültürel düzlemde kimlik sorunu çıkarmaya neden olan bir olgudur. Günümüz dünyasında insanlar etnik ve kültürel kimliklerinin aidiyetini yavaş yavaş sorgulamaya başlamışlardır (Akdemir, 2004, 44).

Kültürel küreselleşme ile birlikte, "milli kimlik krizi" de patlak vermiştir. Kimliği oluşturan unsurlara, toplumsal yaşam tarzında etkili kültür motifleri eklenmiştir. Artık topluma empoze edilen duygular, "bol tüketim, tatminsizlik, hedonist duygularla desteklenen yaşam biçimidir" (Akdemir, 2004, 47). Küreselleşme ile milli kimlikler zorlanmakta, milli kimlik krizi yaratılmakta ve bu durum yer yer kırılmalara

sebeup olup, alt kimlikleri ön plana çıkarmaktadır. Örneğinin, dini, etnik, bölge, yöre kökenli, cinsellik eksenli kimlikler bir anda patlak vermişlerdir.

Küreselleşme evrenselleşme sürecinde yaşanan özgüven ortamının tam tersi etki göstererek özgüven kaybı doğurmuştur. Uluslaşma evresinde birçok ulus-devlet kendine özgü benlik geliştirme aşamasını tamamlamadan küreselleşmenin tesiri altında kalmaktadır (Canbolat, 2002, 29).

Küreselleşme beraberinde yalnızlaşma ve yabancılaşma duygularını getirmektedir. Küreselleşen dünyanın kendine has rekabetçi ve acımasız ortamında, bireyin tek başına ayakta kalması zorlaşmaktadır. Birey kaybolmuşluğun içine itilmektedir. Sürekli tüketimin özendirilmesine paralel olarak, birey satın alma gücüne göre kıymetli sayılmaktadır. Yani küreselleşme beraberinde ihtiyaç dışı tüketimi getirmektedir. Ayrıca merkez-çevre ülkeler ve Doğu-Batı arasındaki ayırım keskin çizgilerle çizilmiş, Batı daima üstün konumda bulunmuştur.

Gelişmiş ülkeler küreselleşme sürecini kullanarak siyasi, iktisadi ve kültürel olarak az gelişmiş ülkeleri tesiri altına almaktadır. Bu etki Batının gelişmişlik seviyesinin arttığı günden bu yana baskınlaşarak devam etmektedir (Erkızan, 2002, 65).

Kültürel küreselleşme neticesinde, milli kimlikler önemini yitirmiş ya da yitirmeye zorlanmış, baskın kültür olarak Amerikan kültürü empoze edilmiştir, denilebilir. Milli kimliğin yok olması ile birey “ben kimim” sorusuna cevap veremez hale gelmektedir. Ortaya kültürü “meta” ya dönüştüren bir kitle kültürü çıkmaktadır. Kitle kültürü her türlü ayrımcılığı adeta sifira indirmektedir. Globalleşen dünyada baskın kültürler, Nietzsche’den etkilenmektedir. “Eğer insan köle istiyorsa, bu insanları efendi olacak şekilde yetiştirmek aptallık olur” düşüncesi ön plandadır. Bu bağlamda, gelişmemiş toplumları modernleştirmek yerine, bu toplumları küresel kültürün köleleri haline dönüştürmektedir (Akdemir, 2004, 46).

Kültürel alanda “saf”lıktan söz etmek imkânsız hale gelmektedir. Baskın Amerikan kültürü hâkim renkleri oluşturmaktadır. Amerika yani Batı ile Doğu arasında çatışma söz konusudur. Batı, Doğu’yu inançların ve az gelişmişliğin temsilcisi olarak gösterirken, kendini gelişmişliğin, fennin ve demokrasinin bayraktarı olarak göstermektedir. Giderek artan tüketim anlayışı, her şeyden çabuk sıkılma ve tüketme isteği, yemekten giyinmeye kadar benzeşme ve tek tipleşme, küreselleşmenin kültürel sonuçlarındandır. Sonuçta bireyler çeşitli yönlendirmelerle haz ve eğlenceye düşkün

hale gelir. Kitap kültürünün yerini imge, simge moda ve markalar alır. Böylece kitleleşen birey kendini karışık kültür pazarında bulur.

İnsanlık eğer daha mutlu ve huzurlu bir dünya istiyorsa küreselleşmenin yıkıcı etkisini azaltmak için her türlü fedakârlığın yapılması gerekmektedir. Bu fedakârlık bölgesel fark gözetmeksizin (Batı ya da Doğu) tüm insanlık için yapılmalıdır (Akdemir, 2004, 49).

1.2.3. Siyasi Açıdan Küreselleşme

Siyasal küreselleşme ile ulus devletin işlevini ve konumunu, yerel ve uluslararası düzeyde başka aktörler almaya başlamıştır. Ulus devletler egemenlik haklarının bir kısmından feragat etmişler ve ulus üstü örgütlere devretmişlerdir. Ulus devletin üstünlüğü sarsılmıştır. Küreselleşme, uluslararası sınırların ve iktisadi bağımsızlıkların silikleşmesini ifade etmektedir. Küreselleşme bu törpüleme ile birlikte farklı toplumsal kültürlerin ve dinlerin kaynaşması, toplumlar arasında ticari ilişkinin yoğunlaşması ve siyasi kutuplaşmanın ortadan kalkmasına neden olacak önlenemez bir süreçtir (Erbay, 1997, 148).

Siyasal küreselleşme sürecinde artan uluslararası politik ilişkiler beraberinde sorunlar da getirmiştir. Bu sorunları çözebilmek adına uluslararası işbirliği ve diyalog zorunlu hale gelmiştir. Ülkeler sınırlarındaki mal ve hizmetlerin, teknolojik yeniliklerin transferini verimli bir şekilde kontrol altına almakta başarılı olmamaktadır. Bugün artık hiçbir ülke tamamen özgür bir şekilde karar alamamaktadır. Devletler kurallarını kendilerinin koymadıkları, uluslar üstü hukuka göre taahhütler üstlenmektedirler (Erbay, 1997, 150). Bu bağlamda devlet birey ilişkileri yeniden şekillenmek zorundadır. Artık insan hakları küresel toplumun ilgi alanına girdiğinden, ulus devletin egemenlik alanı sınırlanmıştır. Siyasal küreselleşme ile politik alanda değişimler yaşanmış, birey kendi hak ve özgürlüklerini savunmak adına söz sahibi olmaya başlamıştır. Merkezi hükümetlerin küçültülmesi, mahalli idarelerin güçlendirilmesi, âdemi merkezîyet ilkesinin hayata geçirilmesi gibi kavramlar küreselleşme süreci tarafından parlatılmış terimlerdir (Dursun, 1998, 158).

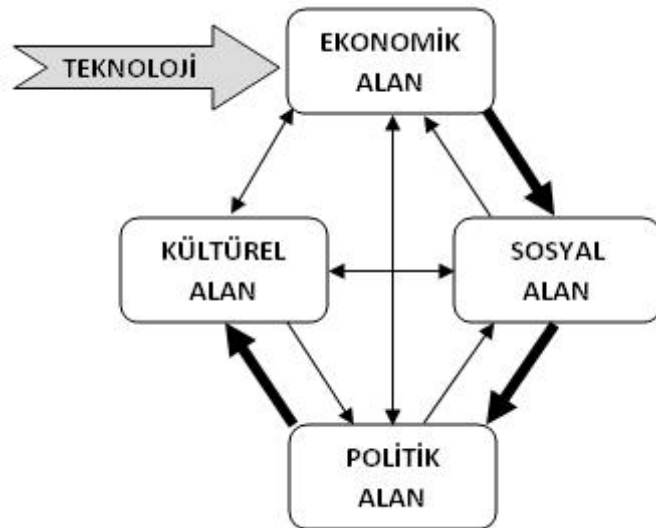
Günümüzün toplumsal dinamizmi ile ulus devlet anlayışı birçok noktada çatışmaktadır. Ulus devlet anlayışı merkezi güçlendirip, bütün sorunların çözümünü devletten beklemeyi empoze ederken, günümüzde bireyler ekseninde yerel ve sivil

insiyatifler devreye girmektedir. Artık bireyler kendi haklarını eskiye göre daha rahat savunabilmekte, siyaset ve yönetimde söz sahibi olabilmeyi ummaktadır.

1.2.4. Teknolojik Açıdan Küreselleşme

Küreselleşmenin tarihi 16. Yüzyıla kadar dayanmakla birlikte, literatüre ilk olarak 1980'lerde girmiş olup, finans ve işletme alanlarında kullanılmıştır. Her ne kadar, kavram ilk kez finans ve işletme dallarında kullanılmış olsa da, teknoloji küreselleşmenin baş aktörüdür, denilebilir. Zira teknoloji sayesinde, toplumsal gelişme ve değişimler meydana gelmektedir. Teknolojik küreselleşmenin yansımalarını belli bir süre sonra; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıdaki şekil 1.1'den de görülebileceği gibi, teknoloji ilk olarak ekonomik alana nüfus etmekte ve etkilemektedir. Ekonomik alanda yaşanan değişim ve gelişmeler ise; sosyal alanı etkilemektedir. Sosyal alanda yaşanan değişimler ise Politik alana yansımaktadır. Politik alan ise son aşamada kültürel alanı etkilemektedir. Burada dikkat edilmesi gereken durum ise; iktisadi alan ile politik alan, toplumsal alan ile kültürel alan ve son olarak ekonomik alan ile kültürel alan arasında karşılıklı bir ilişki olduğu ve çift taraflı etkileşimin söz konusu olduğudur.



Şekil 1.1. Teknoloji ve Alt Sistem İlişkisi

Kaynak: (Erkan, 1998, 215).

Teknolojik küreselleşme ile birlikte makineleşme süreci hızlanmıştır. Makineleşme ise hem olumlu hem de olumsuz yönlere sahiptir. Olumlu yanları, fazla kazanç, hızlı üretim, az maliyet, standart üretim olurken, en büyük olumsuz yanı ise işsizliktir. Teknolojinin ilerlemesi ile insan gücünün yerini makineler hatta robotlar almıştır. Artık ülkeler teknoloji pazarlamaktadır. Teknolojik küreselleşme zaman-mekân-güç etkileşimini değiştirmiştir. Fiziki sınırlar ortadan kalkarak, karşılıklı etkileşim artmıştır. Özellikle internetin yaygınlaşması ile iletişim güçlenmiş, gerek sivil toplum gerekse uluslararası örgütler etkin rol oynamaya başlamıştır.

Teknolojik gelişmeler ile bilgi yönetimi önem kazanmış, teknoloji ve bilgiyi kullanan ve yöneten bireyler ortaya çıkmıştır. Güvenlik, teknolojik küreselleşmeden çok etkilenmiştir. Bu etki parametreleri şu şekildedir: (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri)

- Mekân ve güç kavramlarının birbirine olan etkilerinin değişmesi,
- Güvenlik ortamında belirsizliklerin artması,
- Güvenlik alanında yapıların değişmesi,
- Güvenlik alanında aktör sayısının artması,
- Askeri operasyonların tüm sistemleri kapsamaması,
- Yeni muharebe anlayışının doğması,
- Askeri operasyonların gelişmesi.

1.2.5. Coğrafi ve Ekolojik Küreselleşme

Küreselleşmenin hem coğrafya hem de ekoloji alanında büyük zararları olmuştur. Maalesef küresel ekonominin politikaları çevre kaygılarından tamamen uzaktır. Gelişmiş ülkeler sermaye yatırımları sonucunda gelişmekte olan ülkelere gelmekte ve bu ülkelerde çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Bu ülkelerin hammadde ve tabii kaynaklarından yararlanıp, bu devletlere atıklarını bırakmaktadırlar. Örneğin Eski SSCB zamanında Kazakistan'a 237 milyon ton atık gömüldüğü iddia edilmektedir. Bu atıklar radyoaktif olup, ülkede birçok nükleer deneme yapılmıştır. Öyle ki, bu durumun Hiroşima felaketinden 20 bin kat daha tehlike ve radyoaktif olduğu, ifade edilmektedir.

(http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri)

Küreselleşme ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Genetiği ile oynanan gıdalar, her üründe bulunan kimyasallar, hava kirliliği vs. dünyanın ortak sorunlarından bazılarıdır. Ekolojik dengenin bozulması sonucu birçok canlı nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Aşırı nüfus ve talep artışı, kaynakların yetersizliğini bir kez daha gündeme getirmektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan iklim değişiklikleri korkutucu boyutlara ulaşmıştır. (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri). İklim değişikliklerinin yarattığı olaylar şu şekildedir:

- Bitki örtüsü ve buzul alanlarının ısınması,
 - Okyanusların ısınması,
 - Aşırı sıcaklık nedeniyle; ekolojik ve biyolojik sistemin değişmesi,
- Bu etkiler;
- Mevsimlerin uzaması,
 - Buz tabakalarının geç oluşup, erken erimesi,
 - Bitki ve hayvan türlerinin azalması,
 - Buzulların küçülmesidir.

Kısacası küreselleşme ile ekolojik problemler paraleldir. İnsanoğlunun küreselleşme seviyesi arttıkça, ekolojik problemler de artmaktadır. Çünkü kaynaklar sınırlı, ihtiyaçlar sınırsızdır. Böyle olunca insanların yaşaması için gerekli olan doğal kaynaklar, su ve besin maddeleri, yerleşim yerlerinin belli yerlerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Küreselleşme neticesinde, doğanın dengesi değiştiğinden dolayı, topraktan elde edilen mahsul verimi azalmaktadır. Bu durumda uzun sürede kıtlığı ve ekolojik tahribatı beraberinde getirmektedir, denilebilir.

1.3. Küreselleşmenin Sonuçları

Küreselleşme kültürden ekonomiye, bireyden topluma birçok alanda çeşitli sonuçları doğrudan etkilemiş ve değişikliklere sebep olmuştur. Küreselleşmenin bu etkileri aşağıda incelenmiştir.

1.3.1. Birey Kavramındaki Değişiklik

Özellikle çok uluslu şirketlerin de ivme kazanması ile birlikte, gerek özel gerekse kamu sektöründe beşeri sermaye önem kazanmıştır. Yetişmiş, eğitilmiş ve dil bilen eleman ihtiyacı doğmuştur. 1990'ların evrensel ekonomik patlamasında (Dünya ekonomisinin, tek ekonomi ve bütün ülkelerin evrensel ekonominin bir parçası haline gelmesidir) beşeri sermaye hem işletmeler hem de devletler açısından önemlidir. Zira bilgi ekonomisine, insanların nitelik ve yenilikçiliği değer katacaktır. Bu durum da, doğal olarak rekabet ortamında fark yaratacaktır (Güzelcik, 1999, 70-71).

Adeta bir slogana dönüşmüş ve hayatımıza yer etmiş popüler bir deyim olan küreselleşme, şahıslar üzerinde de etkiye sahiptir. Sosyo-kültürel açıdan bakıldığında birey yalnızlığa, tatminsizliğe ve huzursuzluğa mahkûm edilmiştir.

1.3.2. Endüstri Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş

Küreselleşme sonucunda, çok uluslu şirketlerin yaygınlık kazanması, iletişim ve bilgiye önem verilmesi, hizmet sektörünün ortaya çıkması gibi köklü yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Endüstri toplumunda yaygın olan fabrika ve maddi üretim yerini bilgi toplumu ve hizmet sektörüne bırakmıştır. Sembolik unsurlar önem kazanmış, hammadde ve işgücü önemini kaybetmiştir.

Küreselleşme sonucunda bazı değerlerde kayma ve yeniden şekillenme meydana gelmektedir. Bu değişen değerler şu şekildedir: (Erkan, 1998, 85).

- Ast-üst düzeni alegori eşitlik
- Uyuşma- alışma yerine kişisel nitelik ve yaratıcılık
- İşi ölçülü duruma getirme yerine farklılaştırma
- Merkezileşme eylemi yerine bu durumdan uzaklaşma
- İşlerlik yerine etkili olma durumu
- Anlaşma yerine bütünsel olma durumu ve çok disiplinlilik
- Maddi gönencin en üst seviyeye çıkarılması yerine yaşam kalitesi standardının artışı
- Ürünün niteliği yerine kalitesinin ön plana çıkması

➤ Güvenlik yerine, kendini ispat etme ve kendini gerçekleştirmedir

Sonuçta küreselleşen dünyada ancak bilgiye ulaşan, ona sahip olan ve onu kullanabilen ülkeler en büyük güce sahip olacaktır.

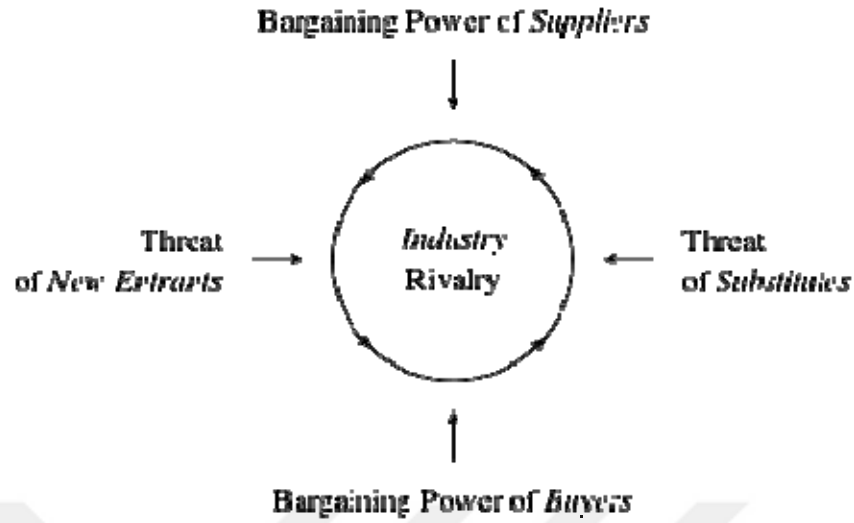
1.3.3.Rekabetin Önem Kazanması ve Boyut Değişirmesi

Ekonomik küreselleşmenin gerçekleştiği dünyamızda bugün kıyasıya bir rekabet söz konusudur. Tarihte eşine hiç rastlanmamış olan bu rekabet anlayışı “Hâkimiyetçi Rekabet” anlayışıdır. Bu anlayışa göre acımasız bir rekabet içerisinde, karşısındakini yok etmek, temel hedeftir. Rekabetçilik ilkeleri gereği, ülkeler sürekli kendilerini yenilemek, endüstri alanında yenilik yapmak ve kendilerini geliştirmek zorundadırlar. Dolayısıyla firmalar günümüzde daha zorlu bir rekabet içerisindeyler. Hız, standartlaşma gibi terimlerin önem kazanmasıyla firmaların başarılı olma ihtimalleri de zorlaşmıştır.

Japonlar rekabetten optimum düzeyde yararlanabilen ender milletlerden biridir. Rekabetin hangi noktada bırakılacağı konusunda başarılı bir sistematik geliştirilmiştir. Zira şirketler arasında, bilhassa otomotiv sektöründe rekabet had safhadadır. Fiyat ve model değişiklikleri, aktüel piyasa takibi gibi konularda daimi rekabet içindedirler. Fakat öğle yemeğinde oturup, günlük konuları ve problemleri tartışırlar. Yemek sonrası, kıyasıya rekabet devam etmektedir (<http://www.mevzuatdergisi.com/2004/03a/01.htm>).

Küresel rekabet kavramının anlaşılabilmesi için, fırsat ve tehditlerin belirlenmesi gerekmektedir. Küresel rekabet konusunda Harvard İşletme Okulu profesörlerinden Michael E. Porter, beş faktör modeli geliştirmiştir. Porter, yaptığı çalışmalar ile vizyoner bakış açısını ortaya koymuş ve akademik anlamda ciddi manada ses getirmiştir. Piyasada bulunan markalar, aşağıda belirtilen prensipleri benimsemiş ve günlük hayata geçirmiştir

(<http://www.pazarlamasyon.com/pazarlama/stratejik-yonetimde-porterin-5-guc-modeli>).



Şekil 1.2. Stratejik Yönetimde Beş Faktör

Stratejik yönetimin temeli olan etmenler şu şekildedir:

- Sektördeki kıyasıya yarış,
- Yeni giren rakiplerin karşılaşıcağı zorluk ve tehlike,
- Tedarikçilerin Pazar egemenliği,
- Yerine konulabilen ürünlerin tehditleri,
- Alıcı ve tüketicilerin en uygun fiyata ulaşmak için harcadıkları efor

Küresel rekabet kaçınılmazdır. Bu yüzden rekabet üstünlüğü sağlanması gerekmektedir. Bu üstünlük beraberinde; şirket ömrünün uzun olmasına, karlılığın devamlı olmasına da sebep olacaktır. Küresel rekabeti açıklarken Gore Vidal'ın ve Bernard Bruch'un tanımlarına bakmak gerekir. Gore Vidal'a göre "iş savaştır ve bu savaşı kazanmanın yolu büyük düşünüp, küresel çapta ticaret yapmaktan geçmektedir. Tek başına başarılı olman çok bir şey ifade etmez, rakiplerini de başarısızlığa sürüklemen lazımdır. Bernard Bruch ise Vidal gibi düşünmemektedir. Ona göre, "kendi başarınızın yeterli olacağını, diğerlerini başarısızlığa sürüklemenin çok bir anlam ifade etmeyeceğini savunmaktadır (<http://www.mevzuatdergisi.com/2004/03a/01.htm>).

Dünya Ekonomik Formunun (World Economic Forum WEF) yayınladığı 'Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi'ne göre, rekabet gücü en fazla olan ülke İsviçre'dir. İsviçre'yi, Singapur ve ABD takip etmektedir. Bu rapordan çıkarılacak sonuç

ise, sıralamada en üst düzeyde olan ülkelerin tamamı inovasyonu desteklemektedir (<http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/Kuresel-Rekabet-Edebilirlik-Endeksi-2015-2016-Raporu>).

Söz konusu durumu gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 1.4. Bazı Ülkelerin Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (GCI) Sıralaması.

Ülkeler	GCI 2015-2016		GCI 2014-2015		
	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Değişim
İsviçre	1	5,76	1	5,70	-
Singapur	2	5,68	2	5,65	-
ABD	3	5,61	3	5,54	-
Almanya	4	5,53	5	5,49	1
Hollanda	5	5,50	8	5,45	3
Japonya	6	5,47	6	5,47	-
Hong Kong	7	5,46	7	5,46	-
Finlandiya	8	5,45	4	5,50	-4
İsveç	9	5,43	10	5,41	1
İngiltere	10	5,43	9	5,41	-1
Katar	14	5,30	16	5,24	2
Fransa	22	5,13	23	5,08	1
Avustralya	23	5,15	21	5,16	-2
Suudi Arabistan	25	5,07	24	5,33	-1
Güney Kore	26	4,99	26	4,96	-
Çin	28	4,89	28	5,25	-
İspanya	33	4,59	35	4,55	2
Şili	35	4,58	33	4,60	-2
Portekiz	38	4,52	36	4,54	-2
İtalya	43	4,46	49	4,42	6
Rusya	45	4,44	53	4,37	8
Güney Afrika	49	4,39	56	4,35	7
Türkiye	51	4,37	45	4,46	-6
Bulgaristan	54	4,32	54	4,37	-
Hindistan	55	4,31	71	4,21	16
Meksika	57	4,29	61	4,27	4
İran	74	4,09	83	4,03	9
Brezilya	75	4,08	57	4,34	-18
Yunanistan	81	4,02	81	4,04	-
Cezayir	87	3,97	79	4,08	-8

Kaynak: Global Competitiveness Report, 2014-2015, 2015-2016 (<http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/Kuresel-Rekabet-Edebilirlik-Endeksi-2015-2016-Raporu>).

2012-2013 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksine göre, Türkiye 16 basamak birden yükselmiş ve 44. sırada yer almıştır. Makroekonomik ortamın bozulması ile ülke tekrar gerileme yaşamıştır. Uluslararası rekabet endeksi, makroekonomik politika ile yakından bağlantılıdır

1.3.4. Hizmet Sektörünün Önem Kazanması

Hizmet sektörü en genel anlamda tarım ve sanayi dışında yer alan bütün sektörleri kapsamaktadır. Pazarlama, reklam, sigortacılık, turizm hizmet sektörüne örnek olarak verilebilir. Hizmet kavramı tanım olarak; mülkiyet gerektirmeyen, para karşılığında sunulan faaliyetlerdir.

Dünya küreselleştikçe, üretimden ziyade hizmet sektörü artış göstermiştir. Artık işletmeler, hizmet sektörü etrafında örgütlenmektedir. Küresel ekonomi içerisinde hizmet sektörünün çok büyük payı vardır ve başarı ancak hizmet sektörünün doğru politikalarla yönlendirilmesi ile sağlanacaktır.

Türkiye'de hizmet sektörüne baktığımızda ulaşım hizmetlerinin kara yolunda yoğunlaştığı görülmektedir. İnşaat, sigorta ve bankacılıkta gelişme gözlenmektedir. Turizm sektöründe büyük bir potansiyel söz konusudur. Eğer Türkiye hizmet sektörünü doğru politikalarla yönetip, Avrupa ülkelerine ve dünya geneline sunabilirse; kalkınmayı ve başarıyı yakalayabilir.

1.3.5. Küresel Kültürün Meydana Gelmesi

Küreselleşme sonucunda küresel bir kültürün meydana geldiği yadsınamaz bir gerçektir. Dünya genelinde, Amerikan kültürü küresel kültür olarak adlandırılmaktadır. Amerikan yaşam biçiminin, (Amerikan kolası, hamburgeri, eğlence biçimi, dans şekli, filmleri, vs.) tüm dünyaya yoğun biçimde empoze edilmesi söz konusudur.

Daha öncede söz edildiği gibi, küreselleşme sonucunda tek tipleşme meydana gelmiştir. Artık milyonlarca insan aynı tip müzikten hoşlanmakta, aynı tür kıyafetler giymekte, aynı yemekten yemekte ve aynı şekilde sevinip, üzülmemektedir. İnsanlar da sanki fabrika üretimi nesnelere gibi, standartlaşmaktadır. Giyilen kıyafetler, yenilen yemekler, dinlenen müzikler hep aynı doğrultuda ve ABD kültürü eksenindedir. Bu durum bir nevi hayatımızdan renklerin çıkarılması gibidir. İnsanları değerli kılan,

kendilerine özgü olan, sahip oldukları geçmişi, ortak bağı yani kültürüdür. Kültür bir anda oluşmaz ve yıllar içerisinde şekillenir. Her milletin kendine özgü değerleri vardır. Bu değerleri yok saymak, o milletin geçmişini silmek demektir. Bir milletin geçmişini silmek demek ise, o milletin kendi geleceğini sağlıklı şekillendirememesi demektir. Kısacası farklı kültürleri bünyesinde barındırabilmesi, bir milletin zenginliğidir. Bu yüzdendir ki, farklı kültürlerin bir arada barış içerisinde yaşayabilmeleri, yıllardır çok önemli bir olgudur.

1.3.6. Küresel Kriz Kavramının Oluşumu

Dünyanın herhangi bir ülkesinde cereyan eden bir olay, başka ülkeleri de etkilemektedir. Son yıllarda yaşanan finansal krizler, ekonomi gündemine damga vurmuştur. 1992 yılında Avrupa para sistemi krizini, 1994 yılında Tekila krizi izlemiştir. 1997 yılında Asya'da yaşanan ciddi krizleri, 1998 yılında ise Rusya'da yaşananlar izlemiştir. Yakın geçmişte de krizler devam etmiştir. 1999 yılında Brezilya'da, 2001 yılında ise Türkiye'de ciddi ekonomik sarsıntılar vuku bulmuştur. 2008 yılındaki ABD Mortgage sistemi de, tüm Dünyayı etkisi altına almıştır (<http://www.esfenderkorkmaz.com/arastirma-yazilari/kuresel-kriz-turkiye-ye-etkileri-ve-cozum-onerileri.html>).

Artan rekabet koşullarının sebebi; liberalizasyon politikalarıdır. Özellikle Avrupa ve ABD'de ekonomilerin hızlı büyüme dönemlerinde, gayrimenkul fiyatlarının aşırı artışı sonucunda finansal krizler yaşanmıştır. Finansal krizler, Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Sonuçta büyüme oranı istikrarsız bir yapı göstermiş ve dengeli bir ekonomik büyüme süreci yakalanamamıştır.

Tablo 1.5. Küreselleşmenin Dünyadaki Eşitsizlik Üzerindeki Etkisinin Özeti

Ülkeler Arasındaki Eşitsizlik				Ülkelerin İçindeki Eşitsizlik	
Dönem	Küresel Eşitsizlik Trendi	Trend	Küreselleşmenin Etkileri	Trend	Küreselleşmenin Etkileri
1500-1820	Artan Eşitsizlik	Artan Eşitsizlik	Net etkisi açık değil	Artan eşitsizlik (Batı Avrupa)	Net etkisi açık değil
1820-1914	Artan Eşitsizlik	Artan Eşitsizlik	Küreselleşmeye katılanların, atılmayanlara göre kazandığı dönem. Serbest ticaretin bazı istisnalar dışında eşitsizliğe yaptığı muhtemel olumlu katkı	Net bir trend yok	Küreselleşme yeni dünyada eşitsizliği arttırdı, katılımcı olan eski dünya ülkelerinde ise düşürdü
1914-1950	Eşitsizlik trendine yönelik net bir görüntü yok	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeden çekilme, ülkeler arasındaki farkı açtı	Azalan eşitsizlik (OECD ülkelerinde)	Net etkisi açık değil
1950-2000	Yavaş artan eşitsizlik	Yavaş artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılan ülkelerin arasındaki fark, küreselleşmiş ticaret ve göç ile birlikte azaldı. Katılmayanlar geriye düştü	Yavaş artan eşitsizlik (OECD ülkelerinde)	Küreselleşme OECD ülkelerinde eşitsizliği arttırdı, diğer ülkelerde katılımcı olmayan bölgeler ise geriye düştü
1820-2000 arası genel değerlendirme	Artan eşitsizlik	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılan ülkelerin arasındaki fark, küreselleşmiş ticaret ve göç ile birlikte azaldı. Katılmayanlar geriye düştü	Net bir trend yok	Net etkisi açık değil

Kaynak: (Zengingönül, 2004, 68).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER (ÇUŞ): KÜRESELLEŞME SÜRECİNDEKİ ROLLERİ VE TEMEL YAKLAŞIMLARI

Çalışmanın ikinci bölümü olan bu kısımda, ilk olarak uluslararası ticarete giriş yapılacaktır. Uluslararası ticaretin tarihsel gelişiminden sonra, yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye'deki yeri incelenecektir. Çalışmanın ilerleyen kısmında ise, ÇUŞ'lara değinilecektir. ÇUŞ'lara yönelik yaklaşımlar, ülkelerin ÇUŞ'ları çeken özellikleri ve ÇUŞ'ların ülke dışına çıkma nedenleri detaylı olarak incelenecektir. Son aşamada ise; ÇUŞ'ların yarattığı problemlerden bahsedilecektir.

2.1. Uluslararası Ticaret: Genel Bakış

Uluslararası ticaretin temelinin, oldukça eski olduğu, söylenebilir. Uluslararası sınırlar arasında yapılan her türlü mal ve hizmet akımı, uluslararası ticaret olarak adlandırılabilir. Uluslararası ticaretin önemi; ekonomik, sosyal ve siyasal yönden her geçen gün artmaktadır.

2.1.1. Uluslararası Ticaretin Geçmişi

ÇUŞ'ların tarihsel gelişimini anlayabilmek için, ilk olarak uluslararası ticaretin gelişimine bakmak gerekmektedir. Tacirler vasıtasıyla ülkeler arasında ticaretin geçmişi eskilere dayanmaktadır. Uluslararası ticaretin temeli Fenike ve Yunanlılara kadar gitmektedir. ÇUŞ'ların ortaya çıkmasının temel nedeni; sömürgeci politikalar; buna bağlı olarak ham madde ihtiyacı ve kar maksimizasyonudur (Çam, 2011, 97).

ÇUŞ'ların temelleri 16. yüzyıla kadar uzanmaktadır fakat asıl aktif oldukları dönem Sanayi devrimi sonrasıdır, denilebilir. Zira bu dönemde sömürgecilik ön plana çıkmıştır. ÇUŞ yönetim tarihi; dört ana bölüme ayrılmaktadır.

2.1.2. Ticari Dönem (1500-1850)

Kristof Kolomb'un yeni dünyayı keşfi ile başlayan bu dönemin, karakteristik özellikleri şunlardır:

- Kişisel servet oluşturma çabası
- Uluslararası ticaretin temellerinin atılması
- Bankacılığın başlangıcı
- Avrupa'nın endüstri devrimi
- Girişimcilerin yoğun ziyaretleri
- Karlı satışlar
- Risk olgusu vs.

Bu dönemde hem kişisel servet oluşturma amaçlı hem de ticari olarak yoğun seyahatler yapılmış, gidilen yerlerden egzotik eşyalar, baharatlar, değerli metaller, köleler satın alınmıştır. Kendi ülkelerinde satın aldıklarını kar ile tekrar pazarlayan girişimciler çok risk aldıklarının farkındaydılar. Sanayi Devrimi ile hızlı sermaye birikimi sağlanmış ve daha fazla kar elde etmek için yeni yatırım alanları aranmaya başlanmıştır. Yeni yatırım alanı olarak başta sömürge ülkeler ve az gelişmiş ülkeler gelmiştir (Kaymakçı, 2013, 227).

Fakat burada değinilmesi gereken konu, bu şirketlerin ana ülkenin çıkarları doğrultusunda hareket ettirildikleridir. ÇUŞ'ların büyümeleri hızlandıran faktörler ise, ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerdir. Kolonyal sistemin parçası ve kurucusu olan ÇUŞ'lar, ticaretin monopolleşmesini sağlamıştır.

2.1.3. Araştırıcı Dönem (1850-1914)

1850 yılının sonundan 1914 yılının başına kadar olan bu dönem Endüstri Devrimi dönemidir. Bu dönemde coğrafi keşifler tamamlanmış, büyük işletmeler kurulmuş, sömürge ülkeler yeni pazar arayışlarına girmiş, büyük riskler alınmış, kolay ve ucuz sanayi ürünleri araştırılmıştır. Çeşitli şirketler maliyetleri en düşük seviyeye indirebilmek için, farklı ülkelerde faaliyete geçmiştir. XIX. yüzyılda ilk ÇUŞ ortaya

çıkıştır. S.A. Cockeril (Belçika- 1815), Bayer (Almanya-1863), Nestle (İsviçre-1867), Michelin (Fransa-1893) ve Lever (İngiltere-1890) önemli örneklerdir.

Çam (2011)'e göre; ticari kolonileri çeken başlıca güç, Afrika'daki madenlerdi. Bu yüzden çok sayıda Avrupa ülkesi denizaşırı ortaklıklara katıldı. Kendilerinde bulunmayan çeşitli hammadde kaynağını sağlamayı amaçlayan Avrupa ülkeleri, kolonileşmeye başlamıştır. Rekabet halinde kolonileşme; ucuz hammadde, ucuz işgücü, doğal kaynaklar arayışını da körüklemiştir.

2.1.4. Ayrıcalıklı Dönem (1914-1945)

Başlangıcı I. Dünya Savaşının öncesi, bitişi II. Dünya Savaşının sonu olan bu dönemde dış ticareti engelleyici politikalar kaldırılmış, ÇUŞ'lar artış göstermiştir. Sömürge yönetimi çökmüş ve hammadde sağlamada ayrıcalıklar elde edilmiştir. Bu dönemde ÇUŞ'ların artmasının sebebi, 1929 Büyük Buhranı sonucu oluşan arz fazlalığıdır. Böylece ülkeler bu arz fazlalığını eritmek için, yurtdışına yatırım yapmaya başladılar. ÇUŞ'ların I. Dünya Savaşından sonra artış göstermiştir. Bu dönemin karakteristik özelliği otomobil sanayine yapılan yatırımlardır. Gene bu dönemde vuku bulan 1929 Buhranı sonrasında, şirketler ellerinde bulunan stokları eritebilmek için; alternatif pazar arayışına girmişlerdir. Tabii ki bu durum ülkeler arasında ticaretin artmasına sebep olmuştur (Kaymakçı, 2013, 226).

2.1.5. Uluslararası Dönem (1945-Günümüz)

II. Dünya Savaşı sonrası, uluslararası ticaret konjonktüre göre yeniden şekillenmiş ve 1945-1970 arası dönemde her ne kadar belirsizlikler söz konusu olsa da, küresel bir genişleme gerçekleştirilmiştir. Bu genişlemeden dolayı bu yıllara “global işletme yılları” denilmektedir. Yaşanılan her iki savaş da, ÇUŞ'ların gelişmesine mani olmuştur. Uluslararası işletmelerin savaş sonrası yayılmalarına olanak veren koşullar şunlardır:

- II. Dünya Savaşı'na ve ekonomik bunalıma neden olan tüm tutumlardan vazgeçilmiştir. Yatırım ve ticarete yönelmek gerektiği konusunda uzlaşma sağlanmıştır.

- Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu, kendilerini ticaret, borç, alacak konularında güvenilir hale getirmişlerdir.
- Bağımsızlık ilan eden Afrika ulusları ile AGÜ'ler ekonomik kalkınma arayışına girmişlerdir. Böylece üretim maddelerine olan arz artmıştır (Grub ve Khambata, 1986: 5).

1950-1960'larda ABD işletmeleri dünyaya açılmıştır ve uluslararasılaşma neredeyse "Amerika Olayı" haline gelmiştir. Bu "Amerika Olayı" nı sağlayan ana faktörler ise; doların ödeme aracı olarak kabul edilmesi, üstün teknoloji ve devletlerarası ticarete liberalleşme politikalarıdır. Böylece rakipler karşısında üstünlük elde edilmiş ve ÇUŞ'lar yayılmaya başlamıştır (Çam, 2011, 99).

1970'lerde Avrupa ve Japon firmaları atağa geçmiş, ABD'nin işletme üstünlüğü geride kalmıştır. Gerek kaynak tasarrufu gerekse enerji verimliliği konularında daha yetkin olan bu firmalar, küresel pazarda söz sahibi olmaya başlamışlardır. Amerikan yatırımlarına duyulan gereksinimin azalması da, diğer ülkeleri öne çıkarmıştır. Ayrıca geçmişe kıyasla, ÇUŞ'ların fonksiyonu artmıştır. Eskiden sadece hammadde dağıtım ve üretilmesi ile ilgilenen bu şirketler, günümüzde her alanda aktif rol oynamaktadırlar. (Dereli, 2005, 60).

1980'lerde hem rekabet hem de teknoloji transferi hızla artmıştır. ÇUŞ'lar bu bağlamda yatırım yaptıkları ülkenin bölgesel ve kültürel özelliklerini dikkate almak zorunda kalmışlardır. Uluslararası yönetim gelişmiş, üretim az gelişmiş ülkelere kaymıştır.

1990'lardan günümüze değin, ticaret savaş atmosferinde vuku bulmaktadır. GÜ ve sahip oldukları ÇUŞ'lar her geçen gün yayılma ve gelişme eğilimindedir. Üretim, hizmet, turizm, sağlık vs sektörleri de küreselleşmeden etkilenmektedir. Temel amaçları dünyaya hizmet verebilmek olan ÇUŞ'lar yoğun rekabet nedeniyle, sürekli değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda son teknolojiyi takip etmek ve kullanmak önemlidir. Zira ÇUŞ'lar teknoloji transferinde önemli bir kanaldır. Uluslararası Ticaretin tarihsel gelişimini aşağıdaki gibi tablolatabiliriz.

Tablo 2.1. Uluslararası Ticaretin Tarihsel Gelişimi

DÖNEMLER	DÖNEMLERİN ÖZELLİKLERİ	İŞLETME ve POLİTİK SİSTEM ARASINDAKİ
Ticaret 1500-1850	Kişisel arayışlar	İşletmelerin mutlak egemenliği
Sömürgecilik 1850-1914	Sömürge İmparatorlukları	Sömürgeciliğe Ait Kuramlar
Ayrıcalıklar 1914-1945	Yüksek Gümrük Vergileri Ulusal Sanayi Güçlendirme	Politik ayrıcalıklar
Uluslararası 1945-1970 1970-1990'lar	Pazar Geliştirme Yüksek rekabet	Çokuluslu İşletmelerin ortaya çıkışı, uluslararasılaşma ve bunun getirdiği sınırlamalar. Hükümetlerin birbirleriyle ilişkileri ve Özellikle Avrupa ve 3. Dünya Ülkelerinde işbirliği

Kaynak: (Mutlu, 1999, 23).

2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve ÇUŞ’ların Gelişimi

ÇUŞ’lar, küreselleşmenin lokomotifidir. Koçtürk ve Eker (2012)'ye göre; bugün sınai ve ticareti faaliyetlerin birçoğu, ÇUŞ’lar tarafından gerçekleştirilmektedir. ÇUŞ’ların sayısının artmasının en önemli nedeni ise; ticareti liberalizasyon ve birbirine bağlı ekonomilerdir, denilebilir (Koçtürk ve Eker, 2012, 35).

DYSY ise; farklı uyruğa sahip yatırımcının, farklı ülkede bulunan bir firmadan hisse sahibi olmasına denmektedir. Hisse oranı ise minimum %10 olmalıdır. Genellikle DYSY gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere akmaktadır.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığının 2001 yılı Raporuna göre; Türkiye’de Yabancı Sermaye kavramı,

- T.C. Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif cinsinden nakdi sermayeyi,
- Yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine karşılık gelen kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, knowhow, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferi veya transfer edilebilir değerleri,
- Makine teçhizat alet ve bu mahiyetteki mallar makine aksamı ve malzeme ile hazine müsteşarlığının kabul ettiği diğer gerekli malları,

- Yurtdışında yerleşik kişi ve kuruluşların kambiyo mevzuatı çerçevesinde doğan her türlü mevcut ve alacaklarından Hazine Müsteşarlığının sermaye payı olarak kabul edeceği meblağları ve
- Patent ve ticari marka gibi fikri haklardan Müsteşarlıkça kabul edilenleri ifade etmektedir (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2001: 11).

Dünya genelinde DYSY ilk kez 1958 yılında Avrupa Topluluklarının kurulması ile ortaya çıkmıştır. Topluluk gümrük birliği ve III. ülkelere uygulamış olduğu gümrük tarifesi sayesinde, çok sayıda Amerikan yatırımcıyı kendisine çekmiştir. Ne var ki, Dünya Petrol krizi ile DYSY yavaşlamış ancak 1980'li yıllarda artış göstermeye başlamıştır. DYSY çok uluslu şirketler tarafından yapılmakta olup, yatırım yapılan ülkenin yönetimi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Ayrıca yabancı sermayenin tarihi 1840 yıllara kadar uzanmakta olup, sürekli önem arz eden bir olgudur.

Türkiye 'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını dönemlere ayıracak olursak;

- Osmanlı İmparatorluğu Dönemi
- Cumhuriyet Dönemi (1923-1949)
- 1950-1955 Dönemi
- 1955-1979 Dönemi
- 1980-1995 Dönemi
- 1995-2010 Dönemi

2.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle 19. yüzyılda büyük bir baskı söz konusu idi. Gerek İmparatorluğun jeopolitik konumu, sahip olduğu pazar potansiyeli, gerekse hammadde kaynaklarını etkin kullanamaması, Batının iştahını kabartmaktaydı. 19.yyın ikinci yarısından itibaren Batı ile Osmanlı arasında düşünce farklılıkları söz konusu idi. Batı zenginlik unsurlarını biriktirmeye yönelirken, Osmanlı'da dışa açık politika (yapılan çeşitli anlaşmalar sonucunda) izlenmekteydi. Özellikle İngiltere'de başlayıp, bütün Avrupa'ya yayılan Sanayi Devrimi ile makineli üretim başlamış, hammadde ve kaynak ihtiyacı artmış, üretim iç piyasada mas edilememiştir. Bu sebeplerden dolayı, dış ticaret zorunlu hale gelmişti. Batı konjonktürel değişime ayak

uydurmuş, yeni teknolojileri hızla uygulamaya başlamış iken, Osmanlı aynı hızı gösterememişti. Üstelik daima iç kaynaklarla mali sorunları çözmeye yoluna gidip, vergileri arttıran Osmanlı İmparatorluğunda, bir dönem sonra bu da işe yaramamıştır (Karluk, 1983, 65).

Özellikle 1838’de imzalanan ticaret anlaşması ile İngilizler, Batı tarihinde hiç görülmemiş imtiyazlara sahip oldular. Balta Limanı anlaşması ile tekel sistemi kaldırıldı, yabancılara diledikleri miktarda hammadde götürme imkânı verildi. İç ticaret Osmanlı vatandaşları yanı sıra İngilizlere de açıldı, transit ticaretten alınan resmi vergi kaldırıldı. Bu imtiyazlar, 1838-1841 yılları arasında buna benzer anlaşmalar Fransa, İsveç, Norveç, İspanya vd. ülkeler ile de imzalandı. Sonuçta kapitülasyon sistemi sağlamlaştırıldı ve Osmanlı devletinin çöküşü hızlandırıldı. Duyun-u Umumiye-i Osmaniye 1881 yılında kurulan bir kurum olup, kuruluş amacı dış borçları ödeyebilmektir, denilebilir. Avrupalı sermayedar ve devlet temsilcilerinin merkezi bürokrasiye yaptıkları baskı sonucunda, mali sorunların çözümü için dış borçlanma yoluna gidilmiştir. 1890’lı yıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa ve Almanya’dan dış yatırımlar almıştır. 1914 yılı I. Dünya Savaşına kadar yatırımlar devam etmiştir. Fakat savaş sonrası, imparatorluklar yıkılmış, ulus devletler kurulmaya başlanmıştır. Böylece ikinci küreselleşmenin sonu gelmiştir (Karluk, 1983, 70).

Tablo 2.2. Osmanlı İmparatorluğunda Birinci Dünya Savaşı Öncesi Yabancı Sermaye Yatırımları-Bin Osmanlı Lirası Olarak

Yatırımlar	Tutar	Yıllık Net Getiri	Getiri Oranı (%)
Demiryolları	53.310	1.040	1,95
Elektrik, Tramvay, Su	5.700	170	2,98
Liman ve Rıhtım	4.170	160	3,40
Sanayi (Reji dâhil)	6.500	560	8,61
Ticaret	2.660	----	----
Madencilik	3.580	230	6,42
Bankacılık ve Sigortacılık	8.200	890	10,85
Devletin Ödediği Demiryolu Güvencesi (km)	----	420	----
Toplam	84.660	3.370	3,98
Devlet Borçları (Dış)	149.480	13.000	8,70
Genel Toplam	234.140	16.370	6,99

Kaynak: (Kepenek ve Yentürk, 2001, 12).

Tablo 2.2' den anlaşılacağı gibi, Savaş öncesi dönemde Osmanlı İmparatorluğunda gerek imparatorluğun jeopolitik konumu, hammadde imkânları ve pazar potansiyeli gerekse Batı'nın sahip olduğu ayrıcalıklar sonucunda DYS yatırımları sürekli artış göstermiştir. Yabancı sermaye yatırımlarında ilk sırayı demiryolu, daha sonra banka ve sigorta yatırımları sonra ise sanayi alanındaki yatırımlar almıştır.

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi (1923-1949)

Cumhuriyet Dönemi öncesi savaşlar ile geçmiş, üretim azalmış ve insan işgücü kaybı yaşanmıştır. Üstelik savaş sonrası gayrimüslimlerin mübadele edilmesiyle, sermaye yurtdışına göç etmiştir. Böylece Cumhuriyetin ilk yıllarında yerli sermaye yetersizliğinden dolayı, yabancı sermayenin ülkeye girişini kolaylaştırmak için çeşitli adımlar atılmıştır. Fakat gerçek anlamda sermaye akımı ancak 1950'li yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Ancak Marshall planının etkisi ve 1954'de yürürlüğe konulan yeni yasalarla birlikte ilerleme kaydedilmiştir. Atatürk ancak belirli şartlarda, DDY'yi kabul etmiştir. İzmir İktisat Kongresine göre; DYY ancak eşit şartlarda, özel imtiyazlar

olmadan kabul edilebilir. 1923 yılında, Türkiye Cumhuriyeti topraklarında 94 adet Yabancı sermayeli firma bulunmakta idi (Koçtürk ve Eker, 2012, 38).

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle, yabancı sermaye çeşitli ortaklıklarla ülkeye giriş yapmış olup, gıda, çimento ve dokuma başlıca alanlarıdır. Buradaki sermaye farkı Osmanlı döneminde olduğu gibi bağımsız değil, ortaklık şeklinde olmasındır.

1929 Büyük Buhran döneminde, hem dünya genelinde hem de Türkiye’de liberal politikalar terk edilmiş, ekonomik daralmalar yaşanmıştır. Artık ülkeler sermaye fazlalıklarını kendi ülkelerine kaydırmaya ve devletçilik politikaları izlemeye başlamışlardır. 1930’lu yıllarda Batı benzeri devletçilik ön plana çıkmış ve devlet iktisadi alana daha aktif girmeye başlamıştır.

1933-1939 yabancı sermayeye kapalı dönemdir. Bu dönem Celal Bayar'ın sözleri ile özetlenebilmektedir. “Ülkenin evlatları, kalkınma adına türlü zahmetlere katlanırken; elde edilen nimetler ecnebilere verilmeyecektir. Memleket kolonist düşüncesin esiri olmayacaktır. Bu düşünce ise, Kemalist davanın temelidir” (Karluk, 1997, 52).

Tablo 2.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye Yatırımları (1946-1962).

ABD YARDIMLARI				Diğer kuruluşların Yardımları	Gelen Yabancı Sermaye	%
	Borç	Bağış	Toplam			
1948-8	45,4	---	45,4	5	---	70,8
1949	33,8	---	33,8	---	---	---
1950	40	31,9	71,9	80,4	---	---
1951	---	49,8	49,8	---	3400	70,8
1952	11,2	58,4	69,6	35,2	2993	11,1
1953	---	58,6	58,6	20	1148	6,3
1954	---	78,7	78,7	3,8	2598	2,4
1955	25,5	83,8	109,3	---	8002	16,3
1956	25	104,3	129,3	---	21605	32,3
1957	25,1	62,3	87,4	13,5	10531	24,6
1958	23,2	90,4	113,6	125,5	15068	26,1
1959	97,2	107	204,2	---	19825	28,5
1960	26,5	99	125,5	37	18711	38,2
1961	131	89,8	220,8	161,7	43056	48,9
1962	102,5	81,6	184,1	15	87246	65,3
Toplam	586,4	995,6	1582	497,1	234233	32,8

Kaynak: (Tuncer, 1968: 68-75 ve Görgün, 2004: 36 / <http://docplayer.biz.tr/4918954-Osmanli-dan-gunumuze-turkiye-de-yabanci-sermaye.html>)

1940-1946 arası dönemde ekonomide gerileme yaşanmasının en büyük sebebi, İkinci Dünya savaşı sonrası oluşan konjonktürdür. Bu dönemde Türkiye'nin, SSCB ile arası bozulmuş ve ABD ile yakınlaşması başlamıştır.

Tablo 2.3'ten de görülebileceği gibi, Türkiye'ye belirli dönemlerde (1950-54) yabancı sermaye girişi olmuştur. Özellikle Marshall yardımları başlangıç sayılmış ve 54'den sonra katlanarak devam etmiştir. 1940'larda savaşın sonra ermesiyle, yabancı sermayenin ülkeye giriş yapması için elverişli ortam oluşmuştur.

2.2.3. 1950-1955 Dönemi

1950-1955 Dönemi, iki önemli kanunu barındırır. Bunlar 1950 yılında 5583 sayılı ve 1951 yılında 5821 sayılı kanunlar olup, yabancı sermaye için elverişli ortamlar yaratılmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrası dünyada görülen liberalleşme eğilimlerinin bu kanunlarda etkisi büyüktür.

2.2.4. 1955-1979 Dönemi

1955-1979 Döneminde, gerek ülkenin olumsuz ekonomik ve siyasal şartları gerekse siyasi idarenin edilgen kalması sonucunda, yabancı sermaye sınırlı kalmıştır. Özellikle 1980 öncesi uygulanan, yüksek gümrük vergileri, kotolar ve ithalat yasakları gibi korumacı politikalar yabancı sermayeyi olumsuz etkilemiştir. Bu dönem aralığında 10 Eylül 1963'te imzalanan Ankara anlaşması ile Türkiye Avrupa Birliğinin ortak pazarına dahil olmuştur. Ortak Pazar sonrası gerek yabancı yatırımlar gerekse borçlanmada ABD'nin yerini AB almıştır.

2.2.5. 1980-1995 Dönemi

1980-1995 döneminde, meşhur 24 Ocak Kararları ile ekonomide bazı reformlar gerçekleştirilmiştir. Esnek kur politikası, ihracat teşvik politikası, gümrük vergilerin kaldırılması bunlardan bazılarıdır. Cumhuriyet tarihinin en radikal ekonomik hamlesi olarak anılan bu kararlar ile ekonomi kabuk değiştirmiş ve dışa açılmıştır. Böylece devletçilik politikası sınırlandırılmış, yabancı sermaye ve yatırımın önü açılmıştır. Bu döneme ihracata dayalı büyüme modeli de diyebiliriz. 24 Ocak Reformları, ülkenin serbest piyasa ekonomisine geçmesini ve DYS'ye ülkenin kapılarını açmayı hedeflemektedir. Bu dönem dünya ekonomisi ile bütünleşen politikaların benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştı. Ekonomide dışa kapalı ve ithal ikameci modelden vazgeçilmesi ve fiyatların piyasa koşullarına göre; arz-talep dengesine göre belirlenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (<http://www.dunyabulteni.net/haberler/244303/turkiye-ekonomisinin-kirilma-noktasi-24-ocak-istikrar-kararlari>)

2.2.6. 1995'den Sonrası Dönemi

1995'den sonrası dönemde, büyük yatırımlar gerçekleşmiştir. Örneğin; 2008 yılında, AK Enerji'nin %37,4 hissesi satın alınmıştır. Satın alan firma olan CEZ, Çek Cumhuriyeti asıllıdır (Koçtürk ve Eker, 2012, 40).

1947'den itibaren YS mevzuatı ile alakalı düzenlemeler yapılmıştır. Fakat buna rağmen, ülkeye YS çekilememiştir. Bu durumla alakalı başlıca sorunlar ekonomik koşulların yetersizliği, bürokratik engeller ve isteksiz davranılmasıdır. Ancak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları sonucunda ülkeye sermaye girişi artmıştır fakat diğer ülkelerle kıyaslandığında, bu giriş yetersiz kalmaktadır. Ayrıca Asya ve Rusya Krizleri (1998), Kasım (2000) ve Şubat (2001) krizleri de, Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. Ülkede yaşanan ekonomik istikrarsızlıklar ve yüksek enflasyon, yabancı sermayenin en büyük düşmanlarıdır.

Sonuçta gelişmekte olan ülkelerin sermaye yetersizliğine bir de teknoloji yetersizliği eklenince, ekonomi ve istihdam istenilen düzeye çıkarılamamaktadır. İşte tam da bu noktada ekonomik küreselleşmenin lokomotifini olan ÇUŞ'lara iş düşmektedir. Bu durum olmaz ise olmaz bir hale gelmiştir. Zira bu yatırımlar vasıtası ile dış piyasalar kullanılmaktadır. YSY ile tasarruflar kullanılabilen ve teknolojik gelişme hızlanmaktadır (Şener ve Kılıç, 2008, 28).

Yabancı sermaye yatırımları başlangıçta, dış ülkelere alınan çeşitli borçlarla ülkeye giriş yapmış olup, zamanla kabuk değiştirmiştir. Ekonomik küreselleşme sonucunda, yabancı sermaye yatırımları önem kazanmıştır. YS'den faydalanmak, ülkenin lehinedir. Sonuç olarak ülke çıkarları doğrultusunda, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması doğru bir yaklaşım olacaktır.

2.3. Yabancı Sermaye Yatırımının Bir Ülkeye Gelmesini Etkileyen Faktörler

Yabancı sermaye yatırımcılarının herhangi bir ülkede yatırım yapmadan önce göz önüne alması gereken çeşitli faktörler vardır. Maksimum kar elde etme arzusu bunların başında gelmektedir. Ekonomik strateji bakımından en avantajlı, en büyük pazar payı bulunan ülkeler tercih edilmektedir. Ayrıca elde edilen karı kendi ana ülkesine transfer edebilmek en önemli amaçtır. Sermayenin gelişini etkileyen bu faktörleri Tablo 2.4. gibi sıralayabiliriz. Mevzuattaki aksaklıklar, vergileme sorunu,

koordinasyon eksikliği ve bürokratik engeller gibi faktörler YS olumsuz etkilemektedir (Karluk, 1983, 25).

2.3.1. Ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler denince genel olarak, ucuz hammadde ve ucuz işgücü gelmektedir. Bunların yanı sıra büyük bir pazara sahip olmak ve pazara girişte, kamu otoriteleri tarafından kolaylıklar elde etmek de sıralanabilir. Tabii kaynakların bolluğu ve ucuzluğu yatırımcıları çeken en önemli etkidir. Yatırımcıların başlangıçtaki hedefleri, hammaddenin ucuz temini ve işletilmesiydi. Fakat hammaddenin ana şirkete taşınması aşamasında fazla maliyet olduğundan, bir müddet sonra üretime dair bütün işlemlerin, yatırım yapılan ülkede, yapılmasına karar verildi. Örneğin; Meksika, Filipinler ve Peru gibi ülkelerdeki yatırımlar bunun en güzel örnekleridir.

Ayrıca yatırım yapılan ülkede; alt yapı tesislerinin yeterli düzeyde olması, vergi mevzuatında kolaylıklar sağlanması, gümrük konularında serbestlikler sağlanması da ayrı tercih nedenleri arasındadır. Girdi maliyetlerinin düşüklüğü ve yüksek ölçek ekonomisi beklentisi de, yatırımları etkileyen ekonomik faktörlerdendir. Aşağıdaki tabloda yabancı sermayenin yatırım yapma stratejilerini bulabiliriz. Buna göre; pazara- etkinliğe- kaynağa yönelik farklı faktörler söz konusu olup, hepsi ekonomik faktörler çatısı altında toplanmaktadır.

Tablo 2.4. Yabancı Sermayeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler.

Yatırım Stratejileri	Faktörler	
	Pazara Yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir. • Piyasanın büyümesi • Bölgesel ve küresel piyasalara giriş imkânları • Tüketici tercihleri • Piyasaların yapısı
	Kaynağa/Stratejik Varlığa Yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Hammaddeler • Düşük ücretli vasıfsız işgücü • Vasıflı işgücü • Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon) • AR-GE • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.)
	Etkinliğe Yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar) • Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 1998-Trends and Determinants-, UN: New York and Cenova, 1998, s.91.

2.3.2. Siyasi Faktörler

Yabancı sermaye yatırımcıları, yatırım yapacakları ülkede gerek iktisadi gerekse siyasi kararlılığın, yerine getirilmiş olmasını beklemektedir. Bu yüzden bir ülkede yatırımı olumsuz etkileyen; savaş, darbe, saldırı, terör eylemleri gibi durumlar varsa, yatırımcı o ülkeden uzak duracaktır. Ayrıca ani bir olayda, yabancı teşebbüsün karşılığının verilmeden millileştirilmesi de, yatırımcıyı o ülkeden kaçıracaktır. Bugün birçok ABD firmasının Avrupa Birliği içerisinde yatırım yapmasının temel nedeni, Birliğin ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamış olmasıdır.

Genellikle siyasi istikrar yatırım için gerekli bir kıstas olsa da, yatırımcının eğer ticari beklentileri, (pazar ve kâr marjı beklentileri) yüksek ise, siyasi istikrarsızlığa rağmen, risk alıp o ülkede yatırım yapabilmektedir. Bu da bize ÇUŞ'ların temel planda ekonomik faktörleri göz önüne aldığını göstermektedir.

Bugün Türkiye'deki siyasi ortam, yabancı yatırımcı için şüphe uyandırmaktadır. Zira çatışmacı, evrensel değerlerden ziyade yerel değerlerde kısıp kalmış, farklılıklara anlayış gösteremeyen bir yapı mevcuttur (<http://www.siyasaliletisim.org/sie-modul/306-siyasal-kultur.html>).

Bu durum doğal olarak yabancı sermayenin istemediği bir ortamdır ve Türkiye hakkında soru işaretlerine neden olmaktadır. Ayrıca ülkenin gelişmiş değil de gelişmekte olan bir ülke olması da bir dezavantajdır.

2.3.3. Psikolojik Faktörler

Yabancı sermaye yatırımları psikolojik faktörlerden etkilenmektedir. Özellikle ideolojik sebepler ve olumsuz kampanyalardan ürken sermaye başka ülkelere gitmektedir. Türkiye'de içinde bulunduğu durum itibarıyla, uzun yıllar yabancı sermayeye karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren genel olarak yabancı sermaye milli egemenliğin tehdidi olarak algılanmış ve bu toprakların bir koloniye dönüştürüleceğinden endişe edilmiştir. 1980'li yıllara varana kadar genel olarak yabancı sermayeye kapalı bir ekonomi politikası izlenmiştir. Ülke 1960 ve 1980 yıllarında askeri darbelerle maruz kalmıştır.

2.3.4. Moral Değerler

Yatırımcının ülkesi ile yatırım yapacağı ülkenin ortak değerlere sahip olması ya da en azından birbirine benzemesi gerekmektedir. Çünkü yatırım yapılan ülkede benimsenen geleneksel değerler, sosyal yapı ve moral değerler günün birinde yabancı sermaye yatırımlarını etkilememelidir. Kültür farklılıklarının yabancı sermaye yatırımcılarının çalışanları içinde problem yaratabileceği bir gerçektir. Bu yüzden çalışanlar; kültürüne uyum sağlayabileceği, alışkanlık ve tepkilerini kestirebileceği bir ülkede daha rahat çalışırlar. Batı ülkeleri ve ABD arasındaki sermaye yatırımlarının yoğun olmasının bir nedeni de ahlaki ve moral değerler bakımından birbirlerine benzemeleridir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, yatırımcı ekonomik, siyasal ve sosyal politikalar bakımından dengeli, hukuki mevzuatı düzenli ülkelerde yatırım yapmayı tercih etmektedir. Günümüzde birçok ülke, ülkelere yabancı sermayeyi çekebilmek adına, hukuki düzenlemeler yapmakta ve yasal gerekleri yerine getirmektedir. Tablo 2.5.de Türkiye'nin 2014-2016 yılları arasında yabancı sermayeyi çekebilmek ve küresel rekabet ortamında var olabilmek adına attığı adımlar belirtilmiştir.

Tablo 2.5. Küresel Rekabet Edebilirlik Alt Endeksleri (Türkiye).

Küresel Rekabet Edebilirlik Alt Endeksleri (GCI)	Sıra		Değer	
	(2015-2016)	(2014-2015)	(2015-2016)	(2014-2015)
GCI	51	45	4,4	4,5
Temel Gereklilikler	57	56	4,7	4,8
Kurumsal Yapı	75	64	3,8	3,9
Altyapı	53	51	4,4	4,6
Makroekonomik İstikrar	68	58	4,7	4,8
Sağlık ve Temel Eğitim	73	69	5,7	5,8
Etkinlik Artırıcılar	48	45	4,3	4,4
Yüksek Öğrenim ve Hizmet içi Eğitim	55	50	4,6	4,7
Ürün Piyasalarının Etkinliği	45	43	4,5	4,6
Emek Piyasalarının Etkinliği	127	131	3,5	3,5
Finansal Piyasalarının Gelişmişliği	64	58	3,9	4,2
Teknolojik Altyapı	64	55	4,1	4,3
Pazar Büyüklüğü	16	16	5,4	5,3
İnovasyon ve Çeşitlilik Faktörleri	56	51	3,7	3,9
İş Dünyasının Gelişmişlik Düzeyi	58	50	4,1	4,3
İnovasyon	60	56	3,4	3,4

2015-2016 yıllarında yer alan Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi bize Türkiye hakkında bazı bilgiler sunmaktadır. Buna göre; ülke inovasyon ve çeşitlilik faktörleri bakımında 56. ve etkinlik artırıcılarda ise 48. sıradadır.

2015 yılı raporunda, tüm değerler 2014 yılına göre düşmüştür. Sadece Pazar büyüklüğü kaleminde 0,1 ölçüsünde büyüme kaydedilmiştir. 2014 yılında Emek piyasalarının etkinliği 131. sırada iken, 2015 yılında 127. sıraya gerilemiştir (<http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/Kuresel-Rekabet-Edebilirlik-Endeksi-2015-2016-Raporu>).

2.4. Çok Uluslu Şirketler

Bu başlık altında, ilk olarak ÇUŞ'ların kavramsal tanımı yapılacak ve temel özellikleri incelenecektir. Daha sonra ÇUŞ'ların, dünya ekonomisindeki rolüne ve küreselleşme sürecindeki önemine değinilecektir. ÇUŞ'ların dışa açılma stratejileri, Türkiye'de ÇUŞ'lar ve önemi, ÇUŞ'ların yarattığı problemler detaylı olarak incelenip, ikinci bölüm noktalandırılacaktır.

2.4.1. Çok Uluslu Şirketler Kavramı

Günümüzde istihdamda, teknolojide, rekabette ve organizasyonda önemli rolleri bulunan ÇUŞ'ların önemi gittikçe artmaktadır. Küresel köy haline gelen dünyamızda ÇUŞ'ların olmadığı bir yer ve etki etmediği bir alan hemen hemen yok gibidir.

“Pakistan pamuğundan dokunmuş çarşafıta uyuyor, Amerikan malı jilette tıraş oluyor, cildimiz tahriş olmasın diye Fransız malı aftershave kullanıyor, iki de bir çalan Nokia, Siemens, Samsung cep telefonlarına anında cevap veriyor, İsviçre malı saatler kullanıyor, güvenli olduğu için Alman malı arabaları, ekonomik olduğu için Japon arabaları tercih ediyoruz. Giyimde İtalyan kalıplı ayakkabıdan, Fransız malı eşarptan, Amerikan tasarımcıların çizgilerinden vazgeçemiyoruz. Bunun yanında, Amerikalılar “Made in Turkey” havluları kullanıyor, Japonlar Paşabahçe ürünlerine bayılıyor, Almanlar Türk bakkallarından alış veriş ediyorlar. İtalyanlar, Türk derilerini tercih ediyor, İngilizler Beko televizyonlarını seyrediyor, Arjantin’de Türk malı Renaultlar kullanılıyor” (Serinkan ve Bağcı, 2012, 93).

Özellikle globalleşen dünyada ticaret ve yabancı yatırımların önündeki engellerin kalkması ile firmalar hangi ürünü nerede, ne zaman ve nasıl üretecekleri konusunda tercih seçeneklerine sahip olmaktadır. Böylece ulusal sınırları aşan firmalar bir yandan çoğalırken, bir yandan da rekabet hızla artmaktadır. Ayrıca yabancı firmalar yerel firmalara kıyasla daha ağır şartlara sahiptir. Gerek yabancı dil problemi, gerekse kültür farklılıkları nedeniyle çeşitli sorunlarla savaşmak zorundadırlar. Uluslararası politikada aktif yer alan ve devlet dışı aktörlerden biri olan ÇUŞ, hem siyaset bilimciler hem de ekonomistler için önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Çünkü son yarım asırda ÇUŞ'lar hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kimilerine göre ÇUŞ'lar sahip oldukları ekonomik güç bakımından birçok ulus devleti geride bırakmış, dünya çapında yayılmış ve karar alma sürecine doğrudan etki etmiştir. Bazı yazarlar ise, ÇUŞ'ların askeri güç ve egemenlik gibi özelliklere sahip olmadıklarından dolayı, asla ulus devletler ile bir tutulamayacağını iddia etmektedir. Bu görüşü savunanlara göre ulus devlet politik ve ekonomik açıdan yegâne birimdir.

Başlangıçta şunu söyleyebiliriz ki, ÇUŞ kavramı ile ilgili genel kabul görmüş bir tanım bulunmamakta olup, literatürde farklı isimler kullanılmaktadır. Bunlar;

Çokuluslu Şirket (Multinational Corporation)

Çokuluslu Firma (Multinational Firm)

Çokuluslu Girişim (Multinational Enterprise)

Ulusötesi Şirket (Transnational Corporation)

Evrensel Şirket (Global Corporation)

Uluslararası Şirket (International Corporation)

Uluslararası Firma (International Firm) şeklinde adlandırılabilir.

Bu bağlamda tanım farklılıklarının, kavramın özünde homojen olmamasından kaynaklandığı belirtmeliyiz. ÇUŞ'ları tarihsel gelişimleri açısından inceleyen Richard Robinson'a göre farklı tanımlar şu şekildedir:

1. Uluslararası (International) Şirket: Önce ana şirket belirlenen ülkeye yerleştirilir. Daha sonra yavru şirket, ana şirkete göre farklı ülkeye konumlandırılır.

2. Çok Uluslu (Multi-National) Şirket: Temel amacı kar elde etmek olduğundan, kimliklere (ülke aidiyetlerine) takılmayan ve kaynaklarını fark gözetmeksizin dağıtan şirkettir.

3. Uluslarötesi (Trans-National) Şirket: Hem hissedarları hem de yöneticileri farklı uyruklara sahip olan şirkettir.

4. Uluslarüstü (Supra-National) Şirket: İlerleyen yıllarda cereyan edecek olan bir yapılanmayı barındıran şirkettir. Bu şirkette uluslarötesi bir yapılanma söz konusudur. Yapılan uluslararası anlaşma ile şirket tamamen ve hukuken milliyetini kaybedecektir (Robinson, 1972: 67-69).

Farklı Çok Uluslu Şirket tanımlarına bakacak olursak;

ÇUŞ, büyük bir yapılanmayı içerir ve birden fazla ülkede faaliyet gösterir. Doğal olarak mal varlıkları da, birden fazla ülkede mevcuttur (Sherman ve Bohlander, 1992: 51). Hirst ve Thompson (2007)'ye göre, ÇUŞ, bünyesinde birçok şube ve bağlı şirket barındırır.

Birleşmiş Milletler'e göre; ÇUŞ'lar birden fazla ülkede aktif olan ticari girişimlerdir. Koordineli karar alma mekanizmalarına sahip olup, ortak politikalar belirleyebilen yapıdadırlar.

Birden fazla ülkede hem üretim hem de satış faaliyetlerini yürüten ÇUŞ'ların mülkiyeti ve yönetimi, farklı uyruklarda olan ülke vatandaşlarına ait olabilir. Ayrıca ÇUŞ'lar birçok alanda temel belirleyici konumdadır. Dünya geneline bakacak olursak, son yıllarda artan küresel ekonomik uyum, uluslararası ticari ve finansal faaliyetlerin

serbestleşmesinin ivme kazanması gibi eylemler, ÇUŞ'ların önemini hızla arttırmaktadır.

ÇUŞ'lar elde ettikleri gelirleri ve kaynakları çok kolay bir şekilde yurtdışına transfer edebilmektedir. Bu durum ise bir üstünlük olup, ulusal şirketlerde bulunmamaktadır. Sağlam bir örgütlenme yapısına sahip olan ÇUŞ'lar, gerek vergi ve kazançları başka ülkelere kaydırabilme gerekse yeni yatırım alanları yaratma konularında daima avantajlı durumdadırlar (Zengingönül, 2004, 161).

Bünyesinde barındırdığı farklı etnik kökenli personel sayesinde, buldukları ülkeye adapte olabilmektedirler. Tarihi yönden inceleyecek olursak, ilk ÇUŞ, Hollandalı ve İngiliz firmaların birleşmesi ile oluşmuştur. Hollandalı “Unique Margarin” ile İngiliz “Lever Brothers” birleşmesi ile ortaya “Unilever” çıkmıştır. Geçmiş yıllarda Avrupa kökenli ÇUŞ'lar sayı bakımından fazla iken, günümüzde bu durum değişmiştir. ABD kökenli ÇUŞ'lar gerek finansal güç gerekse sayı bakımından daha fazladır. 2017 yılı Fortune 500 verilerine göre, İlk 12’de, ABD 5, Çin 3, İngiltere, Almanya, Japonya ve Hollanda’nın ise 1’er tane şirketi yer almaktadır. Türkiye’den ise sadece Koç Holding listeye 435.sıradan girmektedir. 1997 yılında sadece 3 Çinli şirket Fortune 500 listesinde yer alırken, 2017 yılında bu sayı 109’a yükselmiştir. Bu durum bize, ülkeler arasında ÇUŞ bazında kıyasıya bir rekabet olduğunu göstermektedir.

2017 yılı Fortune Global 500 listesine bakacak olursak, ilk sırada yer alan şirketlerin kazancı, günümüz şartlarında bulunan ülkelerin GSYİH’sinin çok üzerindedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, bu şirketler Dünya ekonomisine yön vermekte olup, sayıları ve güçleri her geçen gün artmaktadır. Örneğin; 1970lerde sayıları 10.000 bile değilken, 2000 yılına gelindiğinde sayıları 51.000’e yükselmiştir. Otuz yıl gibi bir sürede sayılarını tam yedi kat arttırmışlardır. Dünya devi olan bu ÇUŞ'lar karşısında, ulus devletler ekonomik yönden pasif kalabilmektedir. Tek başına Royal Dutch Shell’in cirosu tablodaki Güney Afrika dışındaki dokuz ülkenin milli gelirinden daha fazladır. Özellikle petrol alanında yoğunlaşan bu dev firmaların her biri tek başına koca bir ülke anlamına gelebilir. Bu durum bize bu firmaların ekonomik güç bakımından ne kadar önemli olduklarının bir göstergesidir.

Tablo 2.6. Global 500 Listesindeki ilk 10 Çokuluslu Şirket ile Ülkelerin Karşılaştırılması.

Sıra No	Şirket	Kazanç (M.Dolar)	Ülke
1	Walmart	500.343	ABD
2	State Grid	348.903	ÇİN
3	Sinopec Group	326.953	ÇİN
4	China National Petroleum	326.008	ÇİN
5	Royal Dutch Shell	311.87	HOLLANDA
6	Toyota Motor	265.172	JAPONYA
7	Volkswagen	260.028	ALMANYA
8	BP	244.582	BRİTANYA
9	Exxon-Mobil	244.363	ABD
10	Berkshire Hathaway	242.137	FINLANDIYA
	Toplam	2.758.887	ABD

Kaynak: Fortune 2017

Yakın döneme, bakacak olursak, durum değişmemektedir. Dünya devi olan bu firmalar daimi bir rekabet içerisinde savaşmaktadırlar. Üstelik sahip oldukları ekonomik güç, gene dünya üzerindeki birçok ülkenin GSYH'sinden daha fazladır. Tek fark; yıllar geçtikçe, şartların daha ağırlaşması, rekabetin artması ve acımasız bir hale gelmesidir. 2016 yılı Fortune 500 listesinde ilk sırayı Walmart almaktadır. Son yıllarda birinciliği kaptırmayan firma dünya çapında yüksek ciro yapan perakende satış firmasıdır. En önemli rakipleri arasında Metro AG, Carrefour ve Tesco yer almaktadır. Firmanın 4263 şubesi ve 660.000den fazla çalışanı vardır. Ayrıca aynı anda 15 farklı ülkede aktiftir.

Tablo 2.7. 2016 Yılı Fortune 500 Listesi.

Rank	Title	Revenues (\$M)
1	Walmart	\$482,130
2	State Grid	\$329,601
3	China National Petroleum	\$299,271
4	Sinopec Group	\$294,344
5	Royal Dutch Shell	\$272,156
6	Exxon Mobil	\$246,204
7	Volkswagen	\$236,6
8	Toyota Motor	\$236,592
9	Apple	\$233,715
10	BP	\$225,982
11	Berkshire Hathaway	\$210,821
12	McKesson	\$192,487
13	Samsung Electronics	\$177,44
14	Glencore	\$170,497
15	Industrial&Commercial Bank of China	\$167,227
16	Daimler	\$165,8
17	UnitedHealth Group	\$157,107
18	CVS Health	\$153,29
19	EXOR Group	\$152,591
20	General Motors	\$152,356

Kaynak : <http://beta.fortune.com/global500/list> (Erişim Tarihi: 01.02.2018)

Tablo 2.8. 2018 Yılı Fortune 500 Listesi.

Rank	Title	Revenues (\$M)
1	Walmart	\$500,343
2	Exxon Mobil	\$244,363
3	Berkshire Hathaway	\$242,137
4	Apple	\$229,234
5	UnitedHealth Group	\$201,159
6	McKesson	\$198,533
7	CVS Health	\$184,765
8	Amazon.com	\$177,866
9	AT&T	\$160,546
10	General Motors	\$157,311

Kaynak: <http://fortune.com/fortune500/> (Erişim Tarihi: 19.03.2019)4

2018 yılı Fortune 500 listesinde ilk sırayı gene, dünya perakende satış devi Walmart almaktadır. 2016 yılında, altıncı sırada olan Exxon Mobil ikinci sıraya, onbirinci sırada olan Berkshire Hathaway üçüncü sıraya, dokuzuncu sırada olan Apple ise dördüncü sıraya yükselmiştir.

Çok uluslu şirket kavramını tamamlamadan önce, literatürde geçen ilgili kavramlara değinmekte fayda vardır.

- Köken-Ana Ülke (Origin- Parent Country): ÇUŞ'ların menşeinin bulunduğu, ilk kurulmuş olduğu ülkedir. Örneğin Siemens'in ana ülkesi Almanya, Nestle'nin ana ülkesi İsviçre, Toyota Motor'un ana ülkesi Japonya'dır.
- Ev Sahibi / Kabul Eden Ülke (Host Country): ÇUŞ'ların faaliyette bulunduğu, yatırım yaptığı ülkedir. Örneğin; Mercedes'in Aksaray ilinde fabrikası mevcut olduğundan, ev sahibi ülke Türkiye'dir.
- Üçüncü Ülke: İlk iki kıstas dışında kalan fakat ÇUŞ ile ilişki içerisinde olan ülkedir. Gerek ürün sunumu gerekse gerekli personel sunumu gibi konularda üçüncü ülkeden bahsedilebilir. Bu ülke bilgi transferi, üretim prosesinin tamamlanmasının sağlanması gibi durumlarda sürece dâhil olmaktadır. Örneğin Toyota Motorun, Türkiye şubesini baz alalım. Bu şubede istihdam edilen Türk ve Japon vatandaşlarının dışında Alman, İngiliz ve Amerikan vatandaşları gibi farklı ülkelerden personel istihdam edilmektedir. Bunlar üçüncü ülke vatandaşı olarak nitelendirilmektedir (Filizöz, 2003, 167).
- Ana İşletme (Parent Company): Yatırımı yapan merkezi işletme olup, bağlı işletmelerin mülkiyetini elinde bulundurup, bu işletmelerin yönetiminde söz sahibidir.
- Bağlı-Yavru İşletme (Şube-Subsidiary Company): ÇUŞ'lar farklı şekilde kurulum yoluna gidebilirler. Örneğin; var olan bir şirketi satın alabilir ya da yeni bir şirket kurabilir.

2.4.2. Çok Uluslu Şirketlerin Özellikleri

Yapılan tüm tanımlamalardan yola çıkılarak çok uluslu şirketlerin özellikleri, aşağıdaki gibi sıralanabilir ve genel bir bakış açısı oluşturulabilir.

- ÇUŞ'lar ana merkez ve şubelerden oluşmaktadır. Ana merkez genel denetim mekanizmasıdır. Şubelerden ana merkeze nakit akışı sağlanmaktadır. Ana merkez ve şubeler sürekli iletişim içindedir.
- ÇUŞ'larda yönetim ve örgüt yapısına ilişkin sorunlar, ulusal şirketlere oranla daha fazla ve karmaşıktır.
- ÇUŞ'lar, Araştırma ve Geliştirme faaliyetlerine öncelik tanırırlar. Bu yüzden bu faaliyetlere büyük finansal kaynak ayırırlar.
- Bu şirketlerin çok uluslulaşması, genellikle tek ulusluluk özelliklerinden ödün vermeden diğer ulusal pazarlara yerleşmesini ifade eder.
- Bir işletmenin ÇUŞ kriterine erişebilmesi için; farklı ülkelerde faaliyet göstermesi ve bu faaliyetlerin belli bir bölümünü gene yabancı ülkelere gerçekleştirmesi gerekmektedir.
- ÇUŞ'lar üretim faaliyetlerini çevre ülkelerde gerçekleştirebilirler. Bu şirketlerin çok ulusluluk niteliği açıldıkları yabancı ülke sayısından bağımsız olarak, faaliyetlerini birçok ülkeye yaymış olmalarından kaynaklanır.
- Çoğu kez buldukları piyasada monopolcü ve oligopolcü durumda olmaları güçlerini arttırmak ve fiyatları piyasanın kaldırayabileceği sınırlar içinde istedikleri ölçüde yükseltebilmektedirler
- ÇUŞ'ların kuruluş felsefesi, amaçları ve yönetim politikaları ana merkez tarafından belirlenmektedir.
- ÇUŞ'lar güçlü sermaye yapısına sahip büyük işletmelerdir. Bu sebepten dolayı krizlerden çok etkilenmezler (Bolat; Seymen; Çeken, 2005, 33-52).

2.4.3. Çok Uluslu Şirketler ve Dünya Ekonomisindeki Roller

ÇUŞ'lar gerek siyasi gerekse kültürel etkilere sahiptirler. Birçok düşünürün göre yönlendirici erk olan bu şirketler, küreselleşme senaryosunun baş aktörüdürler. Özellikle II. Dünya savaşından sonra gelişen bu şirketler, 1970 sonrası ivme kazanarak sayılarını arttırmışlardır. 1970 yılı verilerine bakacak olursak, ÇUŞ sayısı 6.000 dolaylarında iken; 2009'da 82.000'e ulaşmıştır.

Uluslararası ticarete yön veren hatta yeni baştan yaratan ÇUŞ'lar, her geçen gün daha da güçlenmektedirler. Daha öncede belirttiğimiz gibi Fortune 500 listesinde ilk 10 sırada bulunan birçok şirketin geliri hala dünya üzerinde birçok ülkenin GSYİH 'den daha fazladır. ÇUŞ'lar varlıkları sebebi ile uluslararası ticari akım ve yatırım düzeyini belirlemektedir. Bir ülkeden bir anda çekilen ÇUŞ, o ülkede ciddi maddi kayıplara sebep olabilmektedir. ÇUŞ'lar etik değerlerden uzaktır. Zira büyük ÇUŞ'lar üretimlerini buldukları ülkeden, istedikleri anda başka bir ülkeye kaydırabilirler. Geride bıraktıkları ekonomik zarar ve psikolojik yıkım, küresel çıkarlarından daha önemli değildir. Bu şirketler şubelerini tamamen kapatabilir ya da farklı firmalar ile birleşebilirler (Gedikli, 2011, 135).

Kitlesele üretim sayesinde, ulusların refah seviyesinin artmasını sağlayan bu şirketler, hangi ülke ya da bölgeye ne zaman ve nasıl yatırım yapılacağına karar vermekte, bir nevi o ülkenin kaderini değiştirmektedirler.

Küreselleşme süreci dünyanın her yerinde eşit şekilde seyir izlememekte ve dengesiz bir gelir ve refah dağılımı söz konusu olmaktadır. Küreselleşmeye yöneltilen en büyük eleştirilerden biri yoksulluk olgusunu arttırdığıdır. Küreselleşme sürecinin yoksulluk üzerinde oldukça olumsuz etkileri mevcuttur. Fakat bu durum kontrol altına alınabilir. Sürecin yoksul yanlısı olması ve toplumsal kalkınmayı özendirilmesi gerekmektedir (Kunduracı, 2011, 95).

ÇUŞ'lar yatırım yapacakları ülkede ekonomik ve siyasi istikrar, hukuki düzen, minimum bürokrasi gibi belirli kriterler aramaktadır. Bu yüzden genellikle gelişmekte olan ülkeler yerine gelişmiş ülkeleri seçmektedirler. Yani küreselleşme çok uluslu şirketleri, çok uluslu şirketler de küreselleşmeyi desteklemekte ve beslemektedir. Böylece bu düzen genellikle belirli refah düzeyinin üstündeki ülkelere artı sağlamaktadır. Zaten her yıl yayınlanan Fortune 500 listesine bakacak olursak, ilk sırada genellikle gelişmiş ülkelerin olduğunu görebiliriz.

Kısacası gelişmiş teknolojik altyapıları, know-how bilgisi, güçlü sermaye yapısı, geniş faaliyet alanı gibi özellikleri ile ÇUŞ'lar dünya ekonomisinin yapı taşlarıdır. Özellikle ekonomik yönden birçok ülkenin yıllık milli gelirinden daha fazla ciroya sahip oldukları düşünülürse, bu şirketlerin dünya ekonomisindeki etkisi asla küçümsenmeyecektir.

2.4.4. Çok Uluslu Şirketlerin Küreselleşme Sürecindeki Rollerini

Birden fazla ülkede faaliyette bulunan ÇUŞ'lar globalleşme sürecinin de baş aktörleridir. ÇUŞ'lar uluslararası arenada üretim yapar ve bu üretimi birçok ülkeye dağıtır. Global stratejilere sahip olan bu şirketler, dünyanın dört bir yanına ulaşırlar ve ekonomide katalizör görevi üstlenirler (Aktan ve Vural, 2013, 226).

ÇUŞ'lar birçok kuruma göre (üniversite, meclis, sendika) değişen koşullar karşısında kolay uyum sağlama yeteneğine sahiptirler. Böylece global piyasalarda rahat hareket edebilmekte ve gerekli durumlarda piyasayı yönlendirmektedirler. Çok geniş bir istihdam ağına sahip olan bu şirketler, ayrıca teknoloji transferi sayesinde, girdikleri ülkede söz sahibi olmaktadır. Bugün "leviathan" görünümünde olan birçok ÇUŞ bulunmaktadır ve bu şirketler istihdam ve refahı attıracak yatırımları, ne zaman ve nereye, hangi bölge ya da ülkeye yapacaklarını belirlemektedirler. Kısacası bu şirketler ülkelerin geleceğini tayin ederken, milletlerin de yaşam standardı ve refah seviyesini belirlemektedirler. Kaynak ve işgücünün farklı bölgelerde düşük maliyetli olması endüstri alanının küreselleşmesini sağlayan en önemli faktördür. İşletmeler, düşük maliyetteki işgücünü kullanmak için, farklı ülkelere gitmektedirler.

Literatürde birçok sorunun nedeni olarak görülen ÇUŞ, aynı zamanda ekonomik sorunların temel çözüm kaynağıdır. Reddedilemeyecek temel gerçek; ÇUŞ'ların hem küreselleşme hem de ekonomik entegrasyon sürecinde ilk sırada geldiğidir.

2.4.5. Çok Uluslu Şirketlerin Dışa Açılma Stratejileri

ÇUŞ'ların ana hedefi maksimum kar sağlamak ve olabildiğince çok pazara açılmaktır. Bu bağlamda birçok strateji benimsemektedirler. Fırsat ve riskleri analiz edip, yeni bir ülkeye yatırım yapma ya da yapmama kararı alırlar. Uluslararası pazarda başarılı olmaları ancak doğru stratejiyi benimsemelerine bağlıdır. Girdikleri pazara ne kadar hâkim olmak istedikleri de önemlidir. Zira ÇUŞ'lar tekeli rekabete yatkınlardır ve ekonominin lokomotifidirler. Bu yüzden maksimum kar sağlayabilmek adına piyasaları genişletmek isteyeceklerdir. Dolayısı ile ÇUŞ'lar yayılmacı bir politikaya sahiptirler.

ÇUŞ'lar dış pazarlara açılırken; franchising, lisans anlaşmaları, ihracat vs seçeneklerden birini seçerler. Kısaca bu stratejileri inceleyecek olursak;

- İhracat: Ürettiği malları yurtdışındaki pazarlara ulaştırmak isteyen bir firma bunu ihracat yoluyla gerçekleştirir. İhracat da doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Dolaylı ihracatta kaynakları ve bilgi birikimi yetersiz olan işletmeler aracılar (ihracat acentaları, ihracat ticaret firmaları, tüccar ve komisyoncular) vasıtasıyla ihracat yapılmaktadır. Bu şekilde düşük risk söz konusu olması bir avantaj iken, kar marjı da düşüktür. Doğrudan ihracatta ise, firma bünyesinde bulunan dış ticaret birimi sayesinde kendi ihracatını yapmaktadır. Herhangi bir aracı olmadan yapılan bu ihracatta, kar marjı da yüksektir. Fakat doğal olarak ihracattan kaynaklanan risk ve sorumluluk fazladır.
- Lisans anlaşması ile işletme, sahip olduğu teknik bilgi (know-how), tasarım, patent, marka ve telif haklarını dış pazarlardaki üreticilere devreder. Karşılığında yapılan satış hacmi üzerinden bir kısmı, lisans veren işletmeye ödemek zorundadır. Bu yöntemin bazı avantajları şunlardır: Bünyesinde az risk barındırması, en kısa yol olması, sermayeleri tehlikeye sokma ihtimalinin az olması, kota, gümrük tarifeleri gibi engellerden arınmış olması.
- Pay Senedi Yatırımı: ÇUŞ'lar farklı ülkelerdeki şirketlere ortak olabilirler. Başarılı buldukları ve kar maksimizasyonu sağlayacakları şirketlerin pay senetlerini satın alabilirler. Örneğin ABD firmalarının AB ülkelerinde yatırım yapmaları ya da Japon ve Avrupa firmalarının ABD'de yatırım yapmalarıdır.
- Doğrudan Yatırım: Bir işletme başka bir ülkede şube açabilir (bağlı şirket kurma), mevcut yerli işletmeleri satın alabilir ya da ortak şirketler kurabilir (Joint Venture). Bunların hepsi doğrudan yatırım örneklerindedir. Bu yöntem satın alma ve birleşme adı da verilmektedir. Şirketler, uluslararası genişleme ve yayılma stratejilerini gerçekleştirebilmek için kendi aralarında satın alma ve satış organizasyonları oluşturmaktadırlar.
- Ortak Girişim (Joint Venture): Yerel bir firma ile yabancı yatırımcının birleşmesi ile oluşur. Yabancı şirket, yatırım yaparak yerel firmadan pay satın alabilir ya da her ikisi de eşit paya sahip olabilir. Uluslararası

pazarlarda her geçen gün bu yöntem kullanılmaktadır. Çünkü bu yöntemde risk paylaşmakta, yabancı firmanın yerel pazarı öğrenme imkânı olmaktadır (Gedikli, 2011, 140).

Tablo 2.9. Çok Uluslu Şirketlerin Olumlu ve Olumsuz Yanları
(Arıboğan, 1997, 175).

Sıra No	Olumlu	Olumsuz
1	Dünya ticaret hacmini artırır.	Rekabet ve serbest girişimi azaltan oligopolistik kümeleşmeleri artırır.
2	Gelişmeyi finanse edecek yatırım sermayesinin birikmesine yardımcı olurlar.	Ev sahibi ülke içindeki sermayeyi artırır (yerel endüstrileri yatırım sermayesinden yoksun bırakır)
3	Uluslararası borca fayda sağlayıp, borçlarını finanse ederler.	Borçlu yaratır ve zayıf olanı borcu sağlayana bağımlı hale getirirler.
4	Serbest ticarete ve ticaretteki tarife gibi engellerin kaldırılmasına destek olurlar.	Ürünlerin üretimlerini tekelleştirerek ve dünya piyasalarında dağıtımlarını denetleyerek ele geçirilmelerini sınırlarlar
5	Teknolojik yeniliklere yol açan araştırma ve gelişmenin altında imzaları vardır.	İstikrar adına baskıcı rejimleri desteklerler
6	Az gelişmiş ülkelere, gelişmiş teknolojileri tanıtır ve dağıtır.	Az gelişmiş ülkelere uygun olmayan teknoloji ihraç ederler.
7	Karşılaştırmalı üstünlük prensibine uygun olarak üretimi teşvik etmek yoluyla ürün maliyetini azaltırlar.	Üçüncü dünya ülkelerini birinci dünya teknolojisinin bağımlı hale getirirken az gelişmiş ülkelerdeki yavru endüstri ve yerel teknik uzmanlaşmaların gelişimini engellerler
8	İstihdam yaratırlar.	Enflasyona katkıda bulunacak kartellerin yaratılmasına ortak olurlar.
9	İşçilerin eğitimini teşvik ederler.	Emek rekabetini piyasadan uzaklaştırarak istihdamı azaltırlar.
10	Yeni mallar üreterek üretimin uluslararasılaşması vasıtasıyla satış imkanlarını yaygınlaştırırlar	Çalışanlara verilen ücretleri sınırlarlar.
11	Pazarlama ustalıklarını ve kitlesel reklamcılık metotlarını dünya çapında yayarlar	Uluslararası piyasalarda elde edilebilir hammaddelerin arzını sınırlarlar.
12	Milli gelir ve ekonomik gelişmeyi artırır, az gelişmiş ülkelerin modernizasyonunu kolaylaştırırlar.	Yerel kültürleri ve ulusal farklılıkları yerlerine tüketici –yönelimli değerlerin baskın olduğu homojenize bir dünya kültürü bırakacak şekilde aşındırırlar.
13	Gelir ve refah yaratırlar.	Zengin ve fakir uluslararasıındaki uçurumu genişletirler.
14	Ticaret ve kara yardım eden düzenli bir ortamın korunması için devletlerarasında barışçı ilişkilerin savunucusu olurlar.	Yerel elitlerin refahını fakirlerin aleyhine artırır
15	Ulusal sınırlamaları kaldırarak, uluslararası ekonominin kültürün ve uluslararası ticareti yönen kuralların globalizasyonunu hızlandırır.	Ulusal egemenliğe başkaldırıp ulus devletin otonomisini tehlikeye atarlar

2.5. Ülkelerin Çok Uluslu Şirketleri Çeken Özellikleri

2.5.1. Himayecilik Önlemleri

Yatırım yapılan ülkede ithal ikamesine yönelik politika izlenmesi, ithalata kotalar vasıtasıyla sınırlamalar getirilmesi ve yüksek gümrük tarife uygulanması gibi çeşitli sebepler ihracatçı firmaları pazarı kaybetmemek adına o ülkede yatırımda bulunmaya zorlamaktadır. Örneğin Japon çok uluslu şirketleri AB içindeki gümrük tarifelerinden muaf olmak amacıyla yatırımlarını bu ülkelere kaydırmışlardır.

2.5.2. Pazar Faktörü

ÇUŞ'ların yaptıkları doğrudan yatırımların ilk nedeni, mevcut pazarların muhafazası ve yeni pazarlar elde etmektir. Doğrudan yapılan yatırımlarda aranılan ilk şart, o ülkenin geniş bir pazarının bulunmasıdır.

2.5.3. Ucuz İşgücü

Emek yoğun üretim yapan işletmeler, ucuz işgücüne sahip ülkelerde yatırım yapmayı tercih ederler. Bu sayede üretim maliyetlerini düşürüp, avantaj elde ederler. Birçok şirket ucuz işgücünün çekici etkisi nedeniyle GOÜ'lerde yatırım yapmakta ya da üretimi bu ülkelere kaydırmaktadır. ÇUŞ'lar tarafından ilk sırada tercih edilen ülkeler arasında Meksika, Güney Kore, Singapur, Hong Kong, Filipinler, Brezilya, Arjantin, Uruguay, Senegal gelmektedir.

2.5.4. Ucuz Hammadde

Maksimum kar elde etme ilkesine sahip olan ÇUŞ'lar için, kıt olan ve gittikçe pahalılaşan hammaddelere ucuza sahip olmak temel hedeftir. Bu yüzden hammaddenin ucuz olduğu bölge ve ülkelere üretim tesislerini kaydırmaktadırlar.

2.5.5. Kamu Otoritelerince Sağlanan Kolaylıklar

Sermaye sıkıntısı çeken ülkelerin hükümetleri, yabancı sermayeyi ülkelere çekebilmek adına çeşitli kolaylıklar sağlayıp, bürokratik engelleri ortadan kaldırmaya çalışırlar.

2.6. Çok Uluslu Şirketlerin Ülke Dışına Çıkma Nedenleri

İşletmelerin uluslararasılaşmasının en önemli nedeni, dünya pazarlarında yeni fırsatlar yaratmak ve sınırsız rekabet ortamında yarışta var olabilmektir. Çünkü günden güne artan rekabet ortamında yerel piyasalarda faaliyette bulunmak güçleşmektedir. Başarılı bir şirket hem rakipleri karşısında güçlü olmalı hem de aynı anda yerel ve ulusal piyasalarda aktif olmalıdır. Ekonominin hızla küreselleşmesi, yeni pazar arayışı, maksimum kar elde etme arzusu, maliyetleri en aza indirme isteği, genişleme arzusu, işletmeleri dışa açılmaya iten atak nedenlerdir. Hammadde arzı güvencesi, yerel pazarı koruma isteği ve coğrafi farklılaşma ise savunmacı nedenlerdendir. İşletmeleri uluslararasılaşmaya iten nedenlerden başlıcaları şunlardır;

- Gümrük duvarlarının kaldırılması,
- Bölgesel birleşmelerin artması,
- Üretim faktör fiyatlarının farklı oluşu,
- İç piyasada kar tıkanıklığı ve yurtdışında oluşan yeni fırsatlar,
- Ülke içinde yaşanan ekonomik zorluklar ve politik ayrışmalar,
- Mevcut ülke içerisindeki işletmelerin devasa boyuta gelmesi ve sermaye birikimi,
- Mevcut yurtiçi piyasasının yetersiz kalması,
- Teknoloji transferi sayesinde yerel piyasalar karşısında üstünlük kazanmak,
- Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesidir (Çiçek ve Demirer, 2009, 2).

2.6.1. İç Piyasa Koşullarının Yetersizliği

Köken yani ana ülkelerde endüstrileşme son aşamaya ulaşmış olup, piyasa yeni üretim teknolojileri için dar ve doymuş durumdadır. Bu durumda şirketler yeni pazarlar aramak zorundadır. Bu şekilde gerçekleşen yatırımlara taarruz yatırımları denmektedir. Nissan, Sony, Unilever ve Nestle taarruz yatırımlarının en iyi örneklerindendir.

ÇUŞ'lar her ne kadar kar amaçlı büyümeyi baz alsalar da, statü ve iktidar sahibi olabilmek, toplumda söz sahibi olmak ve topluma yön vermek de temel istekleri

arasındadır. Batının son teknoloji üretim ve enformasyon teknikleri, sonsuz Ar-Ge çalışmaları, artan sermaye birikiminin yeni pazarlarda hayat bulması gerekmektedir.

2.6.2. Mevcut Pazarları Koruma Kaygısı

Şirketlerin sahip oldukları mevcut pazardaki belirli oranı koruyabilmek adına yaptıkları doğrudan yatırımlara “savunma yatırımları” denmektedir. Bu yatırımlar sayesinde firmalar, rakip firmayı denetlemekte ve kontrol altında tutabilmektedir.

2.6.3. Köken Ülkede Ücretlerin Yüksek, Diğer Sosyal Hakların Gelişmiş Olması

Köken ülkelerde ücretler ve çalışanların sosyal hakları üst seviyede belirlenmiştir. GÜ olduklarından, belirli standartları sağlamak zorundadırlar. Ayrıca bu ülkelerde sendikacılık, grev, lokavt ve toplu pazarlık sistemi de gelişmiştir.

Bu yüzden kar sağlamak ve rekabet edebilirlik seviyesini arttırmak için, ÇUŞ'lar, genellikle ücretlerin düşük olduğu ve sosyal hakların gelişmemiş olduğu ülkelere yönelmektedirler.

2.6.4. Ülkelerin Vergi Mevzuatı

Köken ülkede vergilerin yüksek olması, şirketleri vergilerin düşük olduğu ülkelere yöneltebilir. Ayrıca vergilerin gelirin doğuşu sırasında değil de anavatana getirildiği sırada paylaşılması da bir ayrı avantajdır.

2.6.5. Köken Ülkede Üretim Daha Rasyonel İşletmecilik Uygulamasına İmkân Vermemesi

Hammaddelerin üretim yapılacak ülkeye getirilmesi ve üretilen ürünlerin yurtdışına ihraç edilmesi esnasında, başta lojistik maliyetleri olmak üzere oluşan maliyetler nedeniyle, şirketler üretim ve satışı hammaddenin bulunduğu ülkede yapmayı tercih etmektedirler. Ancak bu şekilde kar sağlanmış olur. Ayrıca köken ülkede çevre ile ilgili düzenlemeler ayrıntılı ve maliyetli olduğundan, şirketler yurtdışına açılmaktadırlar. Böylece hem kar elde etmiş hem de daha az prosedür ile uğramış olurlar.

2.7. Çok Uluslu Şirketlerin Yarattığı Problemler

ÇUŞ'lar refah düzeyini arttırırken, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Sürekli yarış halinde olan ÇUŞ'lar, kar maksimizasyonu, pazar genişletme politikası çerçevesinde yatırımlarına devam ederken, o ülkede meydana getirdikleri zararı görmezden gelmektedirler. ÇUŞ'ların yarattığı problemlerden bazıları şunlardır:

- Üçüncü Dünya Sorunu
- Çevre Sorunları
- Geleneksel İş Alanlarının Yok Oluşu
- Uluslararası Göçler

2.7.1. Üçüncü Dünya Sorunu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyanın çehresi yeniden değişmiştir. Eskiden sömürge olan birçok ülke bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bu yeni devletlerin tek amacı bir daha asla sömürge haline gelmemektir. Dolayısıyla birbirleri ile dayanışma içerisinde olan ve birlikte hareket eden bu devletler “Üçüncü Dünya” ülkeleri adını aldı. Fakat tek başına siyasi bağımsızlık yeterli değildi, ancak ekonomik bağımsızlık ile birlikte bir anlam ifade etmekteydi. II. Dünya Savaşı sonrasında, Asya ve Afrika'da sömürgelerin birçoğu bağımsızlığını ilan etmişti. Bağımsızlığını ilan eden bu ülkeler, Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak adlandırılmıştı. Fakat tek başına siyasi bağımsızlık yeterli olamamış, ekonomik bağımsızlığı beraberinde getirememiştir (Gedikli, 2011, 110).

Üçüncü dünya ülkeleri kavramının başlangıcı şu şekildedir. 1955 yılında Bandung Konferansında toplanan ve kendilerini "Bağılantısızlar" olarak adlandıran ülkeler, toplu olarak sömürgecilik düzenine karşı çıkmışlardır. Başını Endonezya'nın çektiği bu hareket sonucunda; Asya'da sömürge ülke kalmamıştır (Armaoğlu, 2015, 319).

Asıl amaçları daha öncede belirttiğimiz gibi bağımsız olmak ve her türlü sömürüye karşı çıkmak olan bu ülkeler, maalesef zamanla gerek pazar potansiyeli gerekse ucuz hammadde ve işgücü nedeniyle ÇUŞ'ların ilgi alanlarına girdiler. Giderek artan küresel ticaret, finans ve yatırımlar sonucu, bu ülkeler ÇUŞ'ların arka bahçesi

haline gelmiş ve edilgen bir yapıya bürünmüşlerdir. Üstelik ülkelerine yatırımları çekebilmek adına milyarlarca dolar borcun altına girmişlerdir.

ÇUŞ'ların yarattığı sorunlara karşılık, ekonomik refahı vurgulayanlar, konuya tek yanlı bakmaktadırlar. Zira fakir ve zengin ülkeler arasındaki uçurum artmaktadır. Ekonomik küreselleşmenin baş aktörü olan ÇUŞ'lar her ülkede pozitif bir tablo oluşturmamıştır. Küreselleşme ise başlı başına problemleri bir süreçtir. Gedikli (2011)'e göre; küreselleşme süreci ilk olarak Sanayi Devrimi ile başlamış olup, yıllardır geliştirilmeye çalışılmaktadır. Geçen bu süre zarfında ki en az iki yüz yıldan bahsedilmektedir; küresel entegrasyon, ticari adalet sağlanamamıştır. Bilakis gelişmişlik düzey farklılıkları daha da artmıştır. GÜ ile Üçüncü Dünya ülkeleri arasında, sanayi dağılımında uçurumlar söz konusudur (Gedikli, 2011, 97).

Üçüncü dünya ülkelerinde yerli pazarın küçük olması, ekonomik ve siyasi istikrarın oturmamış olması, nüfusun az ve genelde kırsal kesimde olması ve satın alma gücünün düşük olması gibi nedenler, bu ülkelerin sanayileşmelerini engellemiştir.

Son olarak şunu vurgulamak gerekir ki, Üçüncü Dünya ülkelerinde hem küresel yoksulluk hem de çevre duyarsızlığı ön plandadır. Adaletsiz gelir dağılımı ve zengin-fakir arasındaki uçurum, bu ülkelerde her yıl binlerce insanın açlık ve yoksullukla yüzleşmesine neden olmaktadır. Durumun en vahim yanı ise, bu kitlesel yoksulluğun giderilememesidir. Çevre sorunu ise, bir diğer dramdır. ÇUŞ'ların sebep olduğu endüstriyel üretim yapısı sonucunda ortaya çevresel kirlenmeler çıkmakta ve bu kirlilik gelecek kuşakları tehdit etmektedir.

2.7.2. Çevre Sorunları

II. Dünya Savaşından sonraki dönemde, GÜ ve AGÜ ekonomik atılımlar ile sanayileşmeye başlamışlardır. Bu dönemde çevrenin hor kullanılması, kaynakların tüketilmesi ve kirliliğin artması söz konusudur. Bu durum küresel anlamda çevre sorunlarının başlangıcıdır. Yeryüzündeki birçok hayvan ve bitki türü maruz kaldıkları saldırı sonucunda nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Denizler ve karalar, etkisi yıllar boyu devam edecek zehirli atıklar ile kirlenmiştir. Kısacası doğanın dengesi ile oynanmış ve gezegenin kendi kendini idame ettirme yetisi elinden alınmıştır.

Küreselleşmenin meydana getirdiği etkilere karşı, çevre savunmasız kalmıştır. Ekilebilir alanlar ve meralar yok edilmiş, denizler kirletilmiş, endemik bitkilerin sonu getirilmiştir. Ayrıca kimyasal zehirler sonucunda, toprak, deniz ve hava ciddi boyutlarda kirletilmiş ve ekosistem zarar görmüştür. Çevre sorunlarına neden olan faktörleri azaltmanın ya da durdurmanın tek yolu, küreselleşmenin kontrol altına alınmasıdır. Fakat günümüzde tüm dünya, küreselleşmeyi desteklemekte ve konjonktür gereği bir rekabet içine girmektedir. Bu durum, çevrede geri dönülemez hasarlar oluşturmaktadır (Dikkaya ve Deniz, 2006, 174).

Fakat bu durum birçok ÇUŞ'a göre tamamen bir felaket senaryosundan ibaret olup, bir kurgudan öte değildir. Zira iddia edilen kanı, ekonomik gelişme ile birlikte ülkelerin daha zengin hale geleceğidir. Fakat burada göz ardı edilen konu ise, bu zenginliğin ne kadar sayıda insana fayda sağladığı ve kimleri kapsadığıdır. Zira gerek yerli gerekse yabancı düşünürlere göre; yaratılan bu kapitalist zenginlik az sayıda insana fayda sağlamaktadır. Zengin ile yoksul gelir dağılımındaki makas günden güne açılmaktadır. GOÜ'ler sürekli çabalamalarına rağmen, GÜ'leri bir türlü yakalayamamaktadır. Üstelik bu durum GOÜ'leri çeşitli sorunlarla mücadele etmeye itmektedir (Gedikli, 2011, 139).

Yabancı sermaye yatırımını yani ÇUŞ'ları ülkelere çekmek isteyen az gelişmiş ve GOÜ'ler bu doğrultuda birçok kolaylık sağlamaktadır. Ucuz hammadde, ucuz işgücü ve doğal kaynakları bünyesinde barındıran bu ülkeler çevre açısından da bir artı değere sahiptir. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ile ÇUŞ'lar bir kısım faaliyetlerini GOÜ'lere kaydırmışlardır. Bu durumdan; alt yapı kolaylıkları, nakit para akışı serbestliği, vergi kolaylıkları gibi avantajlar önemli rol oynamaktadır. Kısmi faaliyetlerin GOÜ'lere kaydırılmasının en önemli nedeni ise, sebep oldukları çevre tahribatıdır. Bu bağlamda ÇUŞ'lar çevreyi kendi kar maksimizasyonu ve pazar hedefi doğrultusunda şekillendirmiş, AGÜ ve GOÜ'ler de bu duruma bir nevi göz yummak zorunda kalmıştır. ÇUŞ'lar GOÜ'leri çevre tahribatının büyük olduğu sanayi dallarında kullanmışlardır. Özellikle kimya sanayi başta olmak üzere, doğayı çok kirleten sanayi kolları GOÜ'lere kaydırılmıştır. Gerek GOÜ'lerde yasal kısıtlama olmaması gerekse vergi, filtreleme gibi ekstra maliyetlerin söz konusu olmaması nedeni ile üretim bu ülkelerde gerçekleştirilmiştir (Gedikli, 2011, 109). Bu bağlamda GÜ, AGÜ ve GOÜ'leri atık deposu olarak kullanmıştır, denilebilir.

Güney Afrika'nın Johannesburg Kentinde gerçekleşen “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” gerek çevre gerekse insanlık adına dünya genelinde bazı hedefleri belirlemiş olup, bu hedefler şu şekilde özetlenmektedir:

- Enerji hizmetleri ve ulaşımda gelişimi yakalamak,
- Temiz su kaynaklarına ulaşmak ve insanlara dağıtmak
- Halk sağlığını önemsemek ve Dünya Sağlık Örgütü ile işbirliği içinde olmak
- Adil tüketimi sağlayabilmek adına, teknolojik altyapıları geliştirmek
- Talebi karşılayabilecek ölçüde, mal girişini sağlamak
- Eşitlikçi bir eğitim sistemi oluşturup, herkesin faydalanabilmesini sağlamak (Kavas ve Sezer, 2002, 25).

Bu noktada hem eşitlikçi eğitim imkânı hem de içme suyu ve gıda gibi temel ihtiyaçların karşılanması durumu konusunda istenilen seviyeye gilememiştir. Zirvenin istenilen sonuca ulaşamamasının birkaç sebebi vardır. Bu sebepler arasında, hükümetlerin isteksizliği başta gelmektedir. Ayrıca bazı ticari kar amacı güden kesimlerin etkisi altında kaldığı da bir gerçektir. Üstelik zirvede birden fazla konunun görüşülmesi neticesinde, öneriler yüzeysel kalmıştır. Sonuç olarak istenilen yere varılamamıştır (Kavas ve Sezer, 2002, 23).

2.7.3. Geleneksel İş Alanlarının Yok Oluşu

Küreselleşme olgusu beraberinde değişim ve yeniliği de getirmiştir. Küreselleşme sonucunda işletmeler gerek üretim biçimlerini gerekse yönetim şekillerini değiştirmek zorunda kalmışlardır (Tagraf, 2002, 41-42).

Sanayi devrimindeki üretim biçimi olan Fordist (kitlese) üretim biçiminden Post-Fordist (esnek) üretim biçimine geçilmiştir. Post-Fordist üretim biçiminin, Fordist üretimden farkı; yüksek kar marjı ve düşük maliyettir, denilebilir. Çünkü Fordist üretim biçiminde üretim için binlerce işçi ve büyük üretim tesisleri gerekmektedir. Tabi ki büyük üretim tesisleri için gerekli olan altyapının da önceden sağlanmış olması gerekmektedir. Ayrıca Post-Fordist üretim biçiminin, Fordist üretim biçimine göre çalışanlar üzerinde daha olumlu etki yarattığı söylenilebilir.

Küreselleşme geleneksel iş alanlarında değişime neden olmuştur. Böylece yeni üretim tarzları geliştirilmiş ve organizasyon değişimi yaşanmıştır. Üretim organizasyonunda esneklik, bilgisayarlar sayesinde sağlanmıştır. İşgücü piyasası da vasıflı ve vasıfsız olmak üzere şekillenmiştir. Vasıflı işgücü piyasası, belirli eğitim seviyesi, donanım, bilgi ve tecrübe gerektirirken; vasıfsız işgücü piyasasında bu şartlar aranmamaktadır. Buna bağlı olarak ta ücretler farklılık arz etmektedir (Baş, 2009, 53).

Sonuç olarak; Post-Fordizm ile kapitalist sistem düşen karlarını arttırmak amacıyla, hem emekçileri hem de işi parçalamıştır, denilebilir. Üretimin büyük bir bölümünü ucuz işgücü ve hammadde bulunan ülkelere kaydırmıştır. Merkez fabrikalarda sadece ağırlıklı montaj işleri yapılmış, geri kalan iş prosedürleri çevreye yüklenmiştir. Her geçen gün gelişen teknoloji sayesinde yeni buluşlar ortaya çıkmış, geleneksel iş alanları yok olmuş ve binlerce kişi işini kaybetmiştir. Yani ekonomik küreselleşme beraberinde bilinmeyen bir geleceği getirmektedir.

2.7.4. Uluslararası Göçler

Göç olgusu dünya konjonktürü gereği ortaya çıkan bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun başlıca sebeplerinden bazıları; gelir eşitsizliği ve buna bağlı oluşan yoksulluk olgusu, sermayenin hareket serbestisinin artması, az gelişmiş ülkelerde görülen açlık, kıtlık, etnik savaşlar, doğal afetler vb. sayılabilir. Uluslararası göç sürecine katılan milyonlarca insan vardır.

BM göçün tanımını, kişinin tabi olduğu uyruk ülkesinden kalıcı olarak ayrılıp, başka bir ülkeye yerleşmesi, şeklinde yapmaktadır. Turizm amaçlı kısa seyahatler göç kavramına girmemektedir (<http://akademikperspektif.com/2014/09/12/ulusotesi-gocler-ve-multeci-sorunu-suriye-ornegi/>)

Göçün en önemli nedenlerinden biri adaletsiz gelir dağılımıdır. AGÜ, GOÜ ve GÜ'lerde GSMH farkları bu durumu özetler niteliktedir. Göç olgusunun temelinde ekonomik sebepler yatmaktadır. Günümüzde dünya kaynaklarının dağılımı adil olmamakta ve denge daima GÜ'ler lehine değişmektedir. Bu durumun sonucu olarak göçler vuku bulmaktadır. BM verilerine göre; 2010 yılından geriye dönük olarak son kırk yıl içerisinde, göçmen sayısı 2,5 kat artmıştır (<http://www.hasankaya.com/kuresel.html>).

Zorunlu göçün diğer nedeni ise, doğal değişimlerdir. Sürekli yenilik ve gelişme prensibi, sonsuz tüketim sonucu insanoğlu doğanın dengesini değiştirmektedir. Meydana gelen doğal afetlerin nedeni, insanoğlunun yanlış hareketlerinin faturasıdır. Bugün dünya üzerinde güvenli içme suyu kaynağından ve hijyen koşullarından yoksun milyarlarca insan bulunmaktadır. Ülkeler arası fark olduğu gibi, kıtalararası fark da azımsanmayacak kadar fazladır. Hala Afrika kıtasında temel insan ihtiyaçlarının karşılanması konusunda yetersizlikler vardır. Küreselleşmenin neticesi olarak; doğal yaşam alanlarının tahribata uğraması sebebiyle, göçler yaşanmıştır. Yapılan birçok araştırma sonucunda göçün giderek kadınlaştığı gerçeğine ulaşılmıştır. Bunun nedeni ise, bugün Dünya üzerinde devam eden iç savaşlar, terör vb. eylemler sonucunda ailelerin karar aşamasına geldiği, kadın ve çocukların göç ettikleri ya da ettirildikleri, erkeklerin büyük çoğunluğunun ise kalarak savaşta mücadele ettiklerini göstermektedir. Günümüzde Irak, Suriye ve Ortadoğu'nun değişik coğrafyalarında hüküm süren kaos ve savaş ortamı Dünya'nın siyasal haritasında değişiklik yaratırken, beraberinde açlık, kıtlık ve psikolojik travmaları da getirmiştir. Her geçen gün artan mültecilik olgusu; devlet baskıları, ekonomik zorluklar, insan hakları ihlalleri ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenlerin bir sonucudur.

Aslına bakılırsa Avrupa Birliği 1990 yılından beri göç konusunda üç ayaklı bir politika benimsemektedir. Bu politikanın ilk ayağı, tüm göçmenlere suçlu muamelesi yapmak ve potansiyel tehlike olarak görmektir. Bu aşamada birlik ülkeleri sınır kontrollerini sıkılaştırıp, askerileştirmişlerdir. Ayrıca birlik tarafından AB üyesi olmayan ülkelere yüklü miktarda ödeme yaparak, mültecileri kendi ülkelerinden uzakta tutmayı başarmışlardır.

Sonuç olarak şunu vurgulayabiliriz ki, göç içinde geliştiği koşullardan etkilenen ve ortama göre şekillenen, farklılaşan bir deneyim olan, küresel bir olgudur. Bu dinamik, çok boyutlu ve karmaşık olgu sürekli devinim halindedir. Küreselleşmenin, uluslararası göç olgusu üzerinde, net ve olumsuz etkisi olduğu, söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE ULUSAL POLİTİKAYA ETKİLERİ

3.1. Ulus Devlet Ve Küreselleşme Kavramı

Çalışmanın son bölümünde, Ulus devlet ve egemenlik kavramları ve birbirleri ile olan ilişkisi incelenecek, ulus devletin evrilmesi ve yeni yönetim anlayışına değinilecektir. Küreselleşmenin; ulus devlet üzerindeki ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel etkisi vurgulanacak olup, evrensel değerler ön plana çıkarılacaktır. Ulus devletin dönüşüm nedenleri ve MAI anlaşmasının incelenmesinin akabinde; sonuç ve değerlendirme yapıp, çalışmaya son verilecektir.

3.1.1. Ulus Devlet ve Egemenlik Kavramı

Çalışmanın başından beri vurgulandığı üzere; küreselleşme neticesinde yaşama dair her konu yeniden şekillenmiş, daha doğrusu şekillenmek zorunda kalmıştır. Böylece birçok yapı, kurum ve kavram dönüştürülmüştür. Bu bağlamda en önemli değişim ulus devlet ve ulus devletin egemenlik alanında olmuştur, denilebilir. Küreselleşme çok boyutlu ve derin bir olgu olduğundan, neticesinde bu olgu kendi kurumlarını inşa etmiştir. Küreselleşme ile ilgili diğer bir önemli nokta ise; başlangıcı, tanımı ve içeriği hakkında hala bir fikir birliğine ulaşılamamış olunmasıdır. Dahası küreselleşme olgusunun var olup olmadığı bile hala tartışma konusudur. Kavram hem benzerlikleri hem de farklılıkları ifade etmekte kullanılmaktadır. Bir yanda toplumların homojenleşmesini betimlerken, diğer yanda toplumların ayrışmasını, toplumsal ve kültürel farklılıkları vurgulamaktadır. Yani bünyesinde çeşitli belirsizlikler ve çelişkiler barındırmaktadır (Eken, 2006, 243-262).

Ulus devlet kavramına giriş yapmadan önce, literatürde kavram ile alakalı görüşler genelde ulus devletin eski gücünü kaybettiği yönündedir. Ulus devlet kavramı Avrupa'da ortaya çıkmış olup kökeni 15. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Bu dönemde ekonomik ve siyasi koşullar, ulus devlet için uygundu. Temelleri Avrupa'da atılan, hem tarihsel hem de sosyolojik bir olgu olan, ulus devlet kapitalizm sonrası gelişmiştir (Bakan ve Tuncel, 2012, 25).

Ulus devlet milli politik mekanizmaların bütünüdür. Egemenlik gücünün temeli ulusa dayanır. Ulus, ulus devletin kendini meşrulaştırma öznesidir. Millet kavramının örgütlenmiş hali olan Ulus devletin meşruiyetinin temeli ulusal topluluklardır (Şener, 2014, 51-77).

Ulus inşa sürecinde, milli bir kimlik oluşturulmakta, ortak dil, tarih ve kültür etrafında toplanılmaktadır. Ulus devlet yapı bakımından üçe ayrılmaktadır. Birinci grupta Avrupa ve çevresi ulus devletleri yer alır. İkinci grupta Amerika kıtasında yer alan göçmenlerden oluşan ulus devletleri, üçüncü ve son grupta ise I. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanan ulus devletleri bulunmaktadır. Her üç devlette birbirinden gerek yapı gerekse kurgu bakımından farklıdır (Erözden, 1997, 9).

Egemenlik kavramının temeli ise, Jean Bodin ve Thomas Hobbes'un düşünceleri üzerine kurulmuştur. Kökeni 16. yüzyıla dayanan kavram, Latince en üst, en yüksek anlamına gelen "superanus" teriminden türetilmiş olup, "souverainete" egemen gücün sürekli, bölünmez ve mutlak olduğu görüşüne dayanmaktadır. Egemenlik parçalanamaz, bölünemez. Egemenlik bir kişide ya da halkın çoğunluğunda toplanabilir. Elzem olan devlet içerisinde, tek egemen gücün var olmasıdır (Uygun, 2003, 6).

Dünyanın egemen devletlerden oluştuğu görüşüne dayanarak, nihai olarak Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları sonrasında, 1648 yılında Westphalia Barışı imzalanmıştır. Bu anlaşma neticesinde, devlet üstü otoriteler etkisini yitirmiş ve önemini kaybetmiştir. Modern devlet sisteminin temelleri Westphalia Antlaşmaları aracılığıyla atılmıştır. Dönemin prenslikleri, teritoryal özgürlükleri ve sınırlara saygı göstermeyi kabul etmişlerdir (Philpott, 2001, 4). Westphalia anlaşması sonrasında gerçek manada özgür devletler ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu devletler; kendi belirledikleri yasalara ve güç dengesine sahip, siyasi çıkarlarını gözetken bağımsız yapıdadırlar (Sander, 2005, 101). Kısacası bu anlaşma bir dönüm noktasıdır. Ulus devlet ile egemenlik birbirine bağlanmış, devlet üstü tüm otoriteler etkisini yitirmiştir. Westphalia modeli 1648

yılından I. Dünya Savaşının başlangıcına kadar devam etmiştir. Westphalia modeli, I. ve II. Dünya savaşları sonrasında sorgulanmaya başlanmıştır. Zira egemen devletlerarasında güvenliğin sağlanması, barış ortamının oluşturulması ve belirli kuralların konulması elzemdir. Bu amaçla Birleşmiş Milletler örgütü oluşturulmuştur (Uygun, 2003, 8).

3.1.2. Ulus Devletin Evrilmesi

Küreselleşme neticesinde, devlet olgusu yeniden şekillenmiş ve egemenlik alanı dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama ekonominin küreselleşmesi ile başlamış olup halen devam etmektedir. Bu aşamada siyasal ve ekonomik birlikler söz sahibidir. Ayrıca bu aşamada ÇUŞ'lar da etkilidir. İkinci aşama, devletin kendi iç meselelerinden oluşmaktadır. Üçüncü aşama ise, yerelleşme ve bölgeselleşme olgusu olup, ulus devletin gücünü elinden almaktadır, denilebilir (Uygun, 2003, 10).

Ulus devletin egemenlik alanının dönüşümünün baş aktörleri ise, ÇUŞ'lar, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleridir. Ulus devletin geçirmiş olduğu dönüşüm, siyasal yapılarda da dönüşüme sebep olmuş, ulusal ve uluslararası sistemde yeni yönetim modellerini ortaya çıkarmıştır. Sonuçta devletin yetki ile işlevlerinde kısıtlamalar meydana gelmiş, geleneksel yapısı değiştirilmiştir. Özellikle saydamlık, şeffaflık, hesap verebilirlik anlamında ulus devlet yoğun baskıya maruz kalmıştır. Bu baskı sonucunda ise, devletin küçülmesi, siyasi reformlar, özelleştirme, sosyo-ekonomik dönüşümler gündeme gelmiştir.

Kitle iletişim ağının yaygınlaşması ve çeşitli değerlerin karşılıklı akışı, değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Kitle iletişim araçlarının ulaştığı boyut o kadar güçlüdür ki, bu araçlar bazı zamanlarda dış politikada siyasal elitlerin çıkarları ve istekleri doğrultusunda yayınlar hazırlayarak, dünya kamuoyunu yönlendirmişlerdir. Küreselleşmenin her alanı kontrol altına alması ve her anı yakalaması sonucunda, devlet eski işlevini yitirmiştir.

Ulus devlet her alanda geride kalmaktadır. Hem ekonomik yeterlilik hem de geleneksel egemenlik fonksiyonları bakımından, dünya konjonktürüne uyum sağlayamamaktadır (Guehenno, 1998: 24). Bu bağlamda artık ulus devletlerin sona yaklaştığı şeklinde görüşler yaygınlık kazanmaktadır.

Ulus devlet birçok alanda güç kaybı yaşamıştır. Toprak bütünlüğü, kültürel birlik, ekonomik bağımsızlık gibi unsurlar küresel pazarlar tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır (Konak, 2011, 149-164). Egemen devlet ya da devletler tarafından, dünya şekillendirilmektedir. Başta ABD olmak üzere, küresel süper güçler ekonomik uluslararası sistemi belirlemektedir. ABD egemenliği her alandadır. Haberleşme, teknoloji, sınai ve ekonomik tüm faaliyetlerde nispi avantaja sahip olan ülke, serbest pazarla daha da güçlenmektedir (Burgi ve Golup, 2001: 46).

Sonuç olarak, küreselleşme sonucunda devletler yapısal değişikliklere uğramış olup, bu duruma "küreselleşmenin paradoksu" denilmektedir. Küreselleşme sürecinde; ülkeselliğin çözülmesi ve devletin dönüşmesi vuku bulmaktadır. Artık ülkeler arası sınırların önemi kalmamıştır. Bu durum karşımıza ulus-aşan formda tehditler ortaya çıkmaktadır (Behr, 2008: 360).

3.1.3. Küreselleşme Sürecinde Yeni Yönetim Anlayışı

Küreselleşme sonrası süreçte, ulus devletlerin politikaları giderek zayıflamakta, ülkeler arası entegrasyon her alanda derinleşmektedir. Bu bağlamda, siyasal iktidar giderek parçalanmaktadır. Bu parçalanma neticesinde, yerelleşme eğilimleri artmaktadır. Yönetim giderek küreselleşmenin eksenine girmektedir. Küreselleşme sürecinin neticesi olarak, ulus devlet özel sektörün bir nevi tedarikçisi konumuna gelmiştir. Devlet aygıtında muazzam bir dönüşüm yaşanmıştır (Özer, 2008, 46).

Küreselleşme sürecinde, bazı kavram ve değerler milli sınırları aşmış, dünya çapında yaygınlaşmıştır. Kamu ekonomisi sorgulanmış ve devletin küçültülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılacaktır. Siyasal alanda ise, demokrasi kavramı evrensel bir değer kazanmıştır. Değişimin hayatın her alanı hızlı etkilediği bu ortamda, uluslararası kuruluşlar da, ulus devletleri bağlayıcı kararlar alır hale gelmişlerdir. Küresel ısınma ve çevre, yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji ön plana çıkmıştır. Artık hükümetler özel sektörün bir nevi ortakları haline dönüşmüş, onların isteklerine cevap verir hale gelmişlerdir. Küreselleşme, en çok kamu yönetimi alanında tartışılmıştır. Devletin küçültülmesi, kamu hizmetlerinin yerinde verilmesi, yerleşmenin özendirilmesi ve özelleştirme gibi uygulamalar sorgulanmıştır (Özer, 2008, 47).

Küreselleşme neticesinde oluşan yeni yönetim anlayışı sinerjik yönetim modelinden esinlenmiştir. Bu modelde, yüksek performans, çalışanların geniş katılımı, etkinlik, verimlilik ve ekip çalışması ön plandadır. Tüm çalışanların beyin fırtınasına ortak olduğu, yetki ve sorumluluklarını bildiği, gösterdikleri performans neticesinde geri bildirim aldığı, sinerjik yönetim anlayışı oldukça yaygındır (Özer, 2008, 50).

Küreselleşme sürecinden kamu yönetimi şu şekillerde etkilenmiştir.

- Kamu ve özel sektör alanlarında değişimler yaşanmıştır.
- Küreselleşme, farklı kültürler ve farklı yönetim şekillerini tanımaya fırsat vermiştir. Böylece bireyler daha bilinçli ve sorgulamaya açık olmuşlardır. Kendi hak ve hukukunu bilen ve gözetten bilinçli bir toplum söz konusudur.
- Hayati önem taşıyan konularda, yurttaşların katılımı özendirilmiştir. Seçme ve seçilme hakkı, vatandaşlık hakkı gibi haklarda bilinçlenme artmıştır.
- Küreselleşme elitizmi yüceltip, iş adamları ve yöneticileri daha da zenginleştirmektedir.
- Özelleştirme teşvik edilmiş, yolsuzlukla mücadele özendirilmiştir. Özellikle kamu yönetiminin yetersiz olduğu, verimli çalışmadığı iddiaları karşısında, yenilenme mecburi olmuştur. Kamu yönetimi üzerinde, baskı söz konusudur (Farazmand, 2000: 229-245).

Küreselleşme eğilimleri beraberinde, ekonomik, askeri, sosyal ve son aşamada siyasal bütünleşmeleri getirmiştir. Yerelleşme ilkesi bu anlamda yetkinin kamusal ihtiyaca en yakın yönetimce kullanılmasıdır. Bu sayede kaynaklar merkezden yerel yönetime aktarılacak, bürokrasi azalacak, etkin ve verimli çalışma sağlanacaktır. Yerellik ilkesi gereği, herhangi bir iş özel sektör ya da girişim tarafından yapılabilirse, devlet bu duruma müdahil olmamalıdır. Şayet bu görev, yerel birimlerce yeterli düzeyde çözülemiyorsa, ancak o zaman devlet devreye girmelidir. Fakat yerellik ilkesi iyi uygulanmadığında ya da olası herhangi bir aksaklıkta, büyük sorunlara yol açabilir.

Yerellik ilkesi bünyesinde; yapılabilir kılma (enablement) ve hizmette halka yakınlık (subsidiarite) ilkelerini de barındırmaktadır. Yakınlık ilkesine gereğince, hizmet, hizmete ihtiyaç duyulan en yakın yönetim birimince görülmelidir. Bu hem demokrasi anlayışının bir gereğidir hem de halkın hizmete katılımını ve denetimini

kolaylaştırmaktadır. Yapılabilir kılma ise merkeziyetçiliği ortadan kaldırmayı ve yerel yönetimleri birer sivil toplum örgütü haline getirmeyi hedeflemektedir. Yerellik ilkesi gelişmiş ülkeler için, önemli bir unsurdur. Çünkü yerellik ilkesi ile yerel yönetimlerin yetkileri korunmakta, alt ve üst birimler arasındaki hem dayanışma hem de rekabeti güçlendirmektedir. Yine yerellik ilkesi yetki bölüşümünün rasyonel bir şekilde düzenlenmesine olanak vermekte ve bütünleştirici fonksiyonu sayesinde sorunların çözüme kavuşmasını sağlamaktadır.

Avrupa Birliği de kendi bünyesinde yerellik ilkesine çok önem vermektedir. Aslında bu ilke ihtiyaçtan doğmuştur, denilebilir. Zira Birliğin Ortak Pazar programının uygulanmaya başlanması neticesinde, düzenleme şart olmuş fakat Brüksel merkezin bu talebi karşılaması olanaksız görülmüştür. Bu bağlamda Birlik ve üye devletler arasında yetki ve görev paylaşımı yapılmakta, Avrupa Birliği yurttaşlarının yönetime bizzat katılması teşvik edilmektedir. Böylece bütünleşme süreci benimsenmektedir. Günümüzde dünyanın ekonomik yapısı değişmekte; üretim temelinden hizmet temeline geçiş söz konusu olmaktadır. Uluslararası ekonomi ön plana çıkarken, yerel ve bölgesel yönetimler de sorumluluk almaktadır (Tutum, 1994, 27).

İşte tam da bu noktada, "Üçüncü Sektör" ortaya çıkmaktadır. Kar amacı gütmeyen, hükümet dışı kuruluşlar olan bu sektör, devlet ve özel sektörün dışındadır. Kimilerine göre gayet pozitif değerlendirilen, sivil toplum kuruluşlarını yönlendiren, yerel katılımı destekleyen lokomotif olarak görülen, kimilerine göre ise sadece maskelenmiş olan, kapitalizmin koruyucusu olarak hareket eden, sermayeye yön veren bu sektör, tam olarak çözümlenememiştir. Bilinen tek gerçek ise, günümüzde çok etkin oldukları ve yerelleşme sürecini yönlendirdikleridir.

"Minimal devlet" düşüncesi ile iyi yönetim ilke haline gelmiştir. Artık ortak bir amaca yönelen, insan haklarına bağlı, vatandaşlara değer veren ve yönlendiren anlayış ön plana çıkmaktadır (Tekeli, 1996, 1).

3.1.4. Yeni Dünya Düzeni ve Amaçları

Ulus devletin doğuşu ve evrimi, kapitalizm ile ilgilidir. Günümüzde bölgeselleşmiş bir ekonomi mevcut olup, NAFTA, AB ve Japonya sacayağı üzerinde şekillenmektedir. Yakın gelecekteki senaryolar, Japonya'nın Uzak Doğunun başat bloklaşma aktörü olacağı yönündedir. Aynı zamanda Çin sürekli büyümeye devam

etmekte, Rusya ise dağılan Sovyetler Birliği üyeleri ile bloklaşıp, tekrar ekonomik güç olarak ortaya çıkabilir. Genel olarak dünya genelinde, ekonomik çıkarlar ekseninde bloklaşmalar söz konusudur. Kısacası, ulus devlet küçülmekte ve egemenlik alanı daralmaktadır. Tüm bu senaryolar ışığında, ulus devletin güçleneceğini düşünmek hata olacaktır (Uygun, 2003, 25).

Bugün günümüzde, dünya ekonomisinde önemli aktörlerden biri olarak adlandırabileceğimiz, ulus devleti aşan ekonomik bloklaşmalar söz konusudur. Bu bloklaşmalar her geçen gün daha da güçlenmekte ve ulus devletler ile yarışan siyasi aktörler durumuna gelmektedir. Söz konusu bloklardan sayılabilecek Avrupa Birliği de, bünyesinde barındırdığı devletlerin, tek bir devlete dönüşmesi ile güçlü bir ekonomik bloklaşmayı meydana getirebilecektir. Uluslararası düzenin temelleri şu şekildedir:

- Bireyler, şirketler, özel kuruluşlar artık uluslararası siyasetin başat unsurlarıdır. Ulus devlet geri plandadır.
- Devlet sadece vatandaşların taleplerini yerine getirmekle yükümlüdür.
- Devlet uluslararası hukuktan doğan, yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. (Aceves, 2000: 135).

3.2. Küreselleşmenin Ulusal Yapılar Üzerindeki Etkileri

Bu bölümde küreselleşmenin ulusal yapılar üzerindeki etkisi; ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel açıdan ele alınacaktır. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi; küreselleşmenin en kayda değer ve çarpıcı etkisi ekonomik alandadır. Ekonomik alanda gerçekleşen değişimler, siyasal ve sosyal alanlara etki etmektedir.

3.2.1. Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Ekonomik Etkisi

Küreselleşme kavramı ve ekonomi yakından ilişkilendirildiğinden dolayı, kavramın ulus devlet üzerindeki etkisi de çok tartışılmaktadır. Ekonomik rekabetin temeli 19. yüzyıla dayanmakta olup, akabinde bu rekabet I. ve II. Dünya savaşlarının meydana gelmesine sebep olmuştur. İki kutuplu dünya düzeninde ekonomik krizler devletin yapı ve işlevlerini yeniden düzenlemiştir. Başta ideolojik rekabet olmak üzere, her alanda acımasız bir rekabet dönemi yaşanmıştır. Böyle bir ortamda 1929 ekonomik

buhranının vuku bulması ve ortaya çıkan krizler, kapitalizmin kendisini yenileyemediğini ve yeni bir düzenin şart olduğunu göstermiştir.

Küreselleşme neticesinde, mal ve sermayenin serbest dolaşımı, ulus devletlerin kendi ekonomilerini kontrol etmelerini zorlaştırmıştır. Zaten serbest piyasa ekonomisine göre, devletin ekonomiye müdahale etmesi kabul edilebilir değildir. Yakın tarihte ekonomik milliyetçilik kavramından bahsetmek mümkün değildir. Zira yabancı sermaye, sosyalist devletlerde bile arzulanır olmuştur. Sonuç olarak günümüz şartlarında; ÇUŞ'ların yönettiği ekonomik düzen mevcuttur (Köse, 2003, 9). Bunun sonucunda ise, ulusal sermaye "gayri millileştirilmiş" ve ulusal kimlikleri olmayan çok uluslu şirketler etkin güç sahibi olmuşlardır.

Artık günümüzde, bağımsız milli ekonomik politikalar üretmek imkânsız denecek kadar zordur. Zira sınırların bir nevi ortadan kalkması, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi bu duruma engeldir. Çok uluslu şirketler ve yabancı sermaye yoluyla, ekonomik kaynaklar kontrol altında alındığından, ulus devletin otoritesi zayıflamıştır. Herhangi bir devlet kendi geleceği konusunda tek başına karar verebilme lüksüne sahip değildir. Devlet otoritesinde gözle görülür bir zayıflama söz konusudur. (Newmann, 2001: 85)

Kendi geleceği hakkında, siyasal, ekonomik ve kültürel yönden bağımsız karar veremeyen ulus devlet, bir nevi kuşatılmıştır. Artık döviz kurları sistematik olarak birbirine bağlanmış, para politikaları uluslararası düzeyde belirlenir, olmuştur. Dahası sadece çok uluslu şirketler değil, IMF, GATT, WTO, Gümrük Birliği gibi ekonomik örgütler de durum belirlemede, ekonomiye yön vermektedirler.

3.2.2. Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Siyasal Etkisi

Modern dönemde, egemenlik yetkisi sadece ulus devletin elinde bulunmaktaydı. Bu yetki o kadar güçlü idi ki, insan doğası gereğinde bulunan temel hakların kullanılabilmesi bile, devlet iznine tabi idi. Fakat teknolojinin gelişmesi ve iletişim ağlarının çoğalması ile küreselleşme süreci ivme kazanmış, birçok kavram dönüşüme uğramıştır. Ulus devletlerin egemenlik alanı, klasik ve modern dönemde olduğu gibi sınırsız değildir. BM Küresel Yönetim Komisyonuna göre; yönetime aktif katılacak yeni aktörlerin sayısı artmaktadır. Bu artışın sebebi, vatandaşların demokrasi, insan

hakları, eşitlik, özgürlük, silahsızlanma vs konularındaki kaygılarının her geçen gün artmasıdır (BM Küresel Yönetim Komisyonu, 1996: 5).

Uluslararası örgütlerin güçlenmesi, ulus devletin güç kaybetmesine neden olmuştur. Küreselleşme sürecinin itici gücü olan liberalizm de, bir nevi ulus devletin egemenlik alanını sınırlandırmıştır. Ulus devletlerin bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına alması gerekliliği, sosyal ve siyasal gerginlikleri de beraberinde getirmiştir. Zira ulus devlete göre, kendi sınırları içerisinde istikrar ancak, homojen bir nüfus varlığı ile mümkündür. Bu anlayış da beraberinde, teptileşmeyi getirmektedir. Fakat daha öncede vurgulandığı üzere, her şey zıddıyla kaimdir. Küreselleşme neticesinde iki zıt olay da aynı anda cereyan edebilmektedir. Örneğin; süreç sonucunda bir yanda aynı özellikteki, tek tip bireyler ortaya çıkarken; diğer tarafta ulus devlet tarafından baskılanmış, homojen kimliklerin yeniden doğuşuna tanık olabiliriz (Billig, 2002: 151).

Artık uluslararası sistemde, devletlerin muhatabı devletler değil, uluslararası kuruluşlardır, denilebilir. Bu bağlamda ulus devletlerarasındaki diplomasiin önemi azalmaktadır.

3.2.3. Küreselleşme Sürecinin Ulus Devlet Üzerindeki Sosyo-Kültürel Etkisi

Teknolojik gelişme ile toplumların sosyo-kültürel yapıları da dönüşüme uğramıştır. Bu noktada Batı kültürü, diğer kültürler karşısında başat konumdadır. Kapitalizm bir yandan ekonomik büyüme sağlarken, diğer yandan devletlerarasında ve devletlerin bireyleri arasında gelir adaletsizliği ve ekonomik dengesizlik yaratmıştır. Bugün dünyada Batılı ülkelerde refah seviyesi artarken, güney yarım küre yoksullukla baş etmektedir. Ulus devletlerin karşılaştığı bu ekonomik ve sosyal sorunlar, küresel sorun haline gelmiş ve bunlara uluslararası örgütler tarafından çözüm aranır olmuştur.

Küreselleşme neticesinde ulus kimliği kavramı da değişime uğramak zorunda kalmıştır. İnanç ve eğitim seviyesi, sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi farklı faktörlere bağlı olarak toplumun bazı kesimleri küresel kültürü benimserken, diğer kesim ise değişime direnmektedir. Yerel ve kendi kimliklerini korumak isteyen bu kesime göre, küreselleşmenin amacı Batı kültürünü yayma ve sonuçta tek tipleştirmediir. Özellikle İngilizcenin yaygınlığı, Anglo Sakson ağırlıklı bir etkileşim yaratmaktadır.

Dominant Batı kültürü karşısında yerel kültür bulunmaktadır. Türdeş olmayan dünyada, bu iki karşıtlığı birleştirip, sentezlemek, bir çıkış yolu olacaktır (Köse, 2003, 13).

3.2.4. Küreselleşmenin Evrensel Değerler Üzerine Etkisi

Küreselleşme beraberinde, hayatımıza yeni kavramların girmesine ya da var olan kavramların yeniden incelenip, günlük hayatın her alanına uygulanabilir hale getirilmesine sebep olmuştur. Zira günümüzde sınırlar ortadan kalkmış ve işbirliği zorunlu hale gelmiştir. İnsanlar arasında farklı alanda birçok amaçla işbirliği söz konusudur. Terör ve terörizm engellemek, doğayı korumak, çevre kirliliğini önlemek, açlıkla mücadele etmek, hastalıklarla savaşmak, barış ve istikrarı sağlamak, savaşları önlemek bunlardan bazılarıdır (Köse, 2003, 13).

Özellikle çevre ve çevre ile bağlantılı sorunlar, mülteci sorunları, terörizm ve uyuşturucu ticareti, göç hareketleri uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Zira ilgili konularda yaşanan sıkıntılar sadece o coğrafyayı şekillendirmekle kalmayıp, uluslararası arenayı da etkilemektedir. Bu bağlamda günümüzde devletlerin küresel dinamiklere uyum sağlamak ve karşılaşılan problemleri çözebilmek adına, etkin rol oynamaları önemlidir. Dünya genelinde bir yandan küresel problemler ortaya çıkarken, bir yandan da, demokrasi, insan hakları, yaşanılabilir çevre, silahsızlanma ve sivil toplum gibi kavramlar gündeme gelmiş ve önem kazanmaya başlamıştır.

Artık bireyler kendi haklarını sorgulamaya ve talep etmeye başlamıştır. Kendi hayatlarını kendileri biçimlendirmek isteyen bireyler, demokratik hak ve özgürlüklerini kullanma noktasında daha bilinçli hale gelmiştir. Zaten 20. yüzyılın ikinci yarısında insan hakları evrensel düzeyde gündeme gelmiş ve çeşitli anlaşmalarla resmiyete dönüşmüştür. Demokrasi kavramı ve demokratik haklar da yaygınlık kazanmıştır. Demokratikleşme seviyeleri ülkelerin birbirinden farklı olsa da, genel olarak demokratikleşme ilerleme kaydetmektedir. Bireylerin bilinçlenmesi ve güçlenmesi demek, güçlü sivil toplum demektir. Sivil toplum ise, gönüllü kuruluşlar, kadın grupları, dine dayalı kuruluşlar, ticaret odaları, sendikalar gibi çok geniş bir kesimi içermektedir.

Günümüzde yer küre tek bir çevre olarak algılanmakta ve yaşanan problemlerde küresel sorunlar olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda çözüm arayışları da küresel düzeyde olmalıdır. Daha yaşanılabilir bir dünya için, küresel çözümler gerekmektedir. Bu çözümler ise; çevre bilincinin oluşturulması, ekolojik

dengenin korunması, iklim değişiklikleri, deniz ve okyanusların kirlenmesi, su kaynaklarının azalması vs konularında ciddi önlemlerin alınması şeklinde sıralanabilir. Yerküre de barış ve istikrarı sağlamak adına adımlar atılabilmesi için, silahsızlandırma özendirilebilir. Özellikle nükleer ve kimyasal silahlar konusunda, önemli adımlar atılması ve politikalar oluşturulması gereklidir.

Sonuç olarak, küreselleşme her ne kadar beraberinde bir takım olumlu değerler getirirse de, uygulanabilirlik konusunda ciddi sorunlar söz konusudur. İnsan hak ve özgürlükleri başlığı altında, en temel hak olan yaşam hakkı dahi, hala dünyanın büyük bir bölümünde korumasız kalmaktadır. Bu problemin en büyük nedeni ise, ekonomik koşullardır. Bu noktada kısır bir döngü söz konusudur. Zira küreselleşmeye şüpheli yaklaşımlara göre, küreselleşme aslında emperyalizmin yeni biçimi, kapitalist sermayenin yeni aşamasından başka bir şey değildir. Bu durumda, dünyanın büyük bir bölümünde yaşam hakkının uygulanamamasının sebebi ise, gene küreselleşmenin ta kendisidir.

3.3. Ulus Devletin Dönüşüm Nedenleri

Bu bölümde küreselleşme sonucunda; ulus devlet kavramının değişmesine neden olan faktörler incelenecektir. Bu faktörleri genel olarak; finansal pazarların ve endüstriyel pazarların küreselleşmesi, teknolojik- ideolojik-siyasal baskılar, Avrupalı olma baskısı, şeklinde özetleyebiliriz.

3.3.1. Finansal ve Endüstriyel Pazarların Küreselleşmesi

Küreselleşme sonucunda finansal piyasaların dünya geneline yayılması ve yatırım engellerinin ortadan kalkması ile ortaya birçok devletsiz firma çıkmıştır. Bu firmalar yerli ya da yabancı, kamu ya da özel, ulusal ya da uluslararası kimlikte olduklarından, oluşan bu çeşitlilik denetimi zorlaştırmış, ulusal devletleri çeşitli kural düzenlemeleri yönünden zorlamıştır. Nihai olarak, ulus devlet bu hızlı küreselleşme karşısında kendisini yenileyememiş ve değişime ayak uyduramamıştır.

3.3.2. İdeolojik ve Siyasal Baskılar

1980'li yıllarda, makroekonomik politikada yaşanan değişim ile vatandaş ve hakları- devlet ve vermesi gereken hizmetler yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle Theatcher ve Reagan gibi siyasetçiler tarafından, bir takım politikalar yeniden şekillendirilmiştir. Kaynakların dağıtımı konusunda; pazar düzeni de en az devlet kadar etkili ve adil olabilir düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda artık vatandaş kendini kamu hizmetlerinin alacaklısı-müşterisi ve bilinçli bireysel bir müşteri olarak görmeye başlamış ve devlet imajı yeniden sorgulanmıştır. Devlet, kendi vatandaşına en iyi hizmeti, en düşük maliyet ile en uygun zamanda sağlamak zorunda idi. Bu düşünce sonucunda vatandaş bir nevi yönetime karşı daha sorgular duruma geldi ve devlet faaliyetlerinde daha duyarlı oldu.

3.3.3. Teknolojik Baskılar

Teknoloji ve iletişim ağının gelişmesi ve yaygınlaşması ile bilgiye ulaşmak kolaylaşmıştır. Bilginin kolay erişilebilir olması sonucunda, bilgi ulusal sınırları çoktan aşmış, kontrol edilemez duruma gelmiştir. Bunun sonucunda, her konuda karar alma süreci hızlandığından, devlet- bürokrasi ve bürokrasinin hantal yapısı gündeme gelmiştir. Teknolojik değişim liberalleşme ile birlikte yürümüştür. Teknolojik gelişme neticesinde, ulusal tekeller çözülmeye başlamıştır. Zira teknoloji, elektrik, telekomünikasyon ve ulaşım gibi alanlarda, ulusal tekelleri çözmüş ve rekabete açık hale getirmiştir. Artık özel sektör de, kamunun aktif olduğu hemen her alanda hizmet verebilmekte; hatta bu hizmetin daha kaliteli olduğu söylenebilmektedir. Kısacası klasik devlet olgusu ve otonomisi bir aşınma sürecine girmiştir. Bahsi geçen tüm baskılar sonucunda; devletin karşısında güçlü bir özel sektör bulunmuştur. Gerek ulusal gerekse uluslararası şirketlerin dinamik yapısı karşısında, kendini yenileyemeyen devlet küçülmeye başlamıştır.

3.3.4. Avrupalılaşma Baskısı

Çalışmanın bir önceki bölümünde de bahsedildiği gibi, Avrupa Birliği ana ekseninde ekonomik bütünleşmenin hedef alındığı bir kuruluştur. Ortak pazar politikası çerçevesinde, ulusal düzenlemeler yerine birliğin tüm üyelerinin uyması gereken

uluslararası düzenlemeler yapılmıştır. Ulus devletin karar alma alanı oldukça sınırlandırılmış ve sonuçta üye ülkelerin çıkarları uluslararası düzeyde koruma altına alınmıştır. Birlik; eğitim, sağlık, sosyal devlet anlayışı, temel hak ve özgürlükler alanında düzenlemeler getirmiştir. Tüm bunlar, klasik devlet egemenliğinin sorgulanmasına neden olmuş ve özellikle Avrupa Birliği dönem başkanlığı ile ulusal politikalar ve devlet otoritesini güç kaybettirmiştir.

3.4. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (Mai)

ÇUŞ'lar ve ulus devletin dönüşümüne neden olan faktörlerden bahsedince, ilk akla gelen MAI anlaşmasıdır, denilebilir. Zira bu anlaşma gerek devlete yüklediği ağır sorumluluklar bakımından gerekse uluslararası şirketlere sağladığı avantajlar bakımından, kayda değer bir anlaşmadır. Genel olarak MAI, uluslararası yatırımların korunmasını ve uluslararası sermayenin hareket alanının genişletilmesini amaçlamaktadır. İlk olarak OECD'de görüşülmeye başlansa da, anlaşma taslağı ancak 1997 yılında netlik kazanmıştır.

Bu anlaşmanın temelleri şu şekilde özetlenebilir: dış yatırımcıları ve şirketleri cazip hale getirmek, yabancı yatırımcılara karşı her türlü ayırım ve engeli ortadan kaldırmak, yatırımcıya yönelik her türlü riski en aza indirmek ve sermaye akışkanlığını en üst düzeye çıkarmaktır. Anlaşmanın hükümleri yakından incelendiğinde ise, özünde ne kadar tehlikeli bir anlaşma olduğu görülebilir.

- MAI'ye taraf olan ülkeler; yabancı yatırımcı lehine, ilgili ülkenin tüm kanunlarını ve düzenlemelerini yeniden gözden geçirmelidir. Mevcut olan sistem tamamen liberalleştirilebilir.
- MAI hükümleri geriye dönük uygulanabilir. Yani anlaşma öncesi gerçekleştirilen faaliyetleri de kapsayabilir.
- Ev sahibi ülkenin, yatırımcıdan istihdam olanaklarını genişletmesi ve ihracata katkıda bulunması gibi talepleri olmayacak.
- MAI'yi fesih etmek isteyen ülke, 5 yıldan önce haber verecek ve fesih sonrası da, anlaşma 15 yıl boyunca yürürlükte kalabilecektir.
- Çok uluslu yatırımlara yönelik her türlü engel ortadan kaldırılacak, mali transferler kolaylaştırılacaktır.

- Çok uluslu sermaye, mevcut yatırım yaptığı ülkede faaliyetlerinin engellenmesi ve rekabet koşullarının bozulması durumunda; tahkim kuruluna başvurabilir. İlgili ülkeye dava açıp, tazminat talebinde bulunabilir (Şahin, 2000, 236-237).

MAI sayesinde, ÇUŞ'lar diledikleri gibi üretim yapabilmekte ve kar maksimizasyonunu en üst seviyelere çıkarabilmektedir. Hükümetler ise, gerekli durumlarda çevre koruma, halk sağlığı gibi önemli sosyal alanlarda bile söz sahibi olamamaktadır. Kamu yararı ve milli politikalar arka plana itilmektedir. Sonuçta ÇUŞ, ucuz işgücü ve hammadde temini konusunda ustalaşmaktadır.

MAI anlaşmasına göre, ulus devlet sermayenin önündeki en büyük engeldir ve sermayenin aktörleri tarafından yönlendirmelidir. Aksi halde büyük çaplı krizler çıkabilir. Ulus devletin egemenlik alanını sınırlayan bu anlaşma, artık devletleri kendi vatandaşları üzerinde mutlak egemenliğinden yoksun bırakmaktadır. Ayrıca bu anlaşmanın temeli sırf yabancı yatırımcının çıkarlarına dayanmaktadır. Örneğin ulusal hükümet tarafından ekolojik ya da sosyal düzenlemeler yapılırsa ve bu düzenlemeler ÇUŞ'ların faaliyetlerini engelliyor ya da kar oranlarını düşürüyorsa, bu durumda mahkemeler devreye girebilir. ÇUŞ'lar ilgili ülkeye dava açabilir ve yüklü miktarda tazminat alabilirler. Kısacası MAI anlaşması; kamu ve çevre yararına ilişkin her türlü düzenlemeyi engelleyebilmektedir (Boxberger ve Klimenta, 2002: 146).

Sonuç olarak MAI Anlaşması ile uluslararası sermayeye yönelik tüm sınırlar kaldırılacak, tüm sektörler uluslararası yatırımlara açılacak, ülkelerin kalkınma stratejileri göz ardı edilip, kendi yatırımcıları kayırılmayacak ya da ayrıcalık tanınmayacak, yabancı yatırımcıların ürettikleri ürünlere dair özellikle üretilme biçimi ve pazarlanması konusunda tüm engeller kaldırılacaktır. Tüm bu ayrıcalıklar yetmezmiş gibi, uluslararası yatırımcılar gerekli gördüğü durumda, yatırım yaptıkları ülke hükümetlerini dava etme ve tazminat alma hakkına da sahip olacaklardır. Anlaşma içeriğinin tetkikinden anlaşılacağı üzere; yerli yatırımcı güçsüz bırakılmakta ve rekabet gücünü kaybetmektedir. Ağır şartlar altında mücadeleye zorlanan ulus devlet kendi üretim biçimini, gelir kaynaklarını, sermaye giriş çıkışlarını kontrol etmekten aciz bırakılmaktadır. Her geçen gün, gücünü kaybeden ulus devlet; sermayenin önündeki en büyük engel olarak görülmekte olduğundan; yabancı yatırımcı için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ülkeye sermaye çekebilmek adına; MAI Anlaşmasına taraf olmak ne

kadar mantıklıdır düşünmek gerekmektedir. Zira bu anlaşma, ulus devletin egemenlik alanını sınırlandırmaktadır.

Dura (2013)'e göre; küreselleşme baştan beri ulus devlete karşıdır. Bu karşıtlığın nedeni ise; neoliberal politikalara karşı gösterdiği dirençtir. Bu yüzden ulus devleti etkisizleştirmek gereklidir. Bu etkisizleştirme süreci ancak devletleri ulusallık niteliklerinden soyutlayarak mümkündür. Küreselleşme, ulusüstüleşme, bölgeselleşme ve yerelleşme ile ulus devleti yeniden biçimlendirmektedir. Bu noktada aslında küreselleşme ile devlet ortadan kaldırılmamakta aksine e-devlet görünümü yeni küresel-kozmpolit devlet yaratılmaktadır. Küreselleşme; merkez, çevre ve derin-merkez ekseninde cereyan eden bir süreçtir. Merkez, kısaca G-7 yani ileri düzeyde gelişmiş ve dünya ekonomisini elinde tutan ülkeleri betimlemektedir. Çevre ise; küresel karar alma ve etkileme sürecinde aktif olmayan diğer ülkeleri tanımlamaktadır. Son olarak Derin-Merkez; sınırlı sayıda Amerikalı banker ve sermayedarları içerir. Bu grup, asıl güç kaynağı olup, gerçek karar alma mekanizmasıdır. Üstelik küreselleşme, Derin-Merkezin dayatmasıdır. Küreselleşme ile sanayileşmiş zengin ülke, zirveye ulaştığı anda, başka ülkelerin kendi mertebesine ulaşmasını engellemek amacıyla, kendi uyguladığı politikaları yasaklamaktadır. Yani “Kicking away the Ladder” deyimini gerçekleştirmektedir (<http://www.cihandura.com/tr/makale/kuereselleme-karisinda-ulus-devlet>). Buradaki amaç, kendisini takip eden devletlerin refah seviyesini arttırmasını ve zenginleşmesini önlemektir. Zamanında kendisinin uyguladığı ve mubah saydığı çeşitli politikaları, daha sonra yasaklayarak, ardıl ülkelerin ekonomik açıdan güçlenmesini engellemektir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin birçoğu bu politikayı izlemektedir.

3.5. Küreselleşmenin Yeniçağı- Günümüz Değerlendirmesi

Küreselleşmenin son zamanlarda nasıl değiştiği hakkındaki tavırlar, günümüzün en büyük tartışmalarından biridir. Bu durum sadece kelimelerle değil aynı zamanda göçmenlere, ticaret anlaşmalarına, yabancı ve yerli çok uluslu girişimcilere karşı alınan tavırlarla kendini belli etmektedir. Daha da önemlisi, küreselleşmeyi kendi ideolojik platformlarının karşıtı olarak tanıtan birçok popülist politika ve hareket görülmüştür. Tüm bu değişimlerin gelecekte nasıl bir hal alacağı ise, bilinmemektedir. Bilinen gerçek

ise; küreselleşmeye karşı radikal bir eğilimin ortaya çıktığı ve bu eğilim sonucunda küresel ticaretin etkilendiğidir.

Küreselleşmenin kazananları olduğu kadar, kaybedenleri de vardır. Nasyonalizm, korku, belirsizlik küreselleşmenin geri çekilmesinin temel nedenleridir. Özellikle 1930 ve sonrasında yaşanan Büyük depresyon, birçok sorgulamayı da beraberinde getirmiştir. Küresel ticaret belirsiz uluslararası ekonomik ve politik çevre ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Böyle bir ortamda ulus devletin, ulus kimliğinin ve ulus-severliğin öneminin hafife alınıp alınmadığı sorgulanır olmuştur. Dünya bankası ekonomistlerinden Branko Milanoviç (2017)'ye göre; yükselen ülkelerde büyüyen orta sınıftan gelen, fakirlikten kurtulan insanlar, küreselleşmenin kazananlarıdır. Öte yandan gelişmiş ülkelerdeki orta sınıf ise genelde en çok kaybeden kesimdir. (Cazurrra, Mudambi and Torben, 2017, 155-158).

1980lerin başlarında gelişmiş ülkelerde, küresel genişlemeden düşük vasıflı işçiler bile gözle görülür fayda elde etmiştir. Daha önceden devlet kontrolünde olan birçok sektör özelleştirilmiştir. Çin devletinin emreden, komuta eden yapıdan Pazar ekonomisine dönmesi, Sovyetler Birliğinin çökmesi ve akabinde Berlin Duvarının 1989 yılında yıkılması döneme damga vuran dönüşümlerdir. Tüm bu olaylar ülkelerin Washington Konsensusuna (Bugünün global dünyasının temeli sayılan; tamamen pazar odaklı entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık süreci) katılmalarını hızlandırmıştır. Güney Kore ve Küba gibi bazı ülkeler bu tarz organizasyona sıcak bakmasalar da, onlar istisna idi. Birçok hükümet, düzenlemeleri azaltıp basitleştirip, serbest pazara geçiş için kolaylıklar sağlamış ve ekonomilerini serbestleştirmiştir. Tüm bu kolaylıklar, ülkeler arası mamul, sermaye ve insan akışkanlığına olanak sağlamıştır. Fakat bu sürece karşı protestolar çok geçmeden, ortaya çıkmıştır. 1990ların sonunda 2000lerin başlarında protestolar patlak vermiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde Venezuela'daki Hugo Chavez ve Bolivya'daki Evo Morales gibi popülistler piyasa yanlısı reformları tersine çevirip, ekonomi üzerinde hükümet kontrolünü geri getirmiştir. Ayrıca yabancı yatırımı ve dış ticareti engellemiştir. Birleşik devletlerde Wall Street, Yunanistan'da Syriza partisi, İtalya'da Beş Yıldız hareketi ve İspanya'da Podemos önemli karşıt popüler hareketlerdir. Bu tarz küreselleşme muhalifleri, küreselleşmenin sadece sınırlar arasında yeni düzenlemeleri dayatmakla kalmayıp aynı zamanda İngiltere'nin Avrupa Birliğinden, ABD'nin ise Trans Pasifik ortaklığından çıkması gibi toptan bir geri

çekilme sürecinin şart olduğunu savunmaktadırlar. Popülist yaklaşımlar sonucu oluşturulan bariyerler, serbest hareket alanını tekrar kısıtlamaktadır. Bu durum sadece ÇUŞ'ları değil aynı zamanda direkt ya da dolaylı olarak onlarla iletişim halinde olan yerel firmaları da etkilemektedir. Teknoloji sayesinde bir yandan araçlar, internet, telefon ve hava taşımacılığı sayesinde coğrafi mesafeler kısılrken; diğer yandan ise milletler arasındaki mesafeler uzamaktadır. Bu durum önemli bir paradokstur.

Brexit ve Trump şokundan sonra, Küreselleşme ekonomik esaslar ve politik tehditler arasında kalmıştır. Ancak küreselleşmenin ekonomik milliyetçilik dalgası altında çökeceği varsayımının doğru olmadığı kanıtlanmıştır. Küresel Dhl Bağlantılılık endeksine göre; 2017 yılında Dünya hiç olmadığı kadar küresel ve bütünleşikti. 2017 yılında yaşanan güçlü büyüme, en son 2007 yılında görülmüştür. (Ghemawat and Altman, 2017, 2). Ticaret, bilgi ve ulusal sınırlar arasındaki insan akışı anlamlı bir şekilde büyümüştür. Fakat bununla birlikte 2018 yılında politik tehditler, retorikten gerçeğe dönüştü. Birleşik devletler ve ticaret ortakları arasındaki anlaşmazlıklar; vergiye tabi ürünlerde tarife artışlarına neden oldu. Bu arada ülkeler yabancı ortaklıkları ve yerelleşme politikalarını sıkılaştırıp, göçmen politikalarına sınırlamalar getirmiştir. Tüm bunların sonucu olarak ticaret büyümeye devam ederken, yabancı sermaye yatırımları azalmıştır. Ayrıca küreselleşme her ne kadar karşıtlarına karşı direnç gösterse de, Pazar bütünleşmesi hala mutlak terimlerle sınırlı kalmaktadır. Sınırlar ve mesafeler arasındaki bariyerleri aşmak hala birçok şirket için oldukça zordur. Birleşik devletler ve Çin arasında ticaret ve yatırım işlemleri ilgi odağında, fakat birçok ülke arasındaki bariyerler aşağıya inmektedir. 2018 yılında 11 ülkeden oluşan kapsamlı ve aşamalı Trans Pasifik (CPTPP), Afrika Kıta Serbest ticaret anlaşması (AfCFTA) ve Avrupa Birliği- Japon Ekonomik işbirliği gibi birçok ticari anlaşma imzalanmıştır. Birçok Asya ülkesi, Güneydoğu Asya milletleri ve Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore ekonomik işbirliği için görüşmeler yapmaktadır. Eğer bu anlaşma gerçekleşirse, küresel ticaretin %40ını, Dünya nüfusunun ise neredeyse yarısını kapsayacaktır. Tüm bu anlaşmalar ve eğilimler, firmaların pazarlara öncelik verip, kültürel, idari, politik, coğrafi ve ekonomik yönden uyumlu olan ülkelerle bütünleşmesinin derinleştirdiğinin göstergesidir.

Yaşanan ticari gerilimler her ne kadar küresel büyümeyi zorlasa da, bazı firmalar ve ülkeler bu durumdan kar elde edebilmektedir. Örneğin; Çin ve ABD arasında

yaşanan tarife artışı nedeni ile IMF (Uluslararası Para Fonu) Kanada- Meksika, Euro Bölgesi ve Japonya için kısa vadeli kazançlar öngörmektedir. 2018 Edelman Trust Barometresine göre; halk hala ticari cemiyetlere / iş adamlarına, hükümet yetkililerinden daha çok güvenmektedir. Ayrıca genel yoğunluk CEO yani üst düzey yönetimdeki insanların, değişimi hükümetin dayatmasını beklemeden getirmesini talep etmektedir (Ghemawat and Altman, 2017, 3). Bu noktada en önemli husus ise, yerel halkın kendi ülkesi hakkında daha fazla kaygılı ve ilgili olabileceğidir. Örneğin ABD kendi ülkesinde çevreye zarar verebileceği varsayımı ile herhangi bir ticari anlaşmayı yapmayabilir. Önümüzdeki yılın küreselleşme düzeyini sağlıklı öngörmemiz mümkün değildir. Fakat açıkça söyleyebiliriz ki; uluslararası akışlar, ülkeler arası sınırlar ve mesafelerin kısıtlanması hala problem olmaya devam edecektir. Küreselleşme düzeyinin seviyesine bakılmaksızın, küreselleşmenin karışık yapısını kucaklayan firmalar, yalnızca yerel ya da küresel vizyonlara sahip olan firmalardan daha kazançlı olacaktır.

Son yıllarda yapılan birçok araştırma, küreselleşmenin geri çekilme, gerileme ya da geri döndürülme aşamasında olduğunu iddia etmektedir. 2008 finansal krizinden sonra yaşanan durgunluk ve büyüme oranlarındaki düşüş, bu düşüncüyü güçlendirmiştir. Küreselleşmenin öncüleri olarak gösterilen birçok ülkede (USA ve Birleşik Krallık) bile işsizlik, eşitsizlik ve sanayisizleşme konuları tartışılmaya başlanmıştır. Uzlaşılan konu ise; artık ticaretin win-win yani karşılıklı kazanç pozisyonundan zero-sum yani sıfır toplamlı düşünce haline geldiğidir.

Aslına bakılırsa, küreselleşme gerileme ya da çekilme yaşamamaktadır. Eskiden ticari dayanaklı ve Batı kaynaklı olan küreselleşme yön değiştirmiştir. Artık dijital teknoloji ile uygulanan küreselleşme, Çin ve diğer gelişmekte olan ülkeler tarafından yönlendirilmektedir. ABD'nin kendi içine dönmesi ve Avrupa Birliği ile Birleşik Krallığın yollarını ayırmaya karar vermesi neticesinde; ekonomik liderlerde Doğu ve Güney ülkelerine kaymıştır. Diğer bir tabir ile Küreselleşme, küreselleşmenin geri çevrilmesine izin vermemektedir. Yeniçağ beraberinde; ekonomik-sosyal yararlar, yeniliğin inovasyonun ve üretimin patlamasına, müşteri ve tedarikçilerin dünya genelinde rahat dolaşımına yol açmıştır. Fakat bu durum bir nevi yıkıcı da olmuştur. Zira bazı sektörler ve iş alanları yok olmuş, yeni oyuncular ortaya çıkmış ve yeni kazananlar doğmuştur. Sonuç olarak ortaya çıkan bu yeni konjoktüre firmalar ve hükümetler hazır olmalı, yıkıcı yönlerini minimize etmelidir.

1980lerde ulaşım ve haberleşme fiyatlarının düşmesi ile uluslararası ticaret canlanmıştır. Özellikle 1986-2008 yılları arasında küresel ticaret ikiye katlanmıştır. Fakat 2008 sonrası duraksama söz konusudur. Bu duraksamada yapısal faktörler rol oynamaktadır. Büyüyen ticareti canlandıran küresel değerler zinciri doyum noktasına ulaşmış ve birçok verimli kazanımlar gerçekleştirilmiştir. Bugün uluslararası ticarete bazı hizmetlerin sınırlar arasında alınıp satılamamasının bazı nedenleri şunlardır: ilgili hizmetlerin yerel olması (yemek ve inşaat gibi), yüksek düzeyde düzenlemeye tabi olması (hukuk ve muhasebe gibi) veya her iki durumun birden söz konusu olmasıdır.

Dünya ticaretinin yarısı bir şekilde dijital teknoloji vasıtasıyla sağlanmaktadır. Dijital teknoloji firmaların fabrikalarını nereye kuracaklarına da yön vermektedir. Günümüzde firmalar; altyapı kalitesi, tüketiciye olan yakınlık mesafesi, enerji ve taşıma maliyeti, iş gücü yeterliliği gibi birçok faktörü incelemektedir. Bunun bir sonucu olarak; bazı üretim fabrikaları gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere geri çekilmektedir. Örneğin 2015 yılında Ford fabrikasını Meksika'dan Ohio'ya geri taşımıştır. Sınırlar arasındaki e-ticaret 2020 yılında, bir milyar tüketiciye ulaşacak ve toplamda 1 trilyon \$ yıllık satış gerçekleştirecektir. Dijital platformu iyi değerlendiren ülkeler kazanmaktadır (Lund and Tyson, 2018, 133). Örneğin sadece 1.3 milyon nüfusu ile Estonya, dijital alanda mucize yaratmaktadır. E- hükümet sistemi ile vatandaşlarına bilgisayar başından oy verme, vergi ödeme, mahkemeye çıkma imkânı vermektedir. Ülke şimdilerde Skype ve diğer başlangıç teknolojilerine ev sahipliği yapmakta olup, Avrupa'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biridir. Küreselleşmenin dijitalleşmesi ile birlikte, çekim merkezinin de değiştiği söylenebilir. Eskiden Avrupa ve Birleşik devletler merkezli olan küreselleşme, Çin ve gelişmekte olan ülkelere kaymıştır. Bugün Çin, Alibaba ve Baidu gibi bünyesinde barındırdığı muazzam e-ticaret siteleri ile %42 küresel e-ticarete sahiptir. Ülke 2017 yılında yapay zekâya yatırım yapacağını bildirmiştir. Ayrıca Washington merkezli ekonomik kurumlara alternatif olarak Beijing; 57 üye ile Asya altyapı yatırım bankası kuracağını bildirmiştir. Asya, 1990-2016 yılları arasında, Dünya ticaretindeki payını %15'den %35'e yükseltmiştir. Kayda değer olan sonuç ise; ticaretin yarıdan fazlası gene aynı bölge içerisinde kalmış, çok az bir bölümü Avrupa'ya aktarılmıştır (Lund and Tyson, 2018, 133).

Küreselleşme neticesinde; uzman ve profesyoneller daha değerli olurken; daha az eğitilmiş kesim ise kaybeden taraftadır. Küreselleşmenin kazananları ve kaybedenleri

vardır. Fakat teoride kazanan grubunun kazancı o kadar büyüktür ki; kaybedenleri telafi etmektedir. Pratikte ise durum farklı vuku bulmaktadır. Günümüzde küreselleşmeden zarar gören, kayba uğrayan işçi ve çeşitli topluluklar popülist ve korumacı tavırlar sergilemektedir. Yeni küreselleşme çağı o kadar hızlı cereyan etmektedir ki, bu durum yıkıcı ve rahatsız edici olabilmektedir. Firmalar değişen taleplere anında cevap vermek zorundadır. Özellikle moda sektörü hiç olmadığı kadar baskı altındadır.



SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çalışmada yapılan analizleri, ilgili bölümlere göre değerlendirmek daha yararlı olacaktır. Bu bağlamda ilk olarak küreselleşme süreci ele alınmıştır. Küreselleşme genel olarak, “eğilim bir olgu”, “kaçınılmaz bir süreç” olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik olarak temelleri atılan küreselleşme, zamanla siyasi ve sosyal alanda da aktif olmuştur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı cereyan eden küreselleşme, bir tarafta yoksulluk olgusu, adaletsiz gelir dağılımı, istihdam problemlerini içerirken, diğer tarafta para üzerinden para kazanma, sürekli büyüme ve finansal piyasalara hâkim olmayı ifade etmektedir.

Globalleşen dünyada ilişkiler iç içe geçmiş olup, ulusal boyutta yapılanlar dünya küresine taşınmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde, çok boyutlu, çok aktörlü bir süreç olan küreselleşme ortaya çıkmıştır. IMF, OECD, WTO gibi örgütler mevcut sürece yön verirken, sermaye ulusal sınırları aşmış ve uluslararası boyutlara ulaşmıştır. Artık Dünyanın her hangi bir yerinde vuku bulan bir olay, Dünya genelini etkileyebilmektedir. Özellikle sermaye akışkanlığının sağlanamaması, AGÜ'lerin ekonomilerini ciddi boyutta etkilemektedir. Üstelik büyük çaplı ekonomik krizlere neden olan bu durum, hem ilgili AGÜ ya da ülkeleri hem de diğer AGÜ ya da GOÜ'leri de etkilemektedir. Küreselleşme bir yandan yeni iş alanları açarken, bir yandan da işsizliğe neden olmaktadır. Post-fordist üretim biçiminin seçilmesi ile üretim merkezleri maliyet, işgücü ve hammaddenin ucuz olduğu çevre ülkelere kaydırılmıştır. Böylece gelişmekte olan ülkelerde büyük çaplı işsizlik meydana gelmiştir. Bu bağlamda küreselleşmeye taraf olanlar, karşı olanlar ve mesafeli yaklaşanlar şeklinde gruplar oluşmuştur.

Küreselleşme sadece devlet aygıtında dönüşümlere neden olmakla kalmamış, aynı zamanda insan haklarının korunması bakımından da değişikliklere neden olmuştur. Öyle ki; insan hakları her devletin kendi meselesi iken; II. Dünya Savaşı sonrasında bu durum değişmiştir. Günümüzde insan hakları her koşulda uygulanması zorunlu olup,

uygulanmadığı durumlarda küresel örgütlere başvurulabilir. Devletin kendi yurttaşları üzerindeki hakları değişikliğe uğramıştır. Üstelik belirli uluslararası kurumlar aracılığı ile insan hakları düzenlenmiştir. Küreselleşmenin sosyal haklar üzerindeki tahribatı büyük olduğundan, sürecin iyi tahlil edilmesi şarttır. Zira küreselleşme her ne kadar durdurulabilir bir süreç olmasa da, denetlenebilir bir süreçtir. Bu bağlamda küreselleşme, insan hakları perspektifinden değerlendirilmeli ve gerekli uluslararası tedbirler alınmalıdır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ÇUŞ'lara yer verilmiştir. Ulusal sınırları aşan bu şirketler, hayatımızın her alanında aktif rol almaktadır. Temel amacı tek bir pazar yaratma ve maksimum kar elde etme olan bu ÇUŞ'lar, belli miktarda sermayeye sahip, birçok yerde faaliyette bulunan şirketlerdir. Çalışmanın sonucunda; bugün gelinen noktada ÇUŞ'ların toplam gelirinin birçok ulus devleti geride bıraktığı görülmektedir. 2018 yılı verileri baz alındığında; Wal-Mart şirketi \$500,343 milyar dolarlık bir gelire sahiptir. Bu gelir, bugün birçok ülkenin ekonomisinden çok daha büyük olup, ilk 25 ekonomi içerisine girmektedir. Yani ekonomik gücün büyük bir bölümü, ulus devletlerden ÇUŞ'lara kaymıştır.

ÇUŞ'lar faaliyet gösterdikleri ülkenin yapısında değişikliğe neden olmaktadır. Özellikle MAI anlaşmasının sağladığı avantajlar ile ÇUŞ'ların her türlü hakkı yasal olarak koruma altına alınmıştır. Bir sonuç diğer bir sonucun başlangıcı olarak; ekonomik ve sosyal bütünleşmenin hızla artması ile ülkeler arasında uygulanan liberalleşme politikaları artmış, bunun akabinde ise; dünya pazarına giren işletme sayısında artış yaşanmıştır. Böylece yabancı sermayenin ülkeye girişi hızlanmıştır. Sonuç olarak ÇUŞ'lar hem Türkiye'de hem de dünya ekonomisinde, ekonominin lokomotifleridir.

Çalışmadan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise; küreselleşme sürecinin başrol oyuncusu olan bu şirketler, AGÜ 'lerde büyük problemlere yol açmaktadır. Ülkelerin doğal kaynaklarını sonuna kadar kullanan, kendi karını düşünüp, kamu yararını düşünmeyen bu şirketler, aktif oldukları ülkeden çekilmeleri ile bir anda büyük konjoktürel değişimlere sebep olmaktadır. Yoksulluk, işsizlik, adaletsiz gelir dağılımı, mülteci ve çevre sorunu; ÇUŞ'ların sebep olduğu başlıca problemler olup, ilgili ülkeyi ÇUŞ'lara daha çok bağımlı hale getirmekte ve belirsiz bir sürece girilmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak; küreselleşme sürecinde ÇUŞ'lar sayesinde, bir tarafta Dünya

genelinde ekonomik-siyasi ve sosyal ilişkilerin yoğunlaşması söz konusu iken, diğer tarafta yeni emperyalist düzen oluşumu bulunmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise, Ulus devlet kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle MAI anlaşması ile meşruiyet kazanan ÇUŞ'ların ulus devlet karşısında kazandıkları güç muazzamdır. Hareket ve faaliyet alanlarını genişleten bu şirketler, ulus devlet için ekonomik anlamda tehdit oluşturabilecek güce ulaşmıştır. Küreselleşme ile birlikte, bütün yapı ve süreçler önemli bir dönüşüme uğramıştır. Özellikle devlet aygıtı yapı ve işlevsel boyutları ile yeniden tanımlanmıştır. Fark edilme ve kabullenilme bakımından farklı görüşleri bünyesinde barındıran bu süreç sonucunda; devlet hem yetki kullanma hem de denetleme işlevini kısmi olarak yitirmiştir. Artık bahsi geçen işlevleri yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte bazı aktörler ile paylaşmak zorundadır. Yani devlet artık karar alma sürecinde nihai aktör değildir. Sonuç olarak, eskiden siyasi gücün tek sahibi olan Devlet, bu gücünü paylaşmak zorunda bırakılmıştır. Fakat bu durum Ulus devletin tarih sahnesinden silindiği ya da silineceği anlamına gelmemektedir. Ulus devlet her ne kadar, karar alma mekanizmasının yegâne aktörü olma durumunda eski gücünü yitirse de, siyasi bir birim olarak hala varlığını sürdürmektedir. Günümüzde dünya halâ, her ne kadar yenedünya düzenin mimarları olan ÇUŞ'ların zaman zaman baskı ve yönlendirmelerine tabi olsa da, ulus devletler üzerine inşaa edilmiştir.

Gelinen noktada; küreselleşme ve ulus devlet olgusu karşıtlık temelinde incelenmektedir. Küreselleşme veya ulus devletin varlığı, bir diğerinin yokluğuna ya da dayanma gücüne bağlıdır. Küreselleşme ne kadar kaçınılmaz bir süreç, imkânsız bir "kader" ise; Ulus devlette o kadar kadere karşı koymaya çalışan- dayanma gücünü sonuna kadar kullanan aygıttır, denilebilir. Süreç çok karmaşık olduğundan; ulusal otoriteler yetersiz kalmakta ve devreye; AB, BM, OECD, NATO gibi ulusüstü kurumlar girmektedir. Ulus devletler bu ulusüstü kurumlar karşısında yetersiz kalmakta ve güç kaybetmektedir. Bu noktada ulus devletlerin yetkilerinin bir kısmı, ulus-devlet üstü kurum ve mekanizmalara, diğer kısmını ise yerel yönetimlere devredilmektedir. Kısacası devlet, yönetme, planlanma, denetleme ve karar verme gibi yetkileri paylaşmak zorunda olup, "devletin küçültülmesi" gündeme gelmektedir.

Yoğun küreselleşme dönemi diyebileceğimiz ve takribi 2008 yılına kadar devam eden süreçte, ÇUŞ'ların dominant rolde olduğu ve Ulus Devlet karşısında önemli bir

karşıt güce sahip olduğu görölmektedir. Fakat yeniçağ küreselleşme döneminde, küreselleşme sanıldığı gibi geri çekilme yaşamayıp, biçim değişikliğine uğramıştır. Dijitalleşme ön plana çıkmış ve e-ticarette muazzam gelişme yaşamıştır. Küreselleşmenin seyri değişmiş, Avrupa ve ABD merkezinden, Doğu ve Asya (özellikle Çin) ölkelerine kaymıştır. 2008 yılına kadar yaşanan yoğun küreselleşme döneminde, Fransız İhtilalinden beri baş aktör olan Ulus Devlet, klasik egemenlik yetkisinden feragat etmek zorunda bırakılmıştır. Özellikle ekonomik gücün, Ulus devletlerden ÇUŞ'lara kaydığı sonucuna varılmıştır.

Fakat yeniçağ küreselleşme döneminde, bu durum değişmiştir. Artık Ulus Devletler, uluslararası arenada tekrar söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu durumun en önemli göstergesi, ABD ile ünlü Çinli teknoloji devi Huawei arasında yaşanan psikolojik savaştır. Başkan Trump, Huawei firmasının geçici genel lisansının dolduğunu, Google firmasının Huawei ile yola devam etmeyeceğini bildirmiştir. Android lisans iptalinin söz konusu olduğu Huawei firmasında belirsizlikler devam etmektedir. Her ne kadar ABD Ticaret bakanlığı tarafından olumlu açıklamalar yapılsa da, Trump konuya ulusal güvenlik yönünden bakmakta ve ulusal tehdit olarak algılamaktadır. ABD Ulusal Ekonomik Konseyi, Çin ile ticaret müzakereleri yapıldığı için, lisans süresinin üç ay uzatılabileceğini bildirmiştir. Başkan Trump ise; zaten Çin ile olan kötü ilişkilerinin faturasını firmaya yansıtacağa benzemektedir. Kısacası Huawei firmasını çok karmaşık bir süreç ve zorlu günler beklemektedir. Firmanın Dünya piyasasından silinmesi ve milyon dolarlık kayıplar yaşaması söz konusu olabilir. Bu durumda bize; küreselleşen Dünyada ÇUŞ'ların Ulus Devletler karşısında, sanıldığı kadar eski gücünün kalmadığını göstermektedir. Bu olaydan çıkarılabilecek başka bir sonuç ise; ABD'nin küreselleşme sürecini bilerek yavaşlattığı ve asıl amacının baş rakibi Çin ve diğer müttefiklerini saf dışı bırakmak olduğunu söyleyebiliriz.

Aslına bakılırsa, 1990lı yıllarda küreselleşme ve ABD özdeşik kavramlar olup, Başkan Clinton ise küreselleşmenin başkanı idi. 2000li yıllarda, Amerika genelinde, Çin'in küreselleşme sürecinden fayda sağladığı görüşü hakim olmaya başlamıştır. Obama döneminde de, ülkenin genel durumundan yakınmalar başlamış ve küreselleşme karşıtılığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, Başkan Trump'un seçilmesinin en büyük nedenidir, denilebilir. Halkta hakim olan düşünce, küreselleşmenin kozmopolit elitlerin yararına işlediğidir. Küreselleşme kendiliğinden ortaya çıkan, öznesi belli olmayan ve

geri döndürülemez bir süreçtir. Bu sürece hakim olabilmek adına, ticaret savaşları yapılabilir. Başkan Trump, günümüzde açıkça Çin ile bir ticari savaş halindedir. Çin'in büyümesini yavaşlatmak ve belirsizlikler sonucunda ülkeye yatırım yapılmasını engellemek istemektedir. ABD aynı zamanda AB ile de sorunlu bir ilişki içindedir. Ülke gümrük vergilerini yükselterek, rakiplerinin büyümesini yavaşlatmaktadır. Tabi ki bu durumdan kendisi de zarar görecektir. Fakat başarılı olursa; hem ticaret açığını kapatacak hem de Dünya genelinde hegemonik pozisyonunu güçlendirecektir. Başkan Trump'un küreselleşmeye rağmen yaptığı bu revizyonların ne kadar başarılı olacağını ise henüz bilinmemektedir.

Günümüz Dünyasında, Ulus Devletler yoğun küreselleşme dönemine nazaran, daha yetkin ve güçlüdür. Hem ülkemizde hem Dünya genelinde artan Ulus Devlet eğilimi söz konusudur. Bahsi geçen Ulus Devletler, eskiye nazaran daha fazla görev üstlenmekte ve daha fazla vergi toplamaktadırlar. Devletin niteliği değişse de, faaliyet alanı genişlemiştir. Bu durumun en önemli nedeni ise; günümüz Dünyasında hala Ulus Devleti ikame edebilecek bir yapının söz konusu olmamasıdır. Ulus Devlete alternatif olarak ortaya çıkan çeşitli kurum ve kuruluşlar, yaratılma gayelerine uyamamıştır. Örneğin AB'nin amacı Supranasyonal- Ulusüstü bir kurum oluşturup, Ulus Devleti tarih sahnesinden silmekti. Fakat günümüzde Birliğin kendi içsel sorunları, maddi yönden birçok ülkeyi desteklemek zorunda kalması ve Brexit sonrası, İngiltere'nin birlikten ayrılma konuları, kesinlikle Ulus Devlete alternatif olamayacağını göstermiştir. Üstelik birliğin karma yapısı bile tek başına, Ulus benzeri bir yapı kurmaya engeldir. Bugün birlikten çatırdama sesleri duyulmaktadır. Özellikle birliği oluşturan halk, mevcut durumdan memnun değildir. Zira birliğin lokomotif ülkelerinin maddi yükü çekmesi ve bu bağlamda ilgili ülkede halkın refah seviyesinin düşmesi, rahatsız edici bir konudur. Sonuç olarak günümüzde Avrupa'da ulusçuluk artışta olup, aşırı sağ ve ırkçı partiler koalisyonun vazgeçilmez ortaklarından olmuştur.

Türkiye'de ise ulus devlet ve ulusçuluk farklı bir önem arz etmektedir. Kavrama atfedilen önem her geçen gün artmakta ve en kuvvetli dayanışma bağı olarak algılanmaktadır. Tabi ki bu durumdan, ülkenin içinde bulunduğu durum ve tehdit algılaması da önemlidir. Zira ülke sürekli ve dönem dönem değişen ve yükselen bir tehdit altındadır. Bu tehditlerden bazıları; ülkenin bütünlüğünün bozulması, parçalanması, etnik ayrıştırma- ayrıştırılma, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yükselen

terör ve bölücülük, son zamanlarda yaşanan yoğun Suriyeli vatandaş göçü ve beraberinde ülke dokusunun bozulması korkusu gibi etkenler sayılabilir. Hatta bu tehditler, yerli ve yersiz şekilde siyasilere tarafından kullanılmaktadır.

Bugün Dünya geneline baktığımızda, güçlü Ulus Devletler küreselleşen güçler karşısında, kendi çıkarlarını gözetmeye başlamıştır. Örneğin Fransa Ulusal şirketlerin, yabancıların eline geçmesini engellemek adına özel yasa çıkarmıştır. Bir ülke içinde huzurun sağlanabilmesinin en önemli gerekliliği, halkın refah seviyesinin belirli standartlarda kalabilmesidir. Yaşanılan küresel ekonomik krizler yüzünden, gönenç seviyesi düşen halk, çözümü gene Ulus Devleti güçlendirmekte bulmaktadır. Fakat bu durum ne kadar doğrudur, sorgulanabilir. Zira Ulus Devletin yeniden güçlendirilmesi ve canlandırılması, eski ekonomik refah seviyesine geri dönebileceğinin garantisi değildir.

1990lı yıllarda yaygın olan; ulus devletin küreselleşmeyle geriye çekildiği, sınırların ortadan kalktığı, demokrasinin güçlendiği ve demokratik rejimlerin yaygınlaştığı, ekonomik milliyetçiliğin geride kaldığı ve ekonomik bölgeselleşme eğiliminin çok güçlendiği gibi argümanlara artık kuşku ile bakılmaktadır. Tüm yaşanan gelişmeler konjunktür gereğidir. Zira özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, ABD ulusal güvenlik uygulamaları devreye girmiştir. Avrupa'da ülkeler arası sınırlar tekrar devreye girmiş, göçmen tehdidine karşı birleşme söz konusu olmuştur. ABD'de kendini güvende tutabilmek adına, Meksika sınırına duvar örmüştür.

Sonuç olarak küreselleşme ile Ulus Devletin yapı ve işlevlerinde yadsınamaz değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle ekonomik alanda güç kaybı yaşamış ve aşındırılmıştır. Fakat yaşanan küresel krizler, Ulus devleti siyasi açıdan tekrar güçlendirmiştir. Günümüzde dünya genelinde, Ulusçuluk ve Ulus Devlet tekrar popüler olmuştur. Kapitalist düzenin varlığını devam ettirebilmesi adına ve mevcut alternatif bir yapılanma olmadığından Ulus Devlete ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Arıboğan, Deniz (1997). Ülke, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*. İstanbul: Der Yayın Evi.
- Armaoğlu, Fahir (1998). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (19. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aslanoğlu, Rana (1998). *Kent, Kimlik, Küreselleşme*. Bursa: Asa Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt (2006). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Billig, Michael (2002). *Banal Milliyetçilik*, (Çev. C. Siskolar). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- BM Küresel Yönetim Komisyonu (1996). *Küresel Komşuluk*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Bodin, Jean (2003). *On Sovereignty*, (ed. and İng. J. H. Franklin). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bolat, T., O. Seymen ve H. Çeken. (2005). *Küreselleşmenin Boyutları ve Bu Süreçte Etkili Olan Faktörlerin Analizi, Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik*, (ed. Oya Aytemiz Seymen, Tamer Bolat). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım A.Ş.
- Boxberger, Gerald ve Harald Klimenta. (2002). *Globalleşmenin 10 Yalanı, Globalleşme Bir Aldatmaca mı?*, (Çev. Mustafa Güney). İstanbul: İnkilab Yayınları.
- Canbolat, İbrahim (2002). *Küreselleşen Dünya ve Türkiye*. Bursa: Vipaş Yayınları.
- Castells, Manuel (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi*, (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Davudoğlu, Ahmet (2002). *Küresel Bunalım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demirer, G. (1999). *Neo-Liberal Saldırı-Kriz ve İnsanlık*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Erbay, Y (1997). *Kavram Olarak Küreselleşme, Milli Kültürler ve Küreselleşme*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

- Erkan, Hüsni (1998). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erözden, Ozan (1997). *Ulus Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Farazmand, Ali (2000). *Küreselleşme ve Kamu Yönetimi* (Çev. S. Kaygalak). İstanbul: Mülkiye Yayınları
- Freeman, Alan (2007). *Ulusların Eşitsizliği, Küreselleşmenin Krizi*, (Hazırlayan Alan Freeman ve B. Kagarlitsky). İstanbul: Yordam Kitap.
- Giddens, Anthony (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Alfa Basım Yayınları.
- Guehenno, Jean-Marie (1998). *Demokrasinin Sonu*, (Çev.: M. Emin Özcan). Ankara: Dost Kitabevi,
- Güzelcik, Ebru (1999). *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Harmancı, M (2004). *Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A. Ş.
- Heywood, Andrew (2011). *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev. H. M. Köse). İstanbul: Küre Yayınları.
- Karluk, Recep (1997). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim* (8. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Karluk, Rıdvan (1983). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: I.T.O. Ekonomik Yayınlar Dizisi.
- Kazgan, Gülten (1997). *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayını.
- Kutlu, Ö. (2013). *Kamu Yönetiminde Küreselleşme*, (Der. M. A. Çukurçayır). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Mutlu, Esin Can (1999). *Uluslararası İşletmecilik*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Oran, Baskın (2000). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Öncü, Ayşe ve Peter Weyland. (2005). *Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri, Mekân, Kültür, İktidar-Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Philpott, Daniel (2001). *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*. Princeton Oxford: Princeton University Press.
- Robertson, Roland (1998). *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sahin, Çiğdem (2000). *Kapitalizm ve Yoksulluk Dünya İşbölümü, Azgelişmişlik ve Alternatif Yaklaşımlar*. İstanbul: Çivi Yazıları.
- Sander, Oral (2005). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e (13 baskı)* . İstanbul: İmge Kitabevi.
- Seymen, Oya A. ve Tamer Bolat (2005). *Küreselleşme Olgusuna Kavramsal Bir Bakış, Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Sherman, A. and G. Bohlander. (1992). *Managing Human Resources*. Cincinnati: College Division South Western Publishing Co.
- Toprak, M. (2001). *Küreselleşme ve Kriz, Türkiye ve Dünya Deneyimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tutum, Cahit (1994). *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma*. Ankara: Tesav Yayınları.
- Ülman, Haluk (1992). *Dünya Nereye Gidiyor? Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, (Der. Sabahattin Şen).İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Williams, Robin (1983). *Towards 2000*, Chatto and Windus.
- Zengingönül, Oğul (2004). *Küreselleşme: Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde*. Ankara: Adres Yayınları.

Makaleler

- Aceves, W. (2000). "Liberalism and International Legal Scholarship: The Pinochet Case and the Move Toward a Universal System of Transnational Law Litigation", *Harvard International Law Journal*, Vol.41 No:1, s. 135.
- Akdemir, A. M. (2004). "Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 44.
- Aktan, Ç. C. ve İ. Y. Vural. (2013). "Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler", *Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s. 226.

- Bakan, S. ve G. Tuncel (Bahar 2012). "Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi", *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s.22.
- Baş, Kemal. "Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2009, s.53.
- Bayar, F. (2010). Üçüncü Katip, T.C. Seul Büyükelçisi, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, s. 26.
- Behr, H. (April). "Deterritorialisation and the Transformation of Statehood: The Paradox of Globalisation", *Geopolitics*, 13 (2), s. 360.
- Burgi, N. and P. S.Golup, (Kış 2001). "Küreselleşme Gerçekten Ulus-Devletleri Lüzumsuz Hale Getirdi mi?", (Çev.Abdülkadir Atalık), *Türkiye Günlüğü*, Sayı 64, s.46.
- Cazurra, Mudambi ve Pedersen (2017). "Globalization: Rising skepticism", *Global Strategy Journal* 7, ss. 155-158.
- Çam, E. (Ekim 2011). "Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 45, Sayı 1-4, s. 97.
- Çelik, M. Y. (Nisan 2012). "Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme", *Dpujss Number 32, Vol.II*, s. 60.
- Çiçek, R. ve Ö. Demirer. (2009). "Geleneksel Uluslararasılaşma Teorisine Karşı Çıkan Yeni Bir Uluslararasılaşma Modeli: Global Doğan İşletmeler", *Akademik Bakış*, Sayı 16, s. 2.
- Dereli, B. (Bahar 2005/1). "Çok Uluslu İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı 7, ss. 59-81.
- Dikkaya, M. ve F. Deniz. (2006). "Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s. 174.
- Dursun, D. (1998). "Küreselleşme ve Toplumun İnşasında Bilginin Artan Önemi", *Yeni Türkiye* 21. Yüzyıl Özel Sayısı I, Sayı 19, s. 158.

- Eder, M. (2003). "Implementing the Economic Criteria of EU Membership: How Difficult is it for Turkey?", *Turkish Studies*, 4: 1, s. 219.
- Eken, H. (2006). "Küreselleşme ve Ulus Devlet", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, ss. 243-262.
- Erdağ, R. ve K. Peker. (). "Küreselleşme Sürecinin Demokrasi Üzerine Etkisi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, s. 216.
- Erkızan, H. N. (Şubat-Nisan 2002). "Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı 5, s. 65.
- Filizöz, B. (2003). "İnsan Kaynakları Yönetiminde Uluslararası Yaklaşımın Gerekliliği", *Cumhuriyet Üniversitesi İİB Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Yıl 2003, s. 167.
- Gedikli, A. (2011). "Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (6:1), s. 110.
- Gezgin, S. (2005). "Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 21, ss. 9-12.
- Ghemawat ve Altman (2019). "The State of Globalization in 2019, and What It Means for Strategists", *Harvard Business Review*, ss. 2-8.
- Grub, P.G. ve F. Khambata. (1986). "The Multinational Enterprise in Transition", *New York, Selected Readings and Essays*, s. 5.
- Güler, B. Ş. (2011). "Küreselleşmenin Merkezi Aktörlerinden Biri Olarak Avrupa Birliği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 10, No 2, s. 52.
- Günaydın, G. (Ocak 2002). "Küreselleşme Sürecinin Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri ve ZMO'nun Duruşu", *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Tarım Politikaları Yayın Dizisi*, No:3, s.11.
- Kamacı, A. (Aralık 2018). "Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketlerin Ekonomik Açından Değerlendirilmesi" *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*,3(2), ss. 81-92

- Karabıcak, M. (2002). "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler", S.D.Ü. İİBF Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, s. 116.
- Kartal, Z. (2007). "Kavramsal ve Tarihsel Yönleri ile Küreselleşme", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, s. 262.
- Kavas, A. ve S. Sezer. (Aralık 2002). "Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi"nin Ardından", Türk İdare Dergisi, Yıl 74, Sayı 43, ss. 1-25.
- Kaya, M. (2009). "Küreselleşme Yaklaşımları", Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Fakültesi Dergisi, Sayı 13, s. 7.
- Kaymakçı, O. (2013). "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye'deki Yansımaları", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, s. 226.
- Koç, M. (2003). "*Küreselleşmenin Sosyolojik Boyutları, Küreselleşme ve Psikiyatrisi*", Türk Tabipler Birliği Yayınları, ss. 52-63.
- Koçtürk, O. M. ve M. Eker. (2012). "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi", Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, s. 35.
- Konak, N. (2011). "Ekonomik Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Kuramsal Yaklaşımlar", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1, ss. 149-164.
- Köse, Ö. (2003). "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü", Sayıştay Dergisi, Sayı 49, Nisan-Haziran, s. 9.
- Kunduracı, N. F. (Ocak-Haziran 2011). "Küreselleşme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Yardım ve Dayanışma Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, s. 95.
- Kürkçü, D. D. (April 2013). "Küreselleşme ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar", The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, Volume 3, Issue 2, s. 5.
- Lund ve Tyson (2018). "Globalization Is Not in Retreat", May-June 2018, ss. 130-
- Newman, C. (Kış 2001). "Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet", (Çev. Muammer Türker), Türkiye Günlüğü, Sayı 64, s. 85.

- Nişancı, E. (2003). "Küresellik, Küreselleşme; Bir Tanıma Doğru", İİBF Ekonomik Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi, Sayı 1, s. 15.
- Özer, A. (2008). "Küreselleşme Kıskaçında Yönetim", Çimento İşveren Dergisi, Temmuz – Ağustos, s. 23.
- Pankaj Ghemawat (2017). "Globalization in the Age of Trump", Harvard Business Review, Luy- August 2017, ss.112-123.
- Robinson, R. D. (1972). "The Developing Countries, Development, and the Multinational Corporation", The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 403, No. 1, ss. 67-79.
- Serinkan, C. ve Z. Bağcı. (Aralık 2012). "Çok Uluslu İşletmelerin Faaliyet Şekilleri ve Organizasyon Yapıları", Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, s. 93.
- Stephen Kobrin (2017). "Bricks and Mortar in a Borderless World: Globalization, the Backlash, and the Multinational Enterprise", Global Strategy Journal 7, ss. 159-171.
- Şener, B. (Haziran 2014). "Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet ve Egemenlik Olguları", Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XVIII, ss. 51-77.
- Şener, S. ve C. Kılıç. (2008). "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yabancı Sermaye", Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, s. 28.
- Tagraf, H. (2002). "Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, s. 41-42.
- Talas, M. ve Y. Kaya (2007-Güz). "Küreselleşme ve Türkiye'de Kültür Politikaları", TÜBAR-XXII, s. 60-69.
- Tekeli, İ. (1996). "Yönetim Kavramı Yanı sıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine", Demokrat Değişim Dergisi, s. 1.
- Uygun O. (2003). "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt 20, s. 6.

Tezler

Özyakışır, D. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketlerin Rolü ve Ulus-Devletin Aşınma Argümanı Olarak Mai Anlaşması*. Kafkas Üniversitesi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kars.

Ahundzade, E. (2008). *Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketlerin Ulus Devletlerin Ekonomik Yapılarına Etkileri: Azerbaycan Örneği*. Ege Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

İnternet Kaynakları

<http://akademikperspektif.com/2014/09/12/ulusotesi-gocler-ve-multeci-sorunu-suriye-ornegi/>

<http://akademikperspektif.com/2014/09/12/ulusotesi-gocler-ve-multeci-sorunu-suriye-ornegi/>

<http://docplayer.biz.tr/4918954-Osmanli-dan-gunumuze-turkiye-de-yabanci-sermaye.html> (Erişim Tarihi: 01.01.2018)

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/ekonomik-global.htm> (Erişim Tarihi: 22.06.2016)

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/ekonomik-global.htm> (Erişim Tarihi:22.06.2016)

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/ekonomik-global.htm> (Erişim Tarihi: 24.06.2016)

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/firsatlar.htm> (Erişim Tarihi: 17.06.2016)

<http://www.cihandura.com/tr/makale/kuereselleme-karisinda-ulus-devlet>

<http://www.dunyabulteni.net/haberler/244303/turkiye-ekonomisinin-kirilma-noktasi-24-ocak-istikrar-kararlari> (Erişim Tarihi: 01.01.2018)

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-212362> (Erişim Tarihi: 05.02.2018)

<http://www.esfenderkorkmaz.com/arastirma-yazilari/kuresel-kriz-turkiye-ye-etkileri-ve-cozum-onerileri.html> (Erişim Tarihi: 24.07.2016)

- <http://www.esfenderkorkmaz.com/arastirma-yazilari/kuresel-kriz-turkiye-ye-etkileri-ve-cozum-onerileri.html> (Erişim Tarihi: 24.07.2016)
- <http://www.fortuneturkey.com/fortune500#popup> (Erişim Tarihi: 25.03.2018)
- <http://www.hasankaya.com/kuresel.html> (Erişim Tarihi: 05.04.2018)
- <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000> (Erişim Tarihi: 15.06.2016)
- <http://www.medimagazin.com.tr/hekim//tr-abd-ilac-devinin-80-ulkedeki-pazari-faik-somere-emanet-2-60-12340.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)
- <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/03a/01.htm> (Erişim Tarihi: 23.07.2016)
- <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/03a/01.htm> (Erişim Tarihi: 23.07.2016)
- <http://www.pazarlamasyon.com/pazarlama/stratejik-yonetimde-porterin-5-guc-modeli/> (Erişim Tarihi: 23.07.2016)
- <http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/Kuresel-Rekabet-Edebilirlik-Endeksi-2015-2016-Raporu> ((Erişim Tarihi: 23.07.2016)
- <http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/Kuresel-Rekabet-Edebilirlik-Endeksi-2015-2016-Raporu> (23.07.2016)
- <http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/Kuresel-Rekabet-Edebilirlik-Endeksi-2015-2016-Raporu> (23.07.2016)
- <http://www.rekabet.gov.tr/tr-TR/Rekabet-Yazisi/Kuresel-Rekabet-Edebilirlik-Endeksi-2015-2016-Raporu> (Erişim Tarihi:01.02.2018)
- <http://www.siyasaliletisim.org/sie-modul/306-siyasal-kultur.html> (Erişim Tarihi: 05.05.2016)
- http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri (Erişim Tarihi: 25.06.2016)
- http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri (Erişim Tarihi: 25.06.2016)
- http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri (Erişim Tarihi:27.06.2016)

http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5679/Cin_dunyanin+en+inovatif+ilk+25+ekonomisi+arasina+girdi (Erişim Tarihi: 01.02.2018)

<http://www.tubitak.gov.tr/tbtp.html>. (Erişim Tarihi: 17.04.2016)

<http://www.turkish-media.com/forum/topic/267539-nedir-bu-kuresellesme/> (Erişim Tarihi: 12.12.2017)

<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=335> (Erişim Tarihi: 01.04.2018)

<https://www.forbes.com>

Raporlar

DPT, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye Değerlendirme Raporu, Yıl 1995, s.213.

DPT (2000) VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı Küreselleşme zel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, s.1.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Raporu, s.11.

World Investment Report, Haziran 2015, UNCTAD.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Hatice Güneş

Doğum Tarihi : 24.08.1984

Adres : Esentepe Mah. Kuşadası Sok. No:14/35

Gsm : (506) 104 67 45

E-mail : cetin_h@hotmail.de

Diller : İngilizce - Almanca- İspanyolca

Pc Programları: Microsoft Office - Logo - Siber vs.

Öğrenim:

İlkokul : Esentepe Mumcular İ.Ö.O - Kayseri

Ortaokul : Gesamtschule Saarn - Almanya

Lise : Gesamtschule Saarn - Almanya

Üniversite : Marburg Philipps Universitaet

: Kocaeli Üniversitesi - Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

: Eskişehir Üniversitesi - Lojistik